

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KATILIM BANKACILIĞI VE TÜRKİYE EKONOMİSİNE
KATKILARI

HAZIRLAYAN
BEDREDDİN ŞİMŞEK

AKADEMİK DANIŞMAN
DR. ÖĞRETİM ÜYESİ NEDİM DİKMEN

ORDU-2019

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak savunduğum “Katılım Bankacılığı ve Türkiye Ekonomisine Katkıları” adlı çalışmamın tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakları kaynakça bölümünde gösterilenden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bununla onur duyarım.

18.3/20.19

Bedreddin ŞİMŞEK

B. Şimşek

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Bedreddin ŞİMŞEK 'in hazırladığı "KATILIM BANKACILIĞI VE TÜRK EKONOMİSİNE KATKISI" başlıklı tez 18/02/2019 tarihinde aşağıda imzaları olan jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	Üniversite	İmza
Başkan :	Dr.Öğr.Üyesi Nedim DİKMEN	Ordu Üniversitesi	
Jüri Üyeleri :	Dr.Öğr.Üyesi Adem KULAÇ	Ordu Üniversitesi Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	
	Dr.Öğr.Üyesi Zeynel ŞEN		

ONAY

19 / 03 / 2019

Prof. Dr. Necip Fazıl DURU

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasındaki temel amacım 20 yıldır severek ve özveri ile görev yaptığım katılım bankacılığı alanında insanlarımızın bilgi edinmesini, bu konu ile ilgili merak edenleri öğrenmeleri ve bankacılığın önemli bir türü olan bu sistemin gelişmesi için önerilerimi aktarmaktır. Yalnızca bununla kalmayıp bu sistemin geçmişten günümüze karşılaştığı sorunları da aktarmaya çalıştım.

Bu çalışma sırasında desteklerini esirgemeyen başta danışmanın Dr. Öğretim Üyesi Nedim DİKMEN olmak üzere aileme sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
TABLolar	iv
ŞEKİLLER	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
İSLAM İKTİSADI VE MEVCUT İKTİSADİ DÜZEN	3
1.1. Mevcut İktisadi Düzen (Kapitalizm)	3
1.1.1. Özel Mülkiyet Kurumu	3
1.1.2. Girişim Özgürlüğü	4
1.1.3. Rekabet Kurumu	5
1.1.4. Piyasa Mekanizması	5
1.2. İslam İktisadı	5
1.2.1. İslam İktisadının Temel Kaynakları	5
1.2.2. İslam İktisadının Temel Hususları	7
1.3. İslam İktisadının Mevcut İktisadi Düzendeki Geri Kalma Nedenleri	10
İKİNCİ BÖLÜM	12
BANKACILIĞA GENEL BİR BAKIŞ	12
2.1. Bankacılık Kavramı	12
2.2. Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	12
2.3. Bankacılığın Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi	14
2.3.1. Cumhuriyet'ten Öncesi Ülkemizde Bankacılık	14
2.3.2. Cumhuriyet Döneminde Türk Bankacılığı	16
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	26
KATILIM BANKACILIĞINI ORTAYA ÇIKARAN FAKTÖRLER VE KATILIM BANKACILIĞININ İŞLEYİŞİ	26
3.1. Tarihsel Süreçte Faiz	26
3.1.1. İlk Çağda Faiz	26
3.1.2. Ortaçağ'da Faiz (476-1492)	27
3.1.3. Yeniçağ'da Faiz (1453-1789)	29
3.2. İlahi Dinlerde Faiz	30

3.2.1. Yahudilikte Faiz	30
3.2.2. Hristiyanlıkta Faiz	31
3.2.3. İslam Dininde Faiz	32
3.3. Katılım Bankacılığını Ortaya Çıkaran Etmenler.....	39
3.3.1. Dini Etmenler	40
3.3.2. Ekonomik Etmenler	40
3.3.3. Sosyal Etmenler	41
3.4. Katılım Bankacılığının Tarihsel Gelişim Süreci.....	42
3.4.1. Dünya’da Faizsiz Bankacılık.....	42
3.4.2. Dünya’da Faizsiz Bankacılığın Mevcut Durumu	44
3.5. Türkiye’de Faizsiz Bankacılık	46
3.5.1. Türkiye’de Faizsiz Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	46
3.5.2. Türkiye’de Faizsiz Bankacılığın Hukuki Gelişimi	48
3.5.3. Türkiye’de Faizsiz Bankacılığın Mevcut Durumu	54
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	59
KATILIM BANKACILIĞININ ÜRÜNLERİ VE İŞLEYİŞİ	59
4.1. Fon Toplama Yöntemleri	59
4.1.1. Özel Cari Hesap	59
4.1.2. Katılma Hesapları.....	59
4.1.3. Sukuk	63
4.2. Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Yöntemleri.....	64
4.2.1. Murabaha	64
4.2.2. Mudaraba	65
4.2.3. Müşareke	67
4.2.4. İcra (Finansal Kiralama-Leasing)	68
4.2.5. Selem	69
4.2.6. İstisna (Eser Sözleşmesi).....	70
BEŞİNCİ BÖLÜM	73
KATILIM BANKACILIĞININ TÜRK EKONOMİSİNE KATKILARI VE KATILIM BANKALARININ MEVCUT DURUMLARI İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER VE TEKLİFLER	73
5.1. Katılım Bankacılığının Türk Ekonomisine Katkıları.....	73
5.2. Katılım Bankalarının Mevcut Durumları ile ilgili Değerlendirmeler ve Teklifler.....	81
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	94
KAYNAKÇA.....	97

ÖZGEÇMİŞ	101
-----------------------	-----

TABLolar

Tablo 1: Dünya’da Faizsiz Finans Sektöründe Yer Alan Kuruluşların Varlıklarının Dağılımı.....	45
Tablo 2: Katılım Bankaları Şube ve Personel Sayısı Gelişimi (2003-2016).....	54
Tablo 3: Katılım Bankacılığı Verileri 2014-2016 (milyon TL).....	55
Tablo 4: 2017 Haziran Ayı İtibariyle Türkiye’deki Katılım Bankalarının Şube Sayısı.....	57
Tablo 5: Ülkemizde Katılım Bankacılığının Güçlü-Zayıf Yönleri.....	82
Tablo 6: Ülkemizde Katılım Bankacılığı ile ilgili Fırsatlar-Tehditler.....	83

ŞEKİLLER

Şekil 1: Dünya’da Faizsiz Finans Sektöründe Yer Alan Kuruluşların Varlıklarının Yüzde Dağılımı.....	45
Şekil 2: Faizsiz Finans Varlıklarına Göre İlk 10 Ülke.....	46

ÖZET

KATILIM BANKACILIĞI VE TÜRKİYE EKONOMİSİNE KATKILARI

Şimşek, Bedreddin

Yüksek Lisans, İktisat Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Nedim DİKMEN

Şubat-2019

Katılım bankaları günümüzde insanlar tarafından oldukça tercih edilmektedir. Bu tercihin altında yatan etmenleri başta dini inançlar olmak üzere ekonomik ve sosyal nedenler olmak üzere üç grupta toplayabiliriz. Özellikle inançları gereği ellerinde bulunan fonları faize yatırmak istemeyen faize duyarlı olan insanlar katılım bankaları aracılığı ile fonlarını değerlendirebilmektedir. Katılım bankaları bu özellikleri ile klasik bankaların hem alternatifi hem de tamamlayıcısı konumundadırlar.

Dünyada başta körfez ülkeleri olmak üzere atıl fonların ekonomiye kazandırılması açısından 1960'lı yıllardan itibaren gelişme gösteren katılım bankaları ülkemizde de 1980'li yıllardan itibaren hızla gelişmeye başlamış ve günümüzde bu bankaların rakamları incelendiğinde klasik bankaların alternatifi konumuna ulaştıkları görülmektedir. Ancak katılım bankalarının müşterilerine sunduğu ürünlerin çeşitliliği ve bu ürünlerin kullanım koşulları incelendiğinde klasik bankalara göre oldukça sınırlı kalmaktadır. Bu da katılım bankalarının daha çok klasik bankaların tamamlayıcısı olmasına neden olmaktadır.

Katılım bankaları bir ekonominin gelişme göstermesi açısından çok önemlidir. Reel ekonomi açısından çok önemli olarak görülen Küçük ve Orta Boy İşletmeler (KOBİ)'in klasik bankalardan finansman sağlama özelliği sınırlıdır. Ancak katılım bankaları sağladıkları ürünlerle reel ekonomi için can damarı olarak görülen Küçük ve Orta Boy İşletmeleri (KOBİ) klasik bankalara göre daha rahat finanse edilmekte ve ülke ekonomisinin büyümesine katkı sağlamaktadır.

Başta ülkemiz olmakla birlikte tüm dünya ülkelerinde atıl fonların ekonomiye kazandırılması ve ihtiyaç duyanlara aktarılması açısından katılım bankalarının teşvik edilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankası, Faizsiz Finans, Bankacılık, Ekonomi.

ABSTRACT
PARTICIPATION BANK AND CONTRIBUTIONS TO TURKEY
ECONOMY

Şimşek, Bedreddin

Master Thesis, Department of Economics

Advisor: Dr. Öğretim Üyesi Nedim DİKMEN

February-2019

Participation banks are highly preferred by people today. We can gather the factors underlying this preference in three groups, primarily religious, economic and social. Especially people who do not want to put funds in interest earning accounts due to their beliefs, can invest their funds through the participation banks. Participation banks having these features are both alternative and complementary to classical banks.

Participation banks, which have developed since 1960s in terms of earning the idle funds, especially in the Gulf countries, have started to develop rapidly in our country since the 1980s, and nowadays, when the figures of these banks are examined, it is seen that they have reached to the alternative position of classical banks. However, when the diversity of the products offered by the participation banks to the customers and the usage conditions of these products are examined, it is rather limited compared to the classical banks. This causes participation banks to be more complementary to the classical banks.

Participation banks are very important in terms of the development of an economy. Small and Medium-Sized Enterprises (SMEs), which are seen as very important in terms of real economy, have limited ability to provide financing from classical banks. However, small and medium sized enterprises (SMEs), which are regarded as vital for the real economy with the products they provide, can be financed more easily by participation banks than by classical banks and this contributes to the growth of the country's economy.

Participation banks need to be encouraged in terms of bringing the idle funds to all economies of the countries in the world together with our country and in terms of financing the companies in need of them.

Keywords: *Katılım Bankası, Faizsiz Finans, Bankacılık, Ekonomi.*

GİRİŞ

Ekonomik hayatın vazgeçilmezi olarak kabul edilen bankacılık sistemi başta inanç faktörü olmak üzere çeşitli faktörlerle gruplara ayrılmaktadır. Bu çeşitlilik içerisinde incelenmesi gereken en önemli bankacılık türü de katılım bankacılığıdır. Katılım Bankacılığı diğer bir ismiyle faizsiz bankacılık veya dünyada ki yaygın adıyla İslami Bankacılık başta Arap ülkeleri olmak üzere ülkemizde ve dünyada hemen herkesin çok fazla merak ettiği halde bilgisinin bir o kadar da az olduğu bir konudur. Bilgi düzeyinin yetersiz olması ise beraberinde farklı görüşlerle birlikte katılım bankacılığına yönelik ön yargılara yol açmaktadır. Ön yargıya kapılan insanlar incelendiğinde üç ayrı kesim karşımıza çıkmaktadır. Birinci kesim dini (İslami) hassasiyetleri nedeniyle ve de yetersiz bilgidен dolayı sisteme temkinli yaklaşanlar. İkinci kesim, İslami bilgilerinin yetersizliğinden dolayı temel İslami konularda kargaşaya kapılıp kararsız kalanlar. İslam dininde faiz kavramı nedir?, sorusuna tam olarak cevap verilememesi oluşan bu kararsızlığa güzel bir örnek olarak gösterilebilir. Bu kesim ilk kesimden daha fazla olup üçüncü kesimden daha azdır. Üçüncü ve en büyük kesim ise herhangi bir şekilde faizi aktif kullanan bankalarla çalışmak isteyip katılım bankacılığının varlığına inanmak istemeyen kesimdir. Tüm bu ön yargıları yıkıp katılım bankacılığını insanlara anlatmak görevi en başta bu alanda faaliyet gösteren katılım bankalarına düşmektedir. Günümüzde en büyük eksiklik, katılım bankacılığının öneminin ve ekonomiye sağladığı katkılarının insanlara tam olarak anlatılamamış olması sonucunda hak ettiği desteği görememiş olmasıdır. Bu konuda eski Maliye Bakanı Mehmet Şimşek'in tespiti önemlidir. Dolayısıyla katılım bankacılığı konusunda yapılan bu çalışma yukarıda anlatılan amaca hizmet etmek üzere hazırlanan bir adımdır. Katılım bankacılığında bahsederken öncelikle mevcut ekonomiden bahsetmek gerekmektedir. Çünkü katılım bankacılığın temeli iktisat yani ekonomidir.

Günümüzde dünyada ve ülkemizde etki alanı oldukça artan katılım bankacılığı sistemi finansal kesime aktarılan fonların miktarını

artırmaktadır. Finansal kesimdeki fon miktarı arttıkça reel sektöre kaynak aktarılmakta ve böylece ülke ekonomilerinde yatırım ve üretim miktarı artmaktadır. Ayrıca katılım bankaları sağladıkları ürün çeşitliliğiyle ve ürünlerinin özellikleriyle doğrudan reel sektörü desteklemektedir.

Tüm bu sebeplerden dolayı katılım bankacılığı incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çalışmamızın birinci bölümünde dünyada geçerli olan ekonomik ortam ve İslam dininin bu konuya bakışı anlatılmıştır. Dünya genelinde uygulanan temel ekonomi politikasının kapitalist-liberal ekonomi anlayışına dayalı olduğu anlatılmış ve İslam dünyasının neden batılı ülkelerden ekonomik olarak geri kaldığı açıklanmıştır.

İkinci bölümde ise tümden gelim yani genelden özele izlenen yol gereği genel bankacılık faaliyetlerinin dünyadaki ve Türkiye geçirdiği evrelerden bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde katılım bankacılığı konusuna giriş yapıp bu bankacılığın temelinde yatan faiz yasağından ve genel anlamda katılım bankacılığının ortaya çıkışından bahsedilmiştir. Bu bölümün sonunda katılım bankacılığının Türkiye ekonomisine olan katkıları somut rakamlarla belirtilmiştir.

Dördüncü bölümde katılım bankacılığının faaliyetini oluşturan ürünlerinden ve işleyişinden bahsedilmiştir.

Katılım bankacılığının Türkiye ekonomisine nitel ve nicel katkılarından beşinci bölümde bahsedilirken son bölümde ise bu bankacılık türü ile ilgili genel değerlendirmeler yapıp katılım bankacılığın geleceği için çeşitli önerilerde bulunulmuştur. “Şayet tüm dünyada var olan finans sistemi Katılım Bankacılığı ile yürütülebilseydi, dünyada günümüzdeki tahribat yaşanmazdı” Her şey daha yaşanabilir bir Türkiye için.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM İKTİSADI VE MEVCUT İKTİSADİ DÜZEN

İçinde yaşadığımız toplumda uygulanan iktisadi düzen, kapitalist ekonominin kurumlarını içinde barındırmaktadır. Dünya ekonomilerinin büyük bir bölümünde bu düzene ait uygulamalar yer almaktadır. Çalışmanın bu bölümünde bu düzenin kurumlarından, islam ekonomisi ve islam ekonomisinin kaynakları ile islam ekonomisinin mevcut iktisadi düzenden geri kalma nedenleri açıklanmaktadır.

1.1. Mevcut İktisadi Düzen (Kapitalizm)

Yukarıda mevcut ekonomik yapıların kapitalist uygulamalara dayandığını ifade etmiştik. Genel olarak kapitalizmin bir tanımını yapmak gerekirse, kapitalizm, “bireylerin tek başlarına ya da birlikte, üretken kaynakların özel mülkiyetine sahip oldukları ve bu kaynakları diledikleri gibi serbest piyasa içerisinde kullanabildikleri bir ekonomik sistemdir”. Kapitalist iktisadi düzeninin işleyişini ifade edebilmek için bu sisteminin temel kurumlarını açıklamak gerekmektedir. Kapitalizmin ekonomik kurumları arasında, özel mülkiyet kurumu, girişim özgürlüğü, rekabet kurumu ve piyasa mekanizması yer almaktadır.

1.1.1. Özel Mülkiyet Kurumu

Üretim araçlarının özel mülkiyete konu olması kapitalist sistemin temel özelliklerinden biridir.

Kapitalist sistemin işleyişi açısından çok önemli bir yeri olan özel mülkiyet kurumunun en temel işlevi, ekonomide yer alan kaynakların nasıl kullanılacağına kimin karar vereceğinin belirlenmesidir (Tayyar ve Çetin, 2013, s. 113).

Özel mülkiyetin diğer bir işlevi de ekonomide tasarrufları ve sermaye birikimine yol açmasıdır. Sermaye birikimi kapitalist ekonomilerin büyümesi için gerekli olan bir unsur olup sermaye birikimini artırmak için tasarrufların

özendirilmesi gerekir. Kapitalist sistem bireyciliğe önem vermekte olup, her birey kendisi için en iyinin ne olduğuna karar verebilme özgürlüğüne sahiptir. Bireycilik sayesinde toplumdaki her birey kendi çıkarı için daha fazla üretebilmek için tasarruflarını ve böylece sermaye birikimini artıracaktır (Ölmezoğulları, 2008, s. 27).

Kapitalist sistemde özel mülkiyet sisteminin teminatı ise devlettir. Özel mülkiyet ile ilgili düzenlemeleri ve özel mülkiyetin korunmasını devlet sağlayacaktır.

1.1.2. Girişim Özgürlüğü

Girişim özgürlüğü, bireylere ekonomik faaliyet alanlarını ve kullanacakları üretken kaynakları seçme hakkı verir (Aşkin vd., 2011, s. 59).

Girişim özgürlüğünün kapitalist sistem içindeki işlevleri şunlardır:

- Üretim faktörlerinin en uygun kullanım alanlarına tahsisini sağlar. Herhangi bir mala olan talebin yükselmesi, bu malın fiyatının ve dolayısıyla da bu malın üretiminde kullanılan faktörlerin fiyatlarının artmasına neden olacaktır. Üretim faktörleri sahipleri de malın fiyatının yükselmesi nedeniyle kaynakları bu alanlara yönlendireceklerdir. Sonuçta, toplumun en çok ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetler üretilirken üretim faktörleri sahipleri de hedefledikleri en yüksek gelire ulaşacaklardır. Böylece iktisadi etkinlik sağlanacaktır (Ölmezoğulları, 2008, s. 28).
- Girişim özgürlüğü mevcut, üretken kaynakların tam istihdamını gerçekleştirir. Herhangi bir üretim faktörü belirli bir fiyat düzeyinde istihdam edilememişse bu faktörün sahipleri, onun getirisinden tamamen yoksun kalmak yerine daha düşük bir fiyattan arz edeceklerdir. Kar maksimizasyonu amacı ile hareket eden girişimciler ise fiyatı düşen üretim faktörünü daha fazla talep edeceklerdir. Böylece girişim özgürlüğü kar maksimizasyonu hedefi ile birlikte ekonomideki tüm kaynakların tam istihdamını sağlayacaktır (Ölmezoğulları, 2008, s. 29).

- Girişim özgürlüğünün üçüncü işlevi ise yatırımlar ve yenilikler için özendirici olmasıdır. Girişimcilerin başta gelen çabalarından biri, maliyeti düşürücü buluşların araştırılması ve karın artırılmasıdır. Bu ise araştırma-geliştirme faaliyetlerine ağırlık verilmesi ve teknolojik gelişmelerin hızla üretime uygulanması sonucunu yaratır (Ölmezoğulları, 2008, s. 29).

1.1.3. Rekabet Kurumu

Kapitalist sistemde bireyler hedefe ulaşmak için bir yarış içerisine girmektedir. Bu da sistem içerisinde rekabete neden olmaktadır. Bu sistem içerisinde yer alan tüketiciler, faydalarını maksimum düzeye çıkarmak için en iyi malı en ucuza almak için yarışır. Üreticiler ise, karlarını maksimum düzeye çıkarmak için maliyetlerini minimum seviyeye düşürmek isterler. Böylece yenilikleri araştırırlar. Rekabet kurumunun varlığı sayesinde kaynaklar etkin bir şekilde kullanılmaktadır (Gülten, 2016, s. 23).

1.1.4. Piyasa Mekanizması

Kapitalist sistemde sorunlar piyasa mekanizması içerisinde fiyat mekanizması aracılığı ile çözülür. Piyasada alıcı ve satıcıların bir araya gelip karşılaşmaları sonucu fiyat oluşur. Fiyatın bu şekilde arz ve talebe göre oluşması sonucu tüketicilerin hangi mal veya hizmetten ne miktarda talep ettikleri belirlenir ve kaynaklar o mal veya hizmetin üretimine tahsis edilir (Gülten, 2016, s. 23).

1.2. İslam İktisadı

Katılım bankacılığı ya da diğer bir isim ile İslami bankacılık konusu incelenirken konuyu anlamak açısından değinilmesi gereken en önemli hususlardan ilki İslam iktisadıdır.

1.2.1. İslam İktisadının Temel Kaynakları

İslam iktisadı ya da ekonomisi kavramı her ne kadar yeni bir kavram olarak kabul edilse de İslam iktisadının ilk ve ana kaynağı kutsal kitap olan Kur'an-ı

Kerim'dir. Sadece ekonomi ile kalmayıp birçok hususa temel kaynak olan kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'de, ekonomik hayatta yer alan, faiz, vergi, akit (sözleşme), mali ilişkilerin düzenlenmesi, mal sahibi olmanın koşulları, alış veriş, ölçü ve tartı gibi hususlara temel teşkil edecek ahlaki davranışlar ve anlaşmazlık hallerinde başvurulacak birçok hususa ilişkin düzenlemeler yer almaktadır (Ustaosmanoğlu, 2014, s.27).

İslam İktisadının ikinci kaynağı ise peygamberimizin (S.A.V.) sözleri olan Hadis'i Şerif'lerdir.

Üçüncü kaynak ise dinimizle ilgili konularda görüş belirtebilecekleri hususunda Peygamberimiz (S.A.V.) adı ifade edilen sahabelerdir.

Bu üçü dışında ise İslam iktisadına kaynak edebilecek görüşler peygamberimiz devrinde yaşamayan ancak İslamiyet'in doğduğu yıllara tanıklık eden ilk devir âlimleridir. İlk devir alimlerinden sonra gelen ve farklı devirlere tanıklık etmiş ve kabul görmesi esasında İslam İktisadına yaptıkları yorumlarıyla katkıda bulunmuş olan ilim adamları da diğer kaynaklardır.

İslam iktisadı ile ilgili bahsedilen genel kaynaklar dışında sadece iktisadi konulara değinen en eski kitap Ebu Yusuf (hicri 113-182 / miladi 731-789)'un "Kitabu'l Harac" isimli kitabıdır. İslam iktisadı ile ilgili sadece mali konuları içeren bu kitap oldukça önemli bir kaynaktır. Ebu Yusuf'un yaşadığı dönem Peygamber Efendimizin yaşadığı döneme çok yakın olduğu için o dönemde yaşanan birçok olayın gerçekliğini öne süren kitaptır. Yani bu durumda peygamberimiz (SAV) yaşasaydı ne yapardı gibi bir soruya cevap bulabilmek çok daha kolay olmaktadır.

Bir başka kaynak olarak, dönemin önemli iktisat kitapları arasında yer alan, Ebû Ubeyd Kāsım b. Sellâm'ın (Hicri 224/Miladi 838) kamu maliyesine dair eseri olan Kitabu'l Emval'dir. Kitabın konusunu İslam dininin ilk iki yüzyılındaki arazi, vergi ve idare hukuku uygulamaları oluşturmaktadır. Ayrıca devlet yöneticisinin ve halkın karşılıklı haklarını, adil yönetim anlayışının benimsenmesi gerektiğini, Peygamber'in gelirleri ve bunların harcama kalemlerinin bulunması gerektiği konuları eserde yer almaktadır.

Bunların dışında İslamın ilk yüzyıllarında ilk dönem Müslümanların uygulamalarını içeren Kitâbü'l-Hisbe, Fütüvvetnâme ve 'İlmü tedbîr'l-menziel gibi genel başlıklar altında gösterilebilecek başka birçok kitap yazılmıştır.

Buna benzer en eski çalışmalardan biri Batı Dünyası'nın önemli kişilerinden biri olan Josef Somogyi'nin belirttiğine göre Francesco Balducci Pegolotti tarafından 1340 yılından kaleme alınan La Pratica Della Mercatura'dır (Tunç, 2013, s. 77). Görüldüğü gibi bu eser Ebu Yusuf'un eserinden uzun yüzyıllar sonra ortaya çıkmıştır.

1.2.2. İslam İktisadının Temel Hususları

Başta ekonomi bilimi olmak üzere diğer tüm bilim dallarında olduğu gibi İslam iktisadının da merkezi konumunda insan faktörü bulunmaktadır. Ancak İslam iktisadının insana bakış açısı batının ekonomik anlayışından farklı olarak insanı bir üretim faktörü olarak görmemesidir. İslam iktisadına göre insan bir üretim faktörü değil İslami değerlerin ekonomi alanının da bir uygulayıcısıdır. Bu yaklaşımla İslam iktisadının temel hususları olarak şunları sayılabiliriz:

1. İslam dini insanların Allah'a layıkıyla kulluk etmesini emreder. Bu ise bireyin doğal ihtiyaçlarını karşılayarak sağlanır. İslam iktisadının temel amacı da insanın doğal gereksinimlerini karşılayarak Allah'a kulluk etmesini sağlamaktır. Bu durumla ilgili Ali İmran Suresi 14. ayeti kerimede şöyle buyrulmaktadır: “O nefse keyif veren şeylerin; oğulların, kadınların, değerli eşyaların (altın ve gümüş yığınlarının), (yaradılıştan alını beyaz ve bedeni alacalı olarak) alametlenmiş/yaylıma salınmış (soylu ve güzel cins) salma atların, (sığır, deve, koyun ve keçi cinsi) davarların ve ekinlerin sevgisi insanlar için iyice süslü (ve çekici) kılınmıştır. İşte bu (sayılanlar), o en adi (ve geçici dünya) hayatın (basit menfaatlerini temsil eden) meta'dır(lar). Allah ise, (en) güzel dönüş yeri (olan cennet) ancak Kendi nezdinde bulunan Zat'tır (Ustaosmanoğlu, 2014).
2. Daha önce bahsedildiği gibi, İslam dininde, insan bir üretim faktörü olarak görülmemekte, ekonomik düzenin İslami değerlerle beraber işleyişini sağlayan bir uygulayıcı ve yönlendirici olarak görülür.

3. İslam dininde insan dahil bütün yaratılanlar her şey onu yaratan Allah'a aittir. Dünüevi hayatta gelip geçici olan İnsan yaratılanları ömrü süresince geçici olarak bir kullanma hakkına sahiptir.
4. Her birey doğuştan ve kökeninden Allah tarafından yaratıldığı için eşittirler. Ancak eşitliği kendileri iyi ya da kötü davranışlar sergileyerek bozarlar.
5. İster iman etsin ister iman etmesin bütün insanlara İslami ahlak ölçülerinde davranılır ve asla hile yapılmaz (Ustaosmanoğlu, 2014, s.45).
6. İslam dininde iktisadî kurallar ve uygulamalar ile ilgili olarak ayet, hadis vb. kaynaklarda uygulamaların bulunmadığı durumlarda fayda sağlama (maslahat) ilkesine göre hareket edilir.
7. Üretim faaliyetinde amaç ihtiyaçları karşılamaktır. İhtiyaçtan fazlasını üretip pazarlama ve kar amacıyla hareket etmek doğru değildir. Üretime katılan bütün faktörlerin üretimden aldıkları paylar adalet ve hakkaniyet ölçülerine göre belirlenip dağıtılmalıdır. Sömürüye asla yer verilmemelidir. Ekonomide serbestlik olmalı ancak ekonomik faaliyetlerde bir dengesizlik ortaya çıkarsa devlet müdahalesi ile adalet sağlanmalıdır.
8. Üretimin dağılımında adalet esas alınmalıdır. İhtiyaç halinde insanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere yeniden paylaşım gerçekleştirilir. "Nafaka, zekat, sadaka, vakıf, diyet dayanışması, karz-ı hasen (faizsiz kredi), mal veya menfaat bağışı, miras ve gerektiğinde vergi" yeniden paylaşımın önemli ve geleneksel araçlarıdır.
9. Risk alıp teşebbüse (girişime) katılmayan sermayenin kazanç (kâr, rant) hakkı yoktur. Bu sebeple ticaret serbest faiz ise yasaklanmış"... Hâlbuki Allah alım satımı helal etmiş, (parayı parayla değiştirirken veya aynı cins malları değiştirirken, fazlalık alma anlamındaki) faizi ise haram kılmıştır..." (Aktepe, 2012, s. 23), iktisadî faaliyetlerin finansmanında ortaklık kurumu ikame edilmiştir. Kısacası faizcilik yasak buna mukabil yasaklanmamış olan ürünlerde meşru ölçülerde ticaret serbesttir.
10. İslam dininin iktisadi anlayışında bütün dini hükümler ile iktisadi hükümler arasında tutarsızlık olmamalıdır.
11. Hangi alanda olursa olsun muhtaç durumda olanların sefalet ve çaresizlik içinde olmaları sömürülmemeli ve onlara yardım eli ile asgari düzeye yükseltilmesi her bireye imkânı ölçüsünce vazifedir (Ustaosmanoğlu, 2014,

- s.65). “Allah mümin kardeşinin ihtiyacını giderenin yardımcısıdır (Buharî ve diğ., 1977)” “Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir.”
12. Tüketim israf sınırını geçmemelidir. Yani birey israf sınırına kadar tüketebilir ancak onun ötesine geçmemelidir (Ustaosmanoğlu, 2014). Görüldüğü gibi İslam dininde tüketim sınırsız bir faaliyet değildir. Yine hadis-i şerifte “Yiyiniz, içiniz, giyiniz ve tasadduk ediniz; fakat israf etmeyiniz, kibirlenmeyiniz”
13. Fiyatlar piyasada serbestçe belirlenmelidir. Ancak piyasada oluşan fiyatlara bazı kesimlerin lehine diğerlerinin aleyhine olacak şekilde dışarıdan müdahale edilmemelidir. Örneğin havalar ziraata uygun gitmezse bazı ürünlerin fiyatı yükselebilir. Ya da tersine mahsül bol olursa fiyatı düşebilir. Bu konuda şu hadis-i şerif vardır. “Fiyatları indirip yükselten Allah’ı Teala’dır (Aktepe, 2012, s.29).”
14. İslam dininde akitlerde aşırı bilinmezlik (garar) suiistimaller ile haksız yere bir ya da daha çok tarafın zarar görmesine sebep olacağından yasaklanmıştır. Buna örnek şu hadis-i şerif verilebilir: “Selem yaptığınızda ölçü, tartı ve vadeyi belli edin (Aktepe, 2012, s.25).”
15. Zaruri hallerde dine aykırı olmayan çıkış yolları aranabilir. “Zaruretler yasak şeyleri mubah kılar (Aktepe, 2012, s.31).”
16. Genel Anlamda muamelatta esas olan mübahlıktır. Yani aksine bir hüküm yok ise ve dinin genel hükümleri ile çelişmiyorsa bir husus mubah kabul edilir. Bu konuda kaynak teşkil edebilecek hadis-i şerif şöyledir: “Helal Allah’ın kitabında helal kılınanlar; haram Allah’ın kitabında haram kılınanlardır. Hakkında hüküm vermedikleri affedilmiştir (mubah kılınmıştır) (Aktepe, 2012, s.33).”
17. “Ekonomi bilimini genel anlamıyla, Kıt kaynaklarla sınırsız insan ihtiyaçlarını karşılamanın yollarını araştıran bir bilim dalı olarak tanımlayabiliriz. Ancak bu tanımlı İslami perspektiften bakıldığında kabul etmek imkânsızdır; çünkü ihtiyaçlar sınırsız değildir... İslâm iktisadî ihtiyacı kişilerin hayatlarını insanca sürdürebilmeleri için gerekli olan temel tüketim maddeleri ile sınırlar. Kaldı ki kaynakların sınırlılığı iddiası da tartışmalıdır. Sonuçta İslâm dinine göre insanları yaratan Allah onların rızkını takdir etmiştir. Dolayısıyla Müslümanlar ihtiyaçlarını karşılayacak kadar kaynak yaratıldığına da inanırlar.”

18. İslam dininde ticari hayatta serbest ticaret koşulları benimsenmiştir. Özellikle İslamiyetin ilk yıllarından itibaren pazaryerlerinde vergi almama, pazar için devamlı sabit bir yer belirlememe ve gümrük vergisi almama gibi serbest ticareti teşvik eden anlayışlar benimsenmiştir (Aktepe, 2012, s.24).
19. İslam dininde mülkiyetin ve sermayenin temerküzleşmesine karşı çıkmaktadır. Mülkiyetin ve sermayenin tabana yayılması anlayışı benimsenmiştir.

Yukarıda sayılan İslam iktisadının genel kuralları olup diğer iktisadi nizamlardan önemli ayrışma noktalarıdır.

1.3. İslam İktisadının Mevcut İktisadi Düzendeki Geri Kalma Nedenleri

İslam ekonomisinin mevcut iktisadi düzen olarak ifade edilen batılı ekonomik anlayıştan geri kaldığı günümüzde aşikardır. Bu geri kalmışlığın sebebi salt ekonomik faktörlere bağlı olmayıp, siyasi gelişmelere, İslami değerlere bakışlardaki hatalara ve doğu toplumlarının kendi yapısındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır.

Ancak tüm bu faktörleri genel itibariyle iki esas grupta toplayabiliriz. Bunlardan ilkinin tefrika olarak adlandırdığımız İslam dünyasının kendi içindeki bölünmüş yapısı olarak açıklayabiliriz. Tefrikaya en çarpıcı örnek olarak İslam-i düşünce tarihinde meydana gelen fer-i konulardaki görüş ayrılıklarının asli bir konu gibi sürekli gündemde yer alması sebebiyle yıllar süren zaman ve emek kaybına yol açması sonucu güncel gelişmelerin takip edilememesi verilebilir. İkinci olarak İslam dininde bazı konuların iyi anlaşılabilmesi ve eksik anlatılması. Örneğin Peygamberimizin (SAV) hayatının sadece din adamlığından ileri geldiğinin anlatılması. Halbuki Peygamberimiz (SAV) din adamlığı yanında iktisadi eğitime, askeri konulara çok önem vermiştir.

Peygamber Efendimiz (SAV) Mekke'den Medine'ye hicret ettiğinde yaptığı ilk işlerden biri kurmayı arzu ettiği devletin finansmanı olmuştur. Bunun için Medine'de ticaretin nerede döndüğünü sormuştur. Yahudilerin egemenliğinde olan

ticaret alanı dışında yeni bir Pazar teşekkül ettirmiştir. Burada sahabelerin ticaretle uğraşarak para kazanmasına imkân sağlamıştır. Ayrıca ensar muhacir eşleştirmesi yaparak her şeyini kaybeden muhacirlere ensardan finansman aktarılmasına imkân sağlamıştır. Bu da ensar muhacir birlikte kısa zamanda mali yönden güçlenmelerine imkân sağlamış ve gelecekte oluşturacağı devletin mali altyapısı hazırlanmıştır. Ancak bu konular yeterince anlatılmamış ve İslam anlayışımıza yansıtılmamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIĞA GENEL BİR BAKIŞ

2.1. Bankacılık Kavramı

Banka kavramı, Türkçe anlamı sıra, masa veya tezgâh gibi anlamlara gelen İtalyanca "Banco" sözcüğünden gelmektedir. Yüzyıllardan beri çok sayıda değişiklik ve gelişmeler geçirdikten sonra günümüzde en iyi tanımını almaya başlayan banka kavramının çok çeşitli tanımları yapılmaktadır. Bankanın günümüzde kabul edilen ve en geçerli tanımı (Takan ve Boyacıoğlu, 2011, s. 2):

“Mevduat toplayan ve bu mevduatı en verimli şekilde çeşitli kredi işlemlerinde kullanmak amacını güden ya da bir başka ifade ile faaliyetlerinin esas konusu, düzenli bir şekilde kredi almak ya da kredi vermek olan bir ekonomik kuruluştur”.

Tanımdan da anlaşılacağı üzere bankalar ekonomik faaliyetlerin daha verimli işlemesi için mevduat (fon) toplayan ve topladığı fonları ihtiyaç duyanlara kredi olarak sağlayan kuruluşlardır. Günümüzde bankalar bu asli fonksiyonunun yanı sıra menkul kıymet alım satımına aracılık, özel ve kamu sektörünün ihtiyaç duyduğu işlemleri yapmak gibi fonksiyonları da yerine getirmektedir.

2.2. Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Bankacılığın tarihsel süreçte gösterdiği gelişme, paranın gelişimiyle yakından ilişkilidir. Eski dönemlerde hükümdarların sarayları ile mabetlere nakdi veya ayni olarak gerçekleştirilen tevdiatların, bankacılığın ilk izleri olduğu tahmin edilmektedir. Bu yerlerden biri olan saray yaşadığımız, mabet ise ölümden sonraki dünyanın varlığını işaret etmektedir. Bu yerlere gerçekleştirilen tevdiatlar yoluyla, hırsızlık ve talandan koruma amacı güdüldüğünden halka güven sağlıyordu. Ancak, bu emanetleri alanların bunları kullanım haklarının olduğunu işaret eden kayıtlara rastlanmamıştır (Takan ve Boyacıoğlu, 2011, s. 2).

Bankaların tarihsel kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Yapılan kazı çalışmaları sonrası, en eski medeniyet olarak kabul edilen Mezopotamya'nın Uruk kenti yakınlarında yer alan "Kızıl Tapınak (MÖ 3400-3200)" bilinen ilk bankacılık yapısı olarak kabul edilmektedir. Yazılı olarak günümüze kadar gelen en eski bankacılık kanunları yaklaşık M.Ö. 2000'li yıllarda yaşayan Eshunanca Krallığı'ndadır. Bu kanunlarda faize ilişkin düzenlemelerin olduğu görülmektedir. Çünkü bu kanunların on dördüncü bölümünde "borç verenin verdiği para 5 şekel aldığında, 1 şekel gümüşe eşit olmalıdır" ifadesi bulunmaktadır (Sümer, 2016, s. 487).

Babil'in altıncı kralı Hammurabi'nin kanunlarında da kredi verme, mevduat toplama ve komisyon sözleşmesi gibi bankacılık faaliyetlerini düzenleyen bazı hükümler bulunmaktadır. Babillere ait belgeler arasında yer alan kil levhaların üzerinde kredi işlemleri ile ilgili senetlere rastlanmıştır. Bu kil levhalar günümüzdeki sözleşmeler gibi birkaç nüsha olarak düzenlenmiş ve pişirildikten sonra biri mabette veya kentin arşivlerinde saklanmaktaydı, diğerleri de borçlulara verilmekteydi. Ayrıca bu dönemde alacağa karşılık teminat işlemi olarak arazi ipoteline ve şahsi kefalet karşılığı borç verme işlemlerine de rastlanmaktadır (Takan ve Boyacıoğlu, 2011, s. 3).

Mısır'da, bankacılık alanındaki gelişmelere Büyük İskender'in M.Ö IV. yüzyılda işgalinden sonra rastlanmaktadır. Faiz ile ilgili olarak düzenlemelere eski Mısır'da rastlanmakta ve Mısır kanunlarında bileşik faizi yasaklayan hükümler yer almaktadır. Batlamyus zamanında (MÖ 127-51) özel bankacılık faaliyetleri ortadan kaldırılmış olup, devletin tekeli altına alınmıştır. Ancak ülke Romalıların işgalinden sonra özel bankacılık faaliyetleri yeniden ortaya çıkmıştır (Takan ve Boyacıoğlu, 2011, s. 3).

Eski Atina ve Roma'da ilk bankacılık faaliyetlerinin kurumsallaşmadan ziyade sarraflıktan kar sağlayan kişilerden oluştuğunu görmekteyiz. Ticareti faaliyetlerin serbest olduğu bu dönemde Atina ve Roma'da denetlenmek zorunda bankalar, birtakım defterleri tutmak ve bunları gerektiğinde ibraz etmek mecburiyetindeydi. Roma'nın bir ticaret merkezi olması, bankaların iş alanlarını oldukça genişletmişti. MÖ III. yüzyıldan itibaren para sisteminde yapılan

düzenlemelerle birlikte hem içerdeki ticari işlemlerde hem de dışardaki ticari işlemlerde oldukça ilerleme kaydedilmiştir (Takan ve Boyacıoğlu, 2011, s. 3).

Bankacılık faaliyetleri haçlı seferleri sırasında da varlığını ve gelişimini sürdürmeye devam etmiştir. Haçlı seferleri ile birlikte yeni deniz yollarının keşfedilmiş olması sonucunda dünya ticareti farklı kıtalara doğru genişlemiştir. Ticaret imkanlarının genişlemesiyle bankacılık faaliyetleri 15. yüzyıl sonlarından itibaren hızla gelişmiş ve hatta başta Floransa, Venedik, Cenova gibi İtalyan kentlerinde çok önemli aşamalar kaydetmiştir (Sümer, 2016, s. 487).

Modern anlamda bankacılık faaliyeti 1609 yılında kurulan Amsterdamsche Bank (Amsterdam Bankası) ile karşımıza çıkmaktadır. Hollanda'nın iktisadi tarihi, dünya iktisadi tarihi ile benzer aşamalardan geçerek bugünkü seviyesine ulaşmıştır. Diğer ülkelerde olduğu gibi burada da bankacılık, 15 ve 16. yüzyılda ilk önce sarraf dükkanları ve kasaların gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Ancak, 17. yüzyıl başlarından itibaren bugünkü anlamda bankacılık başlamıştır (Takan ve Boyacıoğlu, 2011, s. 3).

2.3. Bankacılığın Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi

Bankacılığın Türkiye'deki tarihsel gelişimini incelerken, Cumhuriyet öncesi bankacılık ve sonrası bankacılık esas alınacaktır.

2.3.1. Cumhuriyet'ten Öncesi Ülkemizde Bankacılık

Ülkemizde Tanzimat'tan önceki dönemlerde Türklerin askerlik ve yöneticilik gibi işlerle uğraşmaları nedeniyle bankacılığa ait izlere ulaşamamaktadır. Bu döneme kadar ticaret, sarraflık, bankacılık gibi mesleklerle gayrimüslimler uğraşmaktadır. Osmanlı döneminde ülkemizde bankacılığın gelişen bir sektör olmadığı görülmektedir. Çünkü Osmanlı ekonomisi tarıma dayanmakta ve var olan sanayi de ahiliğe dayanan kapalı bir sistemdi. Osmanlı, Batı Avrupa'da yaşanan sanayi devrimine ayak uyduramadığı için karşılaştırmalı üstünlükte sahip olduğu tarımsal üretimden sanayi üretimine geçiş sağlayamamıştır. Böyle bir

durumda da bankacılık faaliyetinin çok gelişmesi beklenemez. Osmanlı Devleti'nde bankacılığa yönelik ilk faaliyetlere 1847'de Galata bankerleri olarak adlandırılan kişiler tarafından kurulan ve 1852 yılına kadar faaliyetini devam ettiren İstanbul Bankası ile rastlanmaktadır(Banque de Costantinople) (Parasız, 2007, s.19).

Cumhuriyet'ten önce faaliyet gösteren bankaların sermayeleri büyük çoğunlukla yabancılar tarafından ya da yabancı sermayenin ortaklığıyla kurulmuştur. Bu bankaların kuruluş amaçlarının öncelikle ülkemizde faaliyette bulunan yabancı kuruluşları finanse etmek olduğu söylenebilir. Ayrıca, merkezleri yabancı ülkelerde yer alan çok sayıda banka Osmanlı topraklarında faaliyetlerine devam etmiştir. Bu bankalardan on üç tanesi, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde de faaliyetlerine devam etmiştir. Osmanlı döneminde kurulmuş olan ve yeni şubeler açarak faaliyetine devam eden yabancı bankalar içinde en önemli olanı Osmanlı Bankası'dır. Osmanlı Bankası, Bank-ı Osman-i Şahane adıyla 1863 yılında kurulmuştur. Banka, Osmanlı Devleti için hazine işlemlerini yerine getirmenin yanı sıra emisyon işlemlerini de yapma yetkisine sahipti. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan hemen sonra düzenlenen 1924 ve 1925 tarihli sözleşmelerle bankanın merkez bankası fonksiyonu gösteren bu yetkileri elinden alınmıştır. Osmanlı Devleti zamanında kurulan millî banka sayısı yok denecek kadar azdır. Bu dönemde millî bankacılığın ilk örneği, Mithat Paşa'nın Niş valisiyken Yugoslavya'nın Pirot kasabasında 1863 yılında kurduğu "Memleket Sandıkları"dır. Ayrıca Mithat Paşa, halkın elindeki az miktarda ve dağınık paraları bir araya getirerek ihtiyaç duyanların hizmetine sunmak ve halka tasarruf alışkanlığı kazandırmak amacıyla 1868 yılında sermayesiz olarak İstanbul Emniyet Sandığı'nı kurmuştur. 1888 yılında Ziraat Bankasının kurulması ile birlikte Memleket Sandıkları bu bankanın şubelerine dönüştürülmüş, İstanbul Emniyet Sandığı ise 1907 yılında Ziraat Bankası'na bağlanmıştır (Parasız, 2007, s. 20). 1911- 1923 yılları arasında ise 19 ulusal banka kurulmuştur (Takan ve Boyacıoğlu, 2011, s. 4).

2.3.2. Cumhuriyet Döneminde Türk Bankacılığı

Cumhuriyet döneminde Türk bankacılığı faaliyeti, sektörün gösterdiği gelişme ve içinde bulunduğu duruma göre 1923-1944 dönemi, 1945-1980 dönemi ve 1980 sonrası Türk bankacılığı olmak üzere dönemlere ayrılarak incelenmektedir.

2.3.2.1. 1923-1945 Dönemi

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında ekonomik yapının oluşturulması amacıyla daha Cumhuriyet'in ilanından önce Şubat 1923'de İzmir İktisat Kongresi, toplanmıştır. Kongreye sanayici, tüccar, çiftçi ve işçi kesiminden oluşan 1135 delege toplanmıştır. Kongreden çıkan temel sonuç ekonomik bağımsızlıktır. Bu kapsamda ekonomik gelişme için ulusal bankacılığın kurulması gerekliliği sonucu ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyetin ilk döneminde Türkiye'de bankacılığın mevcut yapısı incelendiğinde, faaliyet gösteren 22 tane ulusal, 13 tane yabancı olmak üzere toplam 35 banka yer almaktaydı (Yetiz, 2016, s.110).

1924 yılında ilk özel sermayeli banka olarak Türkiye İş Bankası faaliyete geçmiştir. Banka, ülkenin ekonomik gelişmesine katkı sağlamak amacıyla, hem sanayi hem de ticaret alanında kredi vermek ve aynı zamanda ticari ve sanayi girişimlerine destek vermek görevlerini üstlenmiştir. Ayrıca sanayi kesiminin finansman olanaklarını artırabilmek amacıyla, 1925 yılında ise ilk kalkınma bankası olarak Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur (Ay, 2011, s. 50). Bu bankanın kuruluş amacı her ne kadar özel sanayi işletmelerine kredi verilmesinin sağlanması olsa da, banka kaynaklarının çoğunu iştiraklerine aktardığından amacını gerçekleştirememiş; önce 1932 yılında Devlet Sanayi Ofisine oradan da 1933 yılında Sümerbank'a devredilmiştir.

Kongreye katılan tarım kesimini temsil edenlerin önerisi sonucu tarım sektörüne daha uygun koşullarda ve daha fazla miktarda kredi verilebilmesi amacıyla, Ziraat Bankası'nın kaynakları artırılmıştır.

Ayrıca 1930 yılında ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası kanunu çıkarılmış ve banka 1931 yılında faaliyetine başlamıştır. TCMB'nin kurulması ile birlikte emisyon yetkisi bankanın kontrolüne geçmiştir.

Bunların dışında 1927 yılında konut alımını desteklemek amacıyla Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur. Daha sonra bu banka 1946 yılında Emlak ve Kredi Bankası'na dönüştürülmüştür.

1930'lu yıllarda ekonomide devletçilik politikalarının uygulanması ile birlikte sektörde kamu bankalarının payı artmıştır. 1934'de uygulamaya konulan Birinci Sanayi Planı ile devlet sermayesiyle veya devlet sermayesiyle kurulan bankalar önemli görevler üstlenmişlerdir.

Sınai kalkınmayı desteklemek amacıyla 1933 yılında Sümerbank, yerel yönetimleri kaldırmak ve altyapı yatırımlarını finanse etmek amacıyla İller Bankası, madencilik sektörünü desteklemek amacıyla 1935 yılında Etibank, Türk ve yabancı limanlar arasında düzenli posta dağıtımını işletmek, çeşitli liman faaliyetlerini yürütmek amacıyla 1937 yılında Denizbank kurulmuştur. Ayrıca esnaf ve sanatlara kredi temin etmek ve onların bankacılık işlemlerini yürütmek amacıyla 1938 yılında Halk Bankası kurulmuştur.

2.3.2.2. 1945-1980 Dönemi

1945-1980 dönemini kendi çerisinde dışa açık serbest politikaların izlendiği 1945-1959 dönemi ve ithal ikameci politikalara dayanan kalkınma planlarının uygulandığı 1960-1980 dönemi olarak ikiye ayırmak gerekir.

Türkiye Ekonomisinde 1945-1959 döneminde izlenen politikalar önceki dönemlere göre biraz daha farklılaşmış ve bu dönemde serbest piyasa ekonomisine dayalı dışa açık ekonomi politikaları izlenmeye başlanmıştır. Türk bankacılığının gelişim süreci de bu dönemde izlenen ekonomik politikadaki değişikliklerden etkilenmiş ve bu dönem özel bankacılık faaliyetlerinin geliştiği bir dönem olmuştur. 1945-1959 yıllarını kapsayan dönemde yatırımların, modern donanımlı işletmelerin, milli gelirin ve nüfusun hızlı artması, köylerden kentlere göçün

yaygınlaşmasıyla şehirlerin büyümesi, sanayi sektörünün milli gelirden aldığı payın yükselmesi ve piyasaya dönük üretimin gerçekleştirilmesi iç talebi canlandırmış ve artan iç talep de ekonomide para ve kredi ihtiyacının artmasına yol açmıştır. Özellikle hizmet sektörünün ekonomideki payının belirgin bir şekilde arttığı bu dönemde, hizmet sektörünün en önemli kollarından biri olan bankacılık sektörüne yapılan yatırımların da getirisi yükselmiş ve özel bankacılık yatırımları önem kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde kurulan özel bankalar arasında yer alan Garanti Bankası (1946), Akbank (1948) ve Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (1950) günümüzde de faaliyetini devam ettirmekte olup yine bu dönemde kurulan ancak faaliyeti günümüzde devam etmeyen Pamukbank (1955) da bu dönemde kurulmuştur. Bankacılık sisteminin işleyişi ile ilgili faiz oranlarının ve bankacılık işlemlerinden alınacak komisyon oranlarının hükümetçe belirlenmesi ve dövizle dayalı işlem yapma yetkisinin sadece Merkez Bankası'nda bulunmasının da etkisiyle, şube bankacılığı yaygınlaşmıştır. Bankalar arasında mevduat toplama ve kredi sağlamaya yönelik rekabet önem kazanmıştır. Şube bankacılığının yaygınlaşması, yerel olarak faaliyet gösteren bankaların tasfiyesi sürecini hızlandırmıştır.

İthal ikameci politikalara dayalı kalkınma planlarının uygulandığı 1960-1980 döneminde bankacılık sektörü önemli ölçüde devlet kontrolü ve etkisi altında kalmıştır ve bu dönemde yeni banka kurulması sınırlandırılmıştır. Bu dönemde bankacılık sektöründe şubecilik gelişmeye başlamış, özel ticaret bankalarının çoğu holding bankası haline gelmiştir. Planlı dönemde 5'i kalkınma ve 2'si ticaret olmak üzere toplam 7 yeni banka kurulmuştur. Bu dönemde kurulan bankalar, 1962 T.C. Turizm Bankası, 1963 Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, 1964 Devlet Yatırım Bankası, 1964 Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası, 1968 Türkiye Maden Bankası, 1976 Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası, 1977 Arap-Türk Bankası'dır.

2.3.2.3. 1980 ve Sonrası Dönem

1980'den sonra Türkiye ekonomisinde izlenen politikalar eskiye göre büyük değişimlere sahne olmuştur. Özellikle 24 Ocak 1980 kararları günümüze kadar izlenen politikaların temelini oluşturmuş ve bu kararlar bankacılık sektöründe de büyük değişimlere yol açmıştır.

24 Ocak 1980 kararları ile ekonomide devletin müdahalesi azaltılmış serbest piyasa ekonomisine geçilmiş ve mali piyasaların serbestleşmesine dönük düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle dış ticarete liberalleşme anlayışı benimsenmiş, ihracata dönük kalkınma stratejisine geçilmiş, esnek döviz kuru uygulamasına geçilmiş ve pozitif reel faiz uygulaması başlatılmıştır.

Özellikle 1980 yılına kadar bankacılık sektörü sürekli devlet kontrolünde ve kısıtlı mali araçlar ile hizmet vermek zorunda kalmış ancak, 1980 yılından sonra neo-liberal politikalara geçişle birlikte hem araç zenginliğine hem de araç bağımsızlığına kavuşmuştur. Sektörün devlet kontrolünden uzaklaşması denetimi ciddi gerektirmiştir (Sümer, 2016, s. 489).

Bu dönemde bankacılık sektörüne hem yerli hem de yabancı sermayenin yatırım yapmasının önü açılmıştır. Türkiye’de 1980’li yıllarda faaliyet izni alan bankalar arasında sırasıyla, Bank of Creditand Commerce (1980), Bank of Melland (1981), Türk Bankası Ltd (1981), Habib Bank (1982), The First National Bank of Boston (1984), Manufacturers Hanover Trust Company (1984), Suudi American Bank (1984), Bank of Bahrainand Kuwait BSC (1985), Standard Chartered Bank (1985), Kıbrıs Kredi Bankası Ltd (1988) ve Societe Generale S.A.(1989) yer almaktadır.

Mali piyasaların aktif olarak ve serbestçe işlerlik kazanması amacıyla 1980’li yıllarda birçok çalışma yapılmış ve bu çerçevede önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda yapılan en önemli düzenlemelerden biri 1982 yılında yürürlüğe giren Sermaye Piyasası Kanunu’dur. Böylece sermaye piyasası araçlarının kullanımının önünün açılması için gerekli olan yasal ve kurumsal altyapı oluşturulmuştur. Sermaye Piyasası Kanunu’nun akabinde 1986 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) kurulmuştur. İMKB’nin ismi 2013 yılında Borsa İstanbul (BİST) olarak değişmiştir.

Hem serbest piyasa mekanizmasının ekonomide işlemeye başlaması ve hem de mali piyasalarda serbestleşmeye dönük önemli düzenlemelerin yapılması, bankacılık sektörünün de yakından etkilenmesine yol açmıştır. Özellikle bankacılık

sektöründe yabancı sermaye girişinin serbestleşmesi ve teşvik edilmesiyle birlikte sektöre yeni hem yerli hem de yabancı bankaların girişine izin verilmesi ve mevduat/kredi faiz oranlarının serbest bırakılmasına bağlı olarak sektörde rekabet hızla artmıştır. Sektörde artan rekabete bağlı olarak bankaların müşterilerine sunduğu ürünlerde değişim meydana gelmiş ve ürün çeşitliliği artmıştır. Bankalar mevduat toplama ve kredi verme işlemlerinin yanı sıra kredi kartları, döviz tevdiat hesabı, leasing, factoring, forfaiting, swap, forward, future, gibi daha önce piyasada yer almayan yeni ürün ve hizmetleri sunmaya başlamıştır. Ayrıca bankalar bu dönemde banka fonlarının bir bölümü klasik bankacılık işlemlerinin yanı sıra sermaye piyasası işlemleri, Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) ve hazine bonoları alımı ile döviz işlemlerinde kullanılmıştır.

Bankacılık sektörü 1980'li yıllardan sonra gelişen teknolojiye hızla uyum sağlayabilmiş ve bu kapsamda verimliliğini hızla artırmıştır. Aynı zamanda bankalar verimliliklerini artırabilmek amacıyla personel eğitimine önem vermektedirler. Bu kapsamda bankalar günümüzde insan kaynakları yönetimi bölümü altında bankacılık okulu oluşturmaktadırlar.

Bankacılık sisteminde yapılan önemli düzenlemelerden biri de, sektörün kaynaklarının daha etkin bir şekilde kullanımını sağlamak için, 1986'da Bankalararası Para Piyasası (Interbank) kurulmasıdır. Sistem TCMB aracılığı ile fon fazlası bulunan bankalardan fon açığı bulunan bankalara borç yoluyla kaynak aktararak bankalar arası aracılık yapmakta ve TCMB'ye de gelir sağlama olanağı vermektedir. Bu işlemin ekonomi açısından önemi, piyasanın kısa vadeli likidite ihtiyacı sağlanmakta ve böylece TCMB'nin emisyonu başvurmasına gerek bulunmamaktadır (Yetiz, 2016, s. 112). TCMB'nin emisyonu başvurmaması fiyat istikrarının sağlanması açısından oldukça önemlidir.

Finansal serbestleşme süreciyle birlikte, piyasada faiz oranları serbest bırakılmış ve yüksek reel faiz politikası uygulanmıştır. Yüksek reel faiz politikası ile birlikte sektöre yeni bankaların yatırım yapmasının önü açılmış ve hatta sektör uluslararası piyasalara açılarak sektörün uluslararası piyasalardan kaynak sağlaması kolaylaşmıştır. Ayrıca sektörde yer alan bankaların döviz cinsinden işlem yapmaları serbest bırakılmıştır. 1989 yılında çıkarılan 32 sayılı kararla birlikte

bankaların döviz alım-satım işlemleri serbest bırakılmış, ayrıca bankaların yurt dışından döviz kredisi bulmasının önü açılmıştır. 1990 yılında uygulanan Para Programıyla birlikte, Hazine'nin bütçe açıklarını ticari bankalardan sağladığı kaynaklarla finanse etmesinin yolunu açılmıştır. Asıl olarak uygulanan bu program kendi içerisinde tutarlı bir politika olmasına karşın Türkiye ekonomisini 1994 krizine hazırlayan en önemli unsur olmuştur (Yetiz, 2016, s. 112). Çünkü 1994 krizinden önce bankalar kredi vermek yerine Devlet hazinesinin ihraç ettiği, yüksek faizli risksiz DİBS'lerini almışlardır. Ancak bankalar bu DİBS'leri alırken yurtdışından borçlanmış ve ülke döviz darboğazına girdiğinde devalüasyonla birlikte birçok banka döviz borçlarını ödeyememişlerdir. Türkiye ekonomisi açısından 1994 yılı başta bankalar olmak üzere finans kesimi açısından risklerin büyük ölçüde zarara dönüştüğü bir yıl olmuştur. 1994 krizi yapısal programdan uzak ve artan bütçe açıklarının sürdürülemez ülke ekonomisinde, spekülasyon hareketlerin de artmasıyla birlikte Merkez Bankası döviz rezervlerinin sabit döviz kuru politikasını sürdüremeyecek seviyeye ulaştığı noktada kendini göstermiş ve TL'nin devalüe edilmesiyle sonuçlanmıştır.

1995 yılından sonra ekonomi hızlı bir toparlanma sürecine girmiş ve bu toparlanma süreci tüm sektörlerde olduğu gibi bankacılık sisteminin de büyümesine yol açmıştır. Faiz oranlarının yüksek olması Türk Lirası cinsinden yatırımları cazip kılmış ve böylelikle para ikamesi azalmıştır. Ayrıca spekülasyon hareketlerin önüne geçebilmek amacıyla dış borçlanmalar vergiye tabi tutulmuştur.

1996 yılında kamu borçlanma ihtiyacının artmıştır. Artan borç ihtiyacı, bedelsiz ithalat, dövizle borçlanma, enflasyona endeksli borçlanma gibi yöntemlerle faiz oranları yükseltilmeden karşılanmaya çalışılmıştır.

1997 yılında ise; dış kaynak miktarının artırılması amacıyla Uluslararası Para Fonu (IMF) ile bir anlaşma zemini hazırlamaya çalışılmıştır. Piyasaların beklentilerini pozitif yönde etkilemek amacıyla Hazine Müsteşarlığı ile TCMB arasında bir protokol imzalanmıştır. Protokol kapsamında, Hazine Müsteşarlığı, TCMB'den avans kullanımını durdurmuştur. Böylelikle kaynak ihtiyacı için emisyonlardan vazgeçilmiş hazine ihtiyaç duyduğu kaynağı piyasalardan sağlamaya başlamıştır. Bunun sonucunda faiz oranlarında kısa vadeli bir yükselişin sonrasında,

Hazine programının kararlılıkla sürdürdüğü görülmesi ve borçlanma ihtiyacının azalmaya başlamasıyla birlikte TL finansal araçlara olan talep artmış, piyasalarda istikrar bozulmadan faizler hızla gerilemiştir. Bu arada bankaların açık pozisyonları büyümüş, kısa vadeli faiz oranlarının düşmesine bağlı olarak repo yeniden mevduata dönmeye başlamıştır.

1998 yılının ikinci yarısından sonra IMF ile bir “yakın izleme anlaşması” imzalanmıştır. Anlaşma kapsamında, Türkiye’nin makro-ekonomik sorunlarına yönelik çözümlerin üretileceği, mali sektörde yaşanan temel sorunları aşmak için denetimlerin artırılacağı ve bütçe açıklarını kapatmak için vergi düzenlemelerinin yapılacağı taahhüt edilmiştir. Anlaşma imzalandıktan kısa bir süre sonra bankaların açık pozisyonlarını kapatabilmek amacıyla bankaların vadeli işlemlerine ve açık pozisyonlarına sınırlama getirilmiştir. Böylece yurtiçinde faaliyet gösteren bankalar yeni getirilen düzenlemeye uymak amacıyla açık pozisyonlarını kapatma çabasına yönelmişlerdir. TCMB’nin döviz üzerinden yaratmış olduğu paranın sınırlandırılması ve enflasyonu düşürme amacına katkıda bulunulması amacıyla kısa vadeli faiz oranlarını düşürmesinin de etkisiyle döviz talebi yeniden artmaya başlamıştır.

1999 yılında ekonomi yeniden daralma dönemine girmiştir. Bu dönemde vergi kanunlarında değişiklik yapılmasını içeren, firmaların içinde bulunduğu risk grubunu de kapsayan kredi tanımını içeren, dolaylı kredi öz sermaye oranını azaltan, risk yönetiminin, sorunlu bankaların mali yapılarını güçlendiren ve müdahalelerinin düzenlemesini amaçlayan yeni iyileştirme ve düzenleme politikaları ele alınmıştır. Ayrıca bankaların faaliyet izninin alınması, faaliyetlerinin düzenli olarak izlenmesi, denetlenmesi ve denetim sonuçlarının karara bağlanması amacıyla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (B.D.D.K.) kurulmuştur. BDDK’ya ek olarak bu dönemde, batan şirketlerin yönetimini sağlamak ve halkın tasarruflarını güvence altına almak amacıyla Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (T.M.S.F.) da kurulmuştur. Mali yapıları bu dönemde sorunlu olan Esbank, Egebank, Yaşarbank, ve Yurtbank gibi bankaların yönetimi TMSF’ye devredilirken, kalkınma ve yatırım bankası grubunda bulunan Birleşik Yatırım Bankası’nın faaliyetine son verilmiştir.

2000 yılının ilk döneminde 1999 yılında IMF ile imzalanan “Stand-by” anlaşmasına göre uygulanan politikalar sonucu fiyat istikrarında ve kamu borç sisteminin sürdürülebilir bir konuma ulaşmasına yönelik olumlu sonuçlar gözlenmiştir. Enflasyonda hedeflenen kadar olmasa da düşme olmuştur. Bütçede önemli yük oluşturan faiz ödemeleri konusunda da iç borç faiz oranları düşürülmüştür. Ancak yılın ikinci döneminde itibaren uygulanması gereken yapısal reformların gecikmesi, enflasyondaki gerilemenin hedeflenenden düşük gerçekleşmesi, kamusal mal ve hizmetlere enflasyon oranı kadar zam yapılması gibi uygulamalar programda olumsuz bir izlenime sebebiyet vermiş ve Kasım 2000’de bankacılık sektöründe kriz yaşanmıştır.

Kriz sonucunda sabit kur politikası sürdürülememiş ve döviz kuru ile faiz oranlarında dalgalanmalar meydana gelmiştir. Döviz pozisyonlarında açıklar yaşayan bankaların bir kısmı zarar etmiş ve piyasa dışında kalmıştır. Özel sermayeli ticaret bankası olarak faaliyet gösteren Demirbank, Etibank, Bank Kapital yönetimleri T.M.S.F.’ye devrolmuştur. Yine bir ticaret bankası olarak faaliyet gösteren Kıbrıs Kredi Bankası’nın ve bir kalkınma ve yatırım bankası olan Park Yatırım Bankası’nın faaliyetlerinin durdurulmasıyla TMSF’ye devreddilen banka sayısı 11’e ulaşmıştır.

2001 yılı Şubat ayında, önceki yılda yaşanan piyasalardaki olumsuz havanın daha da artması nedeniyle finans kesiminde başlayan reel kesime hızla sirayet eden bir kriz daha yaşanmıştır. Krizle birlikte döviz kurları ve faiz oranları hızla yükselmiştir. Yine açık pozisyonu fazla olan bankacılık sektörü iyice zayıflamış, 11 bankaya ilave olarak 8 bankanın daha yönetimi TMSF’ye devredilmiştir. Ayrıca, Egebank, Yurtbank, Yaşarbank, Bank Kapital ve Ulusal Bank Sümerbank, Interbank ve Esbank ise Etibank çatısı altında birleştirilmiştir.

Kasım 2000-Şubat 2001 krizinin ardından, Nisan 2001’de ekonomide var olan yapısal sorunları çözüme kavuşturmak, finansal sistemin mali alt yapısını düzenlemek, enflasyonu kalıcı olarak düşürerek fiyat istikrarını sağlamak, kamu borç yükünü azaltmak ve bankacılık sistemini güçlendirilmek amacıyla “güçlü ekonomiye geçiş programı” uygulamaya konulmuştur. “Güçlü ekonomiye geçiş programı”, 2002-2004 dönemini kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Program,

ekonominin dış şoklara karşı direncinin artırılmasını, özel ve kamu borçlarının azaltılmasını, kamu da mali disiplinin sağlanmasını, enflasyon oranının düşürülmesini ve bankacılık sisteminin alt yapısını güçlendirilmeyi hedeflemiştir. Programın en temel amacı finans kesimi ile reel kesim arasında güçlü bir ilişki kurulmasını sağlamaktır.

Programın uygulamaya başlamasıyla birlikte 2002 yılında enflasyon oranı düşüş trendi göstermiştir. Ayrıca kısa vadeli faiz oranları düşürülmüş ve döviz piyasalarındaki dalgalanmaları önlemek amacıyla döviz piyasasına müdahalelerde bulunulmuştur. Bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılmasıyla birlikte bankalar kar etmeye başlamıştır. Kriz döneminde TMSF'ye devredilen bankaların birleşme, satış ve tasfiye işlemleri gerçekleştirilmiştir. Yine bu dönemde Pamukbank'ta TMSF'ye devredilmiş, Şekerbank'ın ihtiyaç duyduğu sermaye bedeli ortaklar tarafından nakden ödenmiştir.

Yapısal programların başarılı bir şekilde uygulanması ile birlikte 2003 yılından itibaren ekonomide olumlu göstergeler ortaya çıkmıştır. Bu göstergeler arasında büyüme, uzun dönem ortalamasının ve program hedefinin üstünde gerçekleşmiştir. 2003 yılında faaliyet gösteren banka sayısı azaltılarak 50'ye düşürülmüştür.

2004 yılında da bankacılık sistemi, ekonomideki olumlu ivmeye bağlı olarak güçlü bir performans göstermiştir ve piyasada bankalara duyulan güven yükselmiştir. Mali yapısı kötüleşen bankaların TMSF'ye devri ile birlikte, finansal sistem daha sağlıklı işlev göstermeye başlamış ve bankalar arasında rekabet ortamına zemin hazırlanmıştır. TMSF'ye kapsamına alınan Pamukbank T.A.Ş., T. Halk Bankası A.Ş.'na devredilmiştir (Yetiz, 2016, s. 113).

Görüldüğü gibi Türkiye ekonomisinde bankacılık sektörü gerekli yasal düzenlemelerin yapılamaması nedeniyle 2000'li yıllara kadar kırılğan bir yapı göstermiş ve krizlerden önemli ölçüde etkilenmiştir. 2000 yılı başında 70 olan banka sayısı 2008 yılında 46'ya gerilemiş ve krizler nedeniyle bir çok bankaya el konulmuştur. 1999 yılında BDDK'nın kurulması, 2001 yılı Güçlü ekonomiye geçiş programı ve 2005 yılında çıkarılan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile birlikte

bankalar sağlam bir yapıya kavuşturulmuştur. Özellikle 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile birlikte bankaların mali disipline sahip olması ve rekabete açık olması benimsenmiştir. 2008 Küresel Ekonomik Krizi Türkiye’de bankacılık sektörünü daha önceki krizler kadar etkilememiş ve yapılan düzenlemelerin yerinde olduğu görülmüştür. Türkiye Bankalar Birliği verilerine göre Ađustos 2017 itibariyle Türkiye’de faaliyet gösteren banka sayısı 46 adettir. Yurtiçi şube sayısı 10615, yurtdişi şube sayısı 75 adettir. Bu bankaların 3 tanesi kamu sermayeli olup 20 adet yabancı sermayeli banka bulunmaktadır. Bankacılık sektörü kendi içerisinde büyük rekabete sahip olup sürekli karlılıklarını artırmaya dönük çalışmalar yapmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞINI ORTAYA ÇIKARAN FAKTÖRLER VE KATILIM BANKACILIĞININ İŞLEYİŞİ

Günümüz finans sektörü içerisinde oldukça önemli olan katılım bankacılığını ortaya çıkaran çeşitli unsurlar bulunmaktadır. Ancak katılım bankacılığı ortaya çıkaran en önemli unsur ise faiz kavramıdır. Bu bölümde öncelikle faizin tarihsel gelişim süreci ve ilahi dinlerde faiz ile ilgili düzenlemeler ele alınacak olup daha sonra katılım bankacılığını ortaya çıkaran unsurlar ile katılım bankacılığının işleyişi ve işleyişinde yer alan ürünler ele alınacaktır.

3.1. Tarihsel Süreçte Faiz

3.1.1. İlk Çağda Faiz

Faiz kavramı iktisadi düşüncenin oluşmaya başladığı ilkçağ döneminde birçok filozof ve devlet adamının ilgilendiği bir konu olmuştur. Faiz konusunu ahlaki ve sosyal boyutuyla inceleyen farklı görüşler ortaya atılmıştır. Faiz ile ilgili ilk düzenlemeler Mezopotamya’da bulunan Hammurabi Kanunları’nda ele alınmıştır. Babil Kralı Hammurabi (M.Ö. 1728- 1686)’nin uygulamaya başladığı kanunlarda faiz oranlarındaki sınırlamalar göze çarpmaktadır. Bu kanunlarda para ve mal (buğday) olarak alınan ödünçler için farklı faiz hadleri belirlenmiştir (Elbir, 1952, s. 3).

İlkçağ Yunan düşünürlerinden Platon (M.Ö. 427-347) Yasalar adlı eserinde, faizin ahlak dışı bir davranış olduğunu ahlaklı ve erdemli insanlara yakışmadığını söylemiştir. Çünkü faiz, gelir dağılımı adaletsizliğini artırması, yoksulluğun yaygınlaştırması, toplumda eşitsizliğe, kıskançlığa, bencillığe, ahlaksızlığa ve çekişmelere neden olması gibi siyasi, iktisadi ve toplumsal bozulmalara yol açmasından dolayı yasaklanması gerektiğini savunmuştur. Platon, bu durumun ideal devlet yapısına uymayacağını söylemiştir (Gül, 2001, s. 22).

Platon'un öğrencisi olan Aristo (M.Ö. 384-322) Politika adlı eserinde, paranın hiçbir etkisi olmayan ve sadece mübadele amaçlı işe yaradığını sağlayan bir meta olduğunu ileri sürmüştür. Bu nedenle paranın asli fonksiyonundan uzaklaştırılarak faiz kazancı sağlamak amaçlı kullanılmasının doğa kanunlarına ve adalete aykırı olduğunu savunmuştur. Faiz uygulamasını kısır olan tavuğu yumurtlatmak için çaba harcamaya benzeten Aristo, 'Para parayı doğurmaz' düşüncesinin ilham kaynağı olmuştur (Aristoteles, 2008, s. 24; Kuyucak, 1960, s. 627; Zeytinoğlu, 1992, s. 92).

Ünlü tarihçi Platurque eski Yunan toplumunda yer alan tefecilerle ilgili düşüncesini : "Faizciler, aç kartalların yaptığı gibi, gaga ve pençelerini etlerinin içine sokmak suretiyle, miskin halkın tüyelerini yolan ve kemiğe kadar onları parçalayan açgözlülerdir." şeklinde açıklamıştır. Genel olarak Eski Yunan'da faize ahlak dışı bir uygulama olduğu için yasaklanması gerektiği şeklindeki ortak görüşlerin etkisiyle devlet, faiz ile ilgili bazı düzenlemeler yapmıştır. Örneğin, Atinalı devlet adamı Solon'un yaptığı reformlar kapsamında faiz oranları sınırlandırılmıştır (Elbir, 1952, s. 4).

3.1.2. Ortaçağ'da Faiz (476-1492)

Avrupa'da Ortaçağ dönemi, dinin yani kilisenin toplum üzerinde hakim olduğu bir dönemdir. Özellikle Ortaçağ'ın ilk yedi yüzyıllık döneminde faiz konusuna kilise filozofları ve skolastiklerin dayandığı Aristocu yaklaşım hakim olmuştur. Faize karşı olan bu düşünce iki temel gerekçe sunmaktadır: Birincisi, faizle ödünç verenlerin emek harcamadan kazanç sağladığını savunan düşüncedir. Bu düşünceye göre insanlar birbirlerine karşılık beklemeden yardım etmelidir (Savaş, 1999, s. 122). İkincisi, paranın verimsiz bir araç ve kısır olduğuna; sadece değişimi sağladığına ve üretim miktarını artırmaya yaramadığına yönelik düşüncedir. Bu nedenle para parayı doğurmaz (Akalin, 2009, s. 238). Bu görüşler doğrultusunda Alman imparatoru Şarlken 789 yılında, din adamları dahil, herkesin faiz almasını yasaklamıştır (Savaş, 1999, s. 122).

Kilise XIII. yüzyıla kadar en güçlü kurum olduğundan faiz aleyhinde katı fermanlar vermiş, tefecilik faaliyetiyle ilgili mücadeleler vermiş ve faiz

uygulamalarını katıyetle yasaklamıştır. Ancak bu yasakların sebebini açıklayan, toplumu ikna edecek felsefi düşüncelerin ortaya atılamaması, faiz yasağının yerini alabilecek kurumların oluşturulamaması ve bazı ekonomik baskılar nedeniyle faizli işlemlerden taviz verilmeye başlanmıştır. Kilisenin toplumdaki nüfuzu azaldıkça ve seküler kuvvetlerin ortaya çıkmasıyla birlikte faizli işlemlere yönelik tolerans gösterilmeye ve izin verilmeye başlanmıştır (Eskicioğlu, 1999, s. 101)

XII. ve XV. yüzyıllar arası Avrupa’da yaşanan iktisadi gelişmeler, kilisenin Haçlı Seferleri’ni finansmanını sağlamak için yüksek miktarda ödünç paraya ihtiyaç duyması ve sonrasında kilisenin iktisadi kaynaklarının artması, faizli ödünç uygulamalarından dolayı Yahudilerin lehine tekelleşme eğilimi gösteren iktisadi yapı kilisenin faizle ilgili düşüncesindeki değişimi başlatan etkenler olmuştur (Elbir, 1952, s. 6-7). Ortaçağ Avrupa’sına ortaya attığı düşünceleriyle ismini duyuran İtalyan Katolik papaz Thomas Aquinas (1225-1274), kilise ilkelerine bağlı ve iktisadi düşüncelerinin temellerini Aristo’dan edinmiş olmasına rağmen, faizle ilgili düşünceleriyle Avrupa düşünce tarihinde dönüşümü başlatmıştır. Aquinas, tüketim ve kullanımı farklı birer faaliyet olarak kabul etmiş ve kullanım amaçlı ödünçlerde ödenen faizi meşru görmüştür. Ayrıca ihtiyaç nedeniyle borçlananların alacaklılarına bir şükran borcu niteliğinde fazladan belirli bir miktar faiz verebileceklerini savunmuştur. Kilisenin faiz yasağını bir nebze hafifleten Aquinas, ortaya attığı görüşleriyle başta Martin Luther ve Jean Calvin olmak üzere faizi meşru kabul eden XV.-XVI. yüzyıl düşünür ve din adamlarına öncülük etmiştir (Ergin, 1983, s. 138).

Ortaçağ’ın dönemi boyunca faiz uygulamasına karşı durulmasına rağmen, faizle ödünç işlemleri devam etmiştir. Ödünç işlemlerinde faiz uygulanmasını meşru kabul eden bu anlayışın dört temel gerekçesi bulunmaktadır. Bunlar:

1. Ödünç alan kişi kendi rızasıyla ana paraya ilave olarak bir ödeme yapmak isterse, bunun önünde hiçbir engel bulunmamalıdır.
2. Acil borç ihtiyacı bulunan bir kimsenin, kendi rızasıyla yüksek faiz ödemeyerek ödünç almasında herhangi bir sakınca bulunmamaktadır (Ergin, 1983, s. 137).

3. İktisadi hayat içerisinde insanların ödünç alıp vermesi bir zorunluluktur, ancak insanlar kötü düşünceli olduğundan ödünç vermeye yanaşmazlar. Ödünç bulmak için çare kalmadığından faize izin verilmesi mecbur olmaktadır (Kureşi, 1966, s. 24).
4. Ödünç verenin bazı risklerle karşı karşıya kalabileceğinden dolayı “tazminat akçesi” adı altında bir fazlalık alması uygundur. Ancak bu fazlalığa “faiz” adı vermekten kaçınılmıştır (Pıçak, 2012, s. 72).

3.1.3. Yeniçağ’da Faiz (1453-1789)

Ortaçağ toplum yapısı tarıma dayandığı için borçlanmalar daha çok tüketim amacıyla yapıyordu. Özellikle tarımda uğraşan kesimler, hava koşullarının kötü olması ve doğal afetlerin yaşandığı ve bu olumsuz durumlarda üretimin azalması neticesinde hayatlarını devam ettirebilmek için borçlanmaya maruz kalabiliyorlardı. Borç ödeme güçleri zayıf olan bu kesimin, borca ilave olarak faiz ödemeleri daha da zor duruma düşmelerine, hatta topraklarını kaybederek işsiz kalmalarına neden olabiliyordu. Bu durumu gören filozof ve din adamları, güçsüz durumda kalan bu insanları korumak amacıyla faiz uygulamasını haram kabul etmiş ve faizi yasaklamıştır (Dinler, 1994, s. 419).

Ancak Ortaçağ’ın son dönemlerinde coğrafi keşifler sonucu yeni kıtalar ve deniz yollarının keşfi ile birlikte Avrupa yeni pazarlara açılmıştır. Yeni pazarların bulunmasıyla hızla gelişen ve uluslararası bir niteliğe ulaşan ticari ve üretim faaliyeti kapitalizmin doğuşunu hazırlamıştır. Kapitalizmle birlikte serbest piyasa ekonomisi oluşmuştur. Artık yeni ekonomik düzende faiz iktisadi hayatın içerisinde yer almaya başlamıştır. Faiz artık ahlaki ve dini konuların etkisinden arınarak, ekonominin temelinde yer almaya başlamıştır. İktisadi gelişmelerin yanı sıra, batıda reform ve rönesans hareketleriyle birlikte hümanist düşünce gelişmiştir. Reform hareketleri aynı zamanda dini anlayışları da değiştirerek faiz konusundaki anlayışı temelden sarsmıştır (Unay, 2000, s. 213). Reform hareketlerine öncülük eden düşünürlerden biri olan Alman din adamı Martin Luther (1483-1536) ve özellikle Fransız asıllı Jean Calvin (1509-1564) XVI. yüzyılda Katolik kilisesinin faizle ilgili görüşlerinin temelden değişmesine öncülük etmişlerdir. Luther, faizin insanlığı felakete sürükleyen bir uygulama olduğunu kabul etmekte, ancak kilisenin faiz

yasaklayan hükümlerine karşı çıkmış be faize zımni olarak izin verilmesini ifade etmiştir (Seyrek ve Mızırak, 2009, s. 385). Jean Calvin, kilisenin, Aristo'nun ve skolastiklerin faize bakış açılarını açık bir şekilde reddeden ilk dini lider olmuştur. Calvin, paranın verimsiz ve yararsız olarak kabul edilen düşüncesine karşı çıkmış; Ortaçağ'ın tefecilik karşıtı kanunlarının o dönemdeki iş dünyasının kredi ihtiyaçlarına uygun düşmediğini iddia etmiştir. Calvin'in tüccarların ve üreticilerin ödünç edindikleri paralarla kazanç sağladıkları, bu sebeple kazançlarının arta kalan kısımlarından ödünç veren kimselere belirli bir miktar pay vermelerinin haklılığını savunması, kapitalizmi işaret ettiğini göstermektedir. Calvin, tüketim ile üretim ödünçünü ve tefecilik ile faizi birbirinden farklı kılarak, faizin her durumda ve belirli bir oranda Tanrı kanununa aykırı olmadığını ispat etmeye çalışmıştır. Gelir düzeyi düşük olan fakir, düşkün, dul veya yetimlerden istenmemesi koşuluyla, dürüst ve aşırıya kaçmayan faizi haklı gören Calvin, Anti-Usury Laws (Aşırı Faiz Karşıtı Yasalar)'ın çıkarılmasında önemli katkılarda bulunmuştur (Pıçak, 2012, s. 74). Yeniçağ'dan sonra Avrupa'da faiz uygulaması ekonomideki yerini almıştır.

3.2. İlahi Dinlerde Faiz

Faiz ile ilgili hükümlerine göre ilahi dinler olarak Yahudilik, Hıristiyanlık ve son din olan İslamiyet'in faiz ile ilgili hükümlerine yer verilmiştir.

3.2.1. Yahudilikte Faiz

Yahudilik dininde faiz ile ilgili düzenlemeler, Yahudiliğin kutsal kitabı Tevrat'ın farklı bölümlerinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler:

“Halkıma, aranızda yaşayan bir yoksula, ödünç para verirsiniz ona tefeci gibi davranmayacaksınız.” (Çıkış, 22/25),

“Bir kardeşin yoksullaşır, muhtaç duruma düşerse ona yardım etmelisin desteklemelisin. Aranızda yaşayan bir yerli veya konuk gibi yaşayacaktır. Ondan faiz ve kâr alma. Tanrıdan kork ki, kardeşin yakınında yaşamını sürdürebilsin.

Ona faizli para vermeyeceksin. Ödünç verdiğin yiyeceklerden kâr almayacaksın.”
(Levililer, 25/35, 36, 37)

“Para veya faizli olarak verilen herhangi bir şeyle kardeşine borç vermeyeceksin.” “Yabancılar için faizle borç verebilirsin. Lakin kardeşine faizle borç veremezsin.” (Tensiye, 23/19,20).” gibi ayetler bulunmaktadır.

Ancak uygulamada Yahudilikte genel düşünce şudur; bir Yahudi başka bir Yahudi'den faiz almaz ancak diğer dinlere inanlardan faiz alabilir.

3.2.2. Hristiyanlıkta Faiz

Hristiyanlık dininde faiz ile ilgili en önemli kaynak kutsal kitap olan İncil'dir. İncil'de faiz ile ilgili yer alan düzenlemeler:

“Senden dileyene ver, senden ödünç isteyen yüz çevirme.” (İncil, Matta 5/42) “İmdi insanların size her ne yapmalarını istiyorsanız, siz de onlara öyle davranın. Çünkü şeriat budur, peygamberler de bunu istemektedir.” (Matta 7/7), “Kemerlerinize ne altın, ne gümüş, ne de bakır koyun.” (Matta 10/9).

“Siz yalnız onlardan bir iyilik beklemek için yardım ederseniz, bunun için ne teşekkür beklenir? Aynı şeyi günahkarlar da yaparlar. Birilerine ondan karşılık ummak için borç verirsiniz, bunun için hangi teşekkür beklenir? Günahkarlarda bir karşılık almak için birbirlerine bir şey verirler. Düşmanlarınızı daha çok seviniz, hiçbir şey karşılık beklemeden onlara ödünç veriniz. Böylece ödülünüz büyük olsun. Yücelerin yücesinin çocukları olursunuz. Çünkü o, nankörlere ve kötülere nimet vericidir.” (Luka 6/33, 34, 35).”

Tevrat kadar açıkça belirtilmese de bu ayetlerden Hristiyanlık dininin de faizi haram kabul ettiği görülmektedir. Ayrıca M.S. 325 yılında toplanan ünlü İznik Konsili'nde faizin yasaklandığı yönünde rivayetler vardır. Buna ilave olarak birçok Hristiyan din adamının faize karşı tutum sergiledikleri bilinmektedir.

Farklı dönemlerde Hıristiyanlıkta faiz yasağına yönelik uygulamaların varlığı olsa da faiz yasağının yerini dolduracak uygulamalar düzenlenmediği için iktisadi ve siyasi gelişmeler sonucunda zamanla faiz yasağı hafiflemiş ve daha sonra da kilisenin toplum üzerindeki etkisinin ve tutumunun azalması ile serbestleşmiştir.

3.2.3. İslam Dininde Faiz

Faiz konusu ile ilgili olarak yapılan çalışmalar incelendiğinde çalışmaların büyük bölümü batı kaynaklıdır. Bu kaynaklardaki ortak görüş üretken bir kaynak olan sermayenin bir bedeli yani karşılığının olması gerektiği yönündedir. Literatürde ise bir üretim faktörü olan sermayenin bedeli ise faizdir.

Bakıldığında sermayenin bir bedelinin olması İslam dininde de olmalıdır. Bu yaklaşım esas itibariyle İslami bakış açısı ile çelişmez. Buradaki farklılık kapitalizmde borç olarak verilen nakdi sermaye, üretimde kullanılsın veya kullanılsın herhangi bir risk unsuru bulunmadan karşılığını faiz olarak alır. Yani ödünç olarak verilen sermaye sonucu ödünç alan kar etse de etmese de bunun bedelini faiz olarak ödemek zorundadır. Kısacası borç veren bundan getirisini baştan garanti altına almaktadır.

Ancak İslam dininde ise, ödünç verilen nakdi sermayenin getirisinin faiz olarak ödünç verilmeden önce belirlenmesi kabul edilmez. Çünkü gerçekleşecek yatırımın sonucunun olumlu ya da olumsuz olacağı önceden bilinemez. Daha öncede bahsedildiği gibi İslam dininde ticarete risk unsuru bulunmalıdır.

Bu konuda bizimde katıldığımız bir görüş şöyledir (Özsoy, 1994, s. 35).

“Faiz, kredi kullanılan teşebbüsün kârla sonuçlanıp sonuçlanmayacağı veya kârla sonuçlanacaksa bile bu kârın ne miktarda gerçekleşeceği önceden bilinmemesine rağmen, faiz nisbetinin baştan tesbit edilmesi sebebiyle, bu kredi kullanımından elde edilen sonucun taraflar arasında âdil ve dengeli bir şekilde paylaşırma imkânının ortadan kalkması; neticede, ister alan ister veren olsun,

tarafından birinin mutlaka zarara uğraması ve bu zararın hiçbir şekilde önlenmesinin mümkün olmaması sebebiyle haram kılınmıştır.”

Bu açıklamayı destekleyen ilgili ayet; “Eğer (faizi bırakma işini) yapmazsanız, Allah ve Rasulü (ciheti)nden (faizcilere karşı açılmış olan) büyük bir hab (içine girdiğiniz)i iyice bilin! şayet (tefecilikten) tevbe ederseniz, artık mallarınızın esasları (olan sermayeniz) size aittir. (Böylece fazla isteyere, borçlulara) zulmetmiş olmazsınız, (anaparanızı eksik alarak) zulmede uğratılmazsınız.” şeklindedir (Ustaosmanoğlu, 2014, s. 221).

Dolayısıyla bu ayetten de net olarak görülmektedir ki faizle yapılan bir işlemde kaçınılmaz olarak haksızlık ve zulüm meydana gelmektedir. Bu haksızlığın nedeni de faiz oranının baştan belirlenmesidir.

3.2.3.1. Faiz İle İlgili Ayetler

İslam dininde birçok uygulama zamanla aşamalı olarak değişmiştir. Bunun nedeni ise o dönemin şartlarında bazı yanlış uygulamaların çok yaygınlaşmış olması ve toplumda kabul görmesidir. Uygulamaların aşama aşama değişmesi emirlerin ani bir şekilde gelmemesine yol açmış, eğer emirler ani gelmiş olsa insanlar uygulamada zorlanabilirdi. Buna örnek olarak içki yasağının aşamalı olarak meydana gelmesidir.

Şöyle ki ;

Önce içkinin güzel olan rızıklardan ayrı olarak (güzel olmayan) bir rızık/gıda olduğunu belirten âyet (Nahl 16/67) indi ;

“Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden (sıkılarak elde edilen içeceklerden); işte on(lar)dan bir şarap, bir de (sirke, pekmez, reçel, kuru üzüm ve tüm halleriyle tüketilebilen hurma çeşitlerinden) pek güzel bir rızık edinmektesiniz. İşte sana!. Şüphesiz ki (görmüş olduğu ayetler hakkında tefekkürde bulunarak) aklını kullanmakta olan bir toplum için elbette bun(lar)da (Allah-u Taala'nın varlığına, tevhidine , nihayetsiz ilmine, kahir kudretine ve eşsiz hikmetine delalet eden) pek büyük bir ayet bulunmaktadır (Ustaosmanoğlu, 2014, s. 237).”

Sonra içkide büyük zarar ve günah olduğuna dâir âyet (Bakara 2/219) bunu tâkip etti."(Habibim) Sana o şarap (gibi aklın çalışmasını engelleyen) ve kumar (gibi malına zarar veren şeyler ile ilgili olarak Allah-u Teala'nın hükmünün ne olduğun)dan soruyorlar."

De ki: O ikisinde (kavga, çatışma, fuşşiyat ve yalan gibi fenalıklar, bir de aklı giderdikleri için telafisi mümkün olmayan sayısız zararlar söz konusu olduğundan, kullanımlarında) pek büyük bir günah vardır, fakat (onlarda), insanlar için (keyif ve lezzet, cesaret verme ve kolayca para kazandırma gibi çok cüzz'i ve kalıcı olmayan) bazı faydalar vardır.

Ama o ikisinin (sabit) günahı, (ihtimalli) faydalarından (kat kat) daha fazladır. Yine o (Amr ibni Cemuh R.A. gibi büyük servete sahip ola)nlara sana (önceden kime infakta bulunacaklarını sormuşlarken, bu defa maldan) neyi infak edeceklerini soruyorlar. De ki : (ihtiyaçtan) fazlayı (verin de, kendinizi muhtaç duruma düşürmeyin)! İşte böylece Allah (sorularınıza cevap olarak) ayetleri size gayet net olarak açıklıyor, ta ki siz (delilleri ve hükümleri) inceden inceye düşünebileseniz (Ustaosmanoğlu, 2014, s. 245)."

Daha sonra sarhoşken namaz kılınması yasak koşuldu(Nisâ 4/43).

"Ey iman etmiş olan kimseler! Siz sarhoş kimselerken, söylediğiniz şeyi(n ne anlama geldiğini) bilinceye kadar, bir de siz cünüpkken gusledinceye kadar namaza yaklaşmayın!

Ancak yoldan geçen (seferi) kişiler olup su bulamamanız durumunda teyemmüm almanız müstesna! (çünkü bu durumda teyemmümle namaz kılabilirsiniz). Eğer siz (suyu kullanmanıza mani olacak bir şekilde) hasta kimseler yahut bir yolculuk üzere (bulunanlar) olduysanız veya sizden biri (def-i hacet yapıpta) abdest bozma yerinden geldiyse, ya da kadınlarla (cima etmek suretiyle) birbirinize dokunduysanız ve (abdest veya gusül almak için) bir su bulamadıysanız, o zaman temiz bir toprağa yönelin de (onunla) yüzlerinizi ve ellerinizi (kaplar şekilde sıvazlayarak) meshedin.

Şüphesiz ki Allah (kullarına) daima (çok kolaylık dileyen ve ruhsatlar veren bir) Afüvv ve (günahları çokca bağışlayan bir) Gafur olmuştur (Ustaosmanoğlu, 2014, s. 269)."

Ve En sonunda da içkiyi kesin olarak yasaklayan ve onu şeytan işi bir pislik olarak açıklayan âyet indi(Mâide 5/90-91).

“Ey iman etmiş olan kimseler! Şarap (gibi sarhoş edici tüm içkiler), kumar,(tapınılmak için) dikili taşlar ve fal okları ancak şeytanın amelinden olan (ve sadece onun hoş gösterip sebebiyet verdiği) birer pisliktir. Öyleyse bu anlatılardan uzak durun, ta ki siz Allah’ın gazap ve azabından kurtulup) felaha erişebilemeniz! Şeytan, şarap (gibi içkiler) ve kumar sebebiyle ancak aranıza düşmanlık ve kin yerleştirmek, bir de sizi Allah’ın zikrinden alıkoymak ister. Artık siz (bunlardan) vazgeçen kimselersiniz değil mi? (Ustaosmanoğlu, 2014, s. 313)”

İçki yasağında olduğu gibi faiz yasağı da aşamalı olarak gerçekleşmiştir. Araplar için o dönemde faizcilik (tefecilik) oldukça yaygın bir kazanç yolu olarak görülüyordu. Faizi ani bir emirle yasaklamak faizden geçinen insanları İslam dininden uzaklaştırabilirdi. Bu nedenle faizi yasaklamak da sıralı bir şekilde gerçekleşmiştir.

Dolayısı ile Kur’an-ı Kerim’de önce faizi kötüleyen ona sitem eden hükümler yer almış daha sonra yasaklanmış ve en sonunda da sonra Allah ve Resûlü’ne savaş ilan etme tehdidine kadar ulaşan bir şiddet gösterilmiştir. Gerçekten ilk inen ayetlerde faiz yasaklanmamış, sadece kötülüğünden bahsedilmiştir. İkincisinde kendilerine yasak olduğunu bildikleri halde faiz yiyen Yahudilerin düştükleri kötü durum gözler önüne serilmiştir. Üçüncü ayette faiz yasak hale gelmiş, dördüncüde yasağın şiddeti en yüksek noktasına ulaşmıştır.

Faizle ilgili açıklanması gereken önemli bir diğer hususunda en son inen ayet olması hususudur. Bu durumla ilgili olarak;

Buharî’nin (Buyu, 25) konuyla bağlantılı olarak İbn Abbas’tan rivayet ettiği: “Peygamberimize inen son ayet, faiz ayetidir” ve İbn Kesir’in, Hz.Ömer’den rivayet ettiği: “En son olarak faiz ayeti inmiştir” rivayetleri vardır. Dolayısıyla kanaatimizce bu hikmete istinaden Kur’an-ı Kerim’de faiz dört aşamada haram edilmiştir. Faiz ile ilgili ayetlerin ilki Mekke’de, diğer üçü ise Medine’de indirilmiştir:

1. Faizle ilgili ilk ayet (Mekke’de inmiştir) olan Rum Suresi (30/39) yine Mekke’de inen içkiyle (şarap) ilgili Nahl Suresi (16/67) gibi haram edilmeye bir hazırlık, buna örtük bir ifade ve ondan kaçınma zorunluluğuna yönelik işaret vermiştir.

Zira ilgili ayette: “İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir faiz Allah katında (O’nun hükmünde ve takdirinde asla bereketlenip) artmaz!

Ama Allah’ın Zat’ını(nızasını) arzulamakta olduğunuz halde vermiş olduğunuz bir zekat (yahut sadaka var ya); işte ancak onlar (gibi bağışlarda bulunanlar, sevaplarını) kat kat artıranların ta kendileridir! (Ustaosmanoğlu, 2014, s. 330)”

2. İkinci ayet ise içkiye yönelik olarak gelen Bakara Suresi (2/219) gibi Nisa Suresi (4/161) olup her iki ayette de hem içkinin ve hem de faizin haram oldukları hususunda ayrı ayrı bir hüküm vardır.

Ve şöyle buyrulmaktadır :

Kendisinden kati bir şekilde nehyolunmuşlarken faiz almaları ve (tıpkı rüşvet gibi haksız ve) batıl (yollar)la insanların paralarını ve mallarını yemeleri nedeniyle de (ceza olarak bir çok lezzetli şeyden kendilerini mahrum bıraktık)! Böylece içlerinden (tevbe edip iman edenlere değil de) kâfir(likte ısrar eden)lere (ahirette) çok acı veren büyük bir azap hazırladık (Ustaosmanoğlu, 2014, s. 221).” Yahudiler hakkında inen bu ayetden Müslümanlar için faiz yasağının yakın olduğu hissedilmektedir. Zira Yahûdiler de neticede Ehl-i Kitaptır ve Cenab-ı Hakk (c) Hz. Musa (as)’ın tebliğiyle daha önce onlara da faiz yasağını koymuştur. Ancak Yahudilerin ileri gelenleri bu ilâhî emri saptırarak bu haramın ancak Yahûdiler arasında geçerli olup, Yahûdi olmayanlardan faiz alınabileceğine hükmetmişlerdir. Nitekim Tevrat’ta (Tesniye, el-İslah, 23/19-20) şöyle geçmektedir:

“Kardeşine faiz karşılığı borç verme; gümüşü, yiyeceği veya faiz karşılığında ikraz edilebilecek hiçbir şeyi faizle borç verme. Yabancıya faizli ödünç verebilirsin. Lâkin kardeşine faizli ödünç verme.” (Butros, 1976, s. 51).

Yahudilere faizin haram kılındığı ile ilgili Sünen-i Tirmizî’de geçen bir hadis-i şerife göre, Hz. Peygambere (as) gelen iki Yahudi, “Biz Musa’ya apaçık dokuz ayet verdik” âyetinin mânâsını sormuşlar, Hz. Peygamber (as) da bu dokuz âyetin, içinde

“faiz yemeyiniz” şeklinde faiz yasağının da bulunduğu ve İsrâil Oğullarına yasaklanan dokuz haram olduğu cevabını vermiştir (Tirmizi, s. 18).

Cenab-ı Hakk (c) bu ayette Yahudilerin kendilerine haram kılınan faizi yemelerinden sitemle bahsederken müminleride faiz yasağını karşılamaya hazırlamıştır.

3. Üçüncü aşamada ise Nisa Suresinde ki (4/43) gibi içkiye getirilen ve namaz kılınmak istendiği zaman sarhoşluk verici şeyin alınmasının men edilmesi gibi Al-i İmran Suresinde (3/130) faiz olarak yasaklanmıştır.

Faizi kesin olarak yasaklayan ilk ayette budur.

İlgili ayette ; “Ey iman etmiş olan kimseler! (Cahiliyet devrinde yapıldığı gibi) bir çok katlarla katlan(mış şekilde artırıl)mış olarak faiz yemeyin! Ve (yasaklarına düşmeme hususunda) Allah’tan hakkıyla sakının, ta ki siz (ahiret sevabına kavuşarak) felaha eresiniz! (Ustaosmanoğlu, 2014, s. 332)” Yine devamında;

“(Ey faiz yiyenler! Haddizatında) kâfirler için hazırlanmış bulunan o ateşten iyice sakın(mak istiyorsanız, faizi bırak)mın (ki, onlara uyararak siz de aynı azaba uğramayasınız)! (Ustaosmanoğlu, 2014, s. 335)”

“Bir de Allah(ın bütün emirlerini tutup, faiz gibi tüm yasaklardan kaçarak, O’n)a ve o Rasul(ün)e itaat edin, ta ki siz (Allah tarafından) rahmet olunasınız! (Ustaosmanoğlu, 2014, s. 336)”

4. Dördüncü aşama ayetler ise hem içkinin (Maide, 5/90) hem de faizin (Bakara 2/275-276-278) kesin olarak yasaklandığı ve onunla iştigal edenlerin ne kadar kötü bir duruma düşeceğini gösteren büyük tehdit ayetlerdir.

Bu ayetler de Allah’u Taala şöyle buyurmaktadır;

“O kimseler ki faiz yemekteler; onlar (diriltildikleri zaman kabirlerinden)

Ancak, şeytanın kendisini yere çalmakta olduğu kimsenin (kendisine isabet eden) delilik (nöbetin)den kalıkışı gibi kalkacaklardır. İşte bu (ceza), şu sebepledir ki, gerçekten onlar: “Alış-veriş ancak faiz gibidir!” demişlerdir.

Hâlbuki Allah alım satımı helal kabul etmiş, (parayı parayla takas ederken ya da aynı cins malları takas ederken, fazlalık alma anlamındaki) faizi ise haram kılmıştır. Artık hem kim ki: Rabbinden ona (faizi yasaklayıcı) bir öğüt gelmiştir de

(ona uyup, yaptığı yanlıştan) vazgeçmiştir, işte geçmiş olan şey kendisi içindir (bu nedenle yasaklık gelmeden önce almış olduğu faizler kendisinden geri istenmez). Yine de onun işi Allah'a (kalmış)dır. (İyi niyetle nasihat kabul ederek haramı bıraktığından mükâfat bile alabilir.)

Her kim de (faizi helal kabul etme fikrine) dönerse, işte onlar ancak o (cehennem) ateşin(in ayrılmaz) arkadaşlarıdır. (Bir daha çıkmamak üzere) kendileri onun içinde ebedi kalıcıdırlar (Ustaosmanoğlu, 2014, s. 338).”

“Allah faiz (karışan muamelenin bereketin)i yok etmektedir, sadaka (ve zekatı verilen mal)ları ise (bereket bakımından) artırmaktadır.

Allah (faizi helal görerek inkara düşen) çokca kafir ve (mütemadiyen haram yiyerek günahta osrarcı olan) ziyade günahkar hiçbir kimseyi sevmez! (Ustaosmanoğlu, 2014, s. 340)”

“Ey iman etmiş olan kimseler! Allah'tan hakkıyla sakının ve faizden kalmış olan (alacağınız)ı bırakın. Eğer (gerçekten) mümin kimseler olduysanız (böyle yapmanız gerekir) Çünkü imanın delili, inandığınız Allah'ın emirlerini tutmaktır! (Ustaosmanoğlu, 2014, s. 342)”

“Eğer (faizi bırakma işini) yapmazsanız, Allah'a ve Resülü (ciheti)nden (faizcilere karşı açılmış olan) büyük bir harb (içine girdiğiniz)i iyice bilin!

Şayet (tefecilikten) tevbe ederseniz, artık mallarınızın esasları (olan sermayeniz) size aittir. (Böylece fazla isteyerek, borçlulara) zulmetmiş olmazsınız, (anaparanızı eksik alarak) zulme de uğratılmazsınız.” (Ustaosmanoğlu, 2014, s. 348)

3.2.4.2. Faiz İle İlgili Hadisler

Kur'an-ı Kerim'de faizin yasaklığı ile ilgili hükümler tedrici olarak açık ve kesin bir dille ifade edilirken ayrıntıyla ilgili bilgiler hadis-i şeriflerde verilmiştir.

Bu hadis-i şeriflerden bazıları şöyledir :

1. Lanetlenmiş faizciler hadisi : “Resul-i Ekrem sallallahü aleyhi ve sellem şu kişileri lanetlemiştir: Faiz yiyeni, faizcinin vekilini, faiz alma hususunda şahitlik edeni, faiz işlerinde kâtiplik edeni..... (Dana, 1989, s. 24)”
2. Cahiliye ribası kaldırılmıştır hadisi : “...Haberiniz olsun ki, Cahiliye devrinden kalan bütün faizler kaldırılmıştır, terk edilecek ve alınmayacaktır. Anaparanız sizindir. Böylece ne haksızlık etmiş ne de haksızlığa uğramış olursunuz. Abbas İbn Abdülmuttalib’in faizi hariç. Çünkü onun tamamı kaldırılmıştır... (Karkuş, 2006, s. 25)”
3. Karınları yılan dolu faizciler hadisi : “ İsrâ gecesini bir kavme uğradım. Karınları evler gibi idi ve içi yılanlarla dolu idi. Ve bu yılanlar karınlarının dışından görünüyordu. Dedim ki: "Ya Cibril! Bunlar kimlerdir?" Buyurdu ki: "İşte bunlar faiz yiyenlerdir (Milli Gazete, 2014).”
4. Yedi helak edici şey hadisi : Ebu Hureyre (Radiyahallahu Anh) şöyle dedi: “Nebi (Sallallahu Aleyhi ve Sellem): ‘Helak edici yedi şeyden uzak durunuz!’ buyurdu. Sahabeler:
–Ya Rasulallah! Onlar nelerdir? dediler. Rasulallah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem): ‘Allah’a şirk koşturmak, sihir yapmak, haklı olmanın dışında Allah’ın haram kıldığı nefsi öldürmek, faiz yemek... (Aktepe, 2011, s. 73)”
5. Faizin yetmiş çeşit günah barındırdığı hadisi : Hz.Peygamber’e atfedilen bir hadis-i şerif şöyledir : “Faiz yetmiş çeşit günah barındırır. Bunların en hafifi kişinin annesini nikâhlamasıdır (Aktepe, 2011, s. 93).”
6. Altı mal hadisi : “Altınla altını, gümüşle gümüşü, buğdayla buğdayı, arpayla arpayı, hurmayla hurmayı, tuzla tuzu misli misline (eşit miktarda) ve elden ele (peşin) olarak değişsin. Her kim fazla verir ya da alırsa ribâ ile muamelede bulunmuş olur. Ribâ’da alan ile verenin durumu birbirine eşittir (Tan, s. 170).”

Tüm bu hadisler muteber hadis kitaplarından kısa bir derleme olup bu konuda çok daha fazla hadis-i şerif vardır.

3.3. Katılım Bankacılığını Ortaya Çıkaran Etmenler

Katılım bankacılığının ortaya çıkmasına neden olan etmenler arasında, dini, ekonomik ve sosyal etmenler yer almaktadır.

3.3.1. Dini Etmenler

Katılım bankacılığı faaliyetinin ortaya çıkmasının birinci ve en önemli etmeni dini inanışlardır. Çünkü İslam dininin en önemli kaynakları arasında yer alan Kur'an-ı Kerim'in ayetleri ve Peygamber Efendimizin hadis-i şeriflerden anlaşıldığı üzere faizi haram kılan düzenlemeler yer almaktadır. Ancak, İslam dinine mensup Müslümanların tasarrufların ekonomiye kazandırılması ve bu tasarrufların ihtiyaç duyan kesimlere kullanırılması için faizsiz bankacılığa ihtiyaç duyulmaktadır (Pehlivan, 2016, s. 300).

3.3.2. Ekonomik Etmenler

Ekonomik nedenlerin başında, 1973 ve 1979 yıllarında yaşanan petrol şokları sonucu hızla yükselen petrol fiyatları ile bunun sonucunda artış gösteren petro-dolarların İslam ülkelerinin ekonomik işbirliğine yönelmesi gelmektedir. Bu işbirliğinin sağlanmasında petro-dolarları artan İslam ülkelerindeki yetersiz bankacılık altyapısıdır. Çünkü 1970'li yıllarda OPEC ülkelerinin petrol fiyatlarında yaşanan artış nedeniyle dış ticaret fazlaları artmış ve petro-dolar olarak ifade edilen bu fonlar tasarruf olarak Batı ülkelerine yönelmiş, İslam ülkelerinin gelişme ve kalkınmasına pek etki etmemiştir. Bu tasarruflar bir yandan batılı ülkelerin gelişmesine katkı sağlarken diğer yandan Arap ülkelerinde gelir dağılımı bozulmuştur. İslam ülkeleri ekonomilerini olumsuz etkileyen bu gelişmeler çözüm aramaya başlamışlardır. Aynı zamanda, petrol zengini olmamakla birlikte, doğal kaynakları ve emek gücü olan; ancak sermaye eksiği olması nedeniyle sahip oldukları kaynakları değerlendiremeyip geri kalmış ve gelişmekte olan ülkeler sınıfında yer alan İslam ülkeleri de bulunmaktadır. Sermaye fazlası olan İslam ülkelerinden sermaye açığı olan İslam ülkelerine fon aktarılması amacıyla gerçekleştirilecek bir işbirliği anlaşmasının taraflar için olumlu sonuçlar verebileceği düşüncesi faizsiz bankacılığın kuruluşunda önemli bir faktör olmuştur (Pehlivan, 2016, s. 300).

Günümüzde İslam ülkelerinin çoğunluğu ekonomik büyüklük açısından gelişmekte olan ve hatta az gelişmiş ülkeler sınıfında yer almaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin en büyük sorunu; piyasadan toplanan fonların yetersiz olması ve mevcut fonların da verimsiz alanlarda kullanılmasıdır. Bu ülkelerde yer alan küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansal sorunları, ülkenin kalkınması sorunu dışında ekonomide farklı dönemlerde dar boğazlara neden olmaktadır. Küçük ve orta ölçekli sermaye kesimi güçlü olmadığında üretim faaliyeti kalite olarak giderek verimsizleşmektedir. Ayrıca bu sanayilerin büyük ölçekli sanayilere kaynak oluşturma ve tamamlayıcı olma nitelikleri mümkün olmamaktadır (Türkmenoğlu, 2007, s. 16).

Tüm bu sayılan nedenlerden dolayı İslam ülkelerini ekonomik açıdan geliştirmek ve sermaye açıklarını kapatabilmek açısından faizsiz bankacılık olan katılım bankacılığına ihtiyaç bulunmaktadır (Türkmenoğlu, 2007, s. 16).

Katılım bankacılığının gelişmesi ülkemiz açısından da çok önemlidir. Ülkemizde de inançları gereği tasarruflarını altın, döviz gibi yatırım araçlarına çeviren insanlar bu fonlarını atıl olarak yastık altında tutmaktadırlar. Özellikle atıl olan bu fonların ekonomiye kazandırılıp yatırımları canlandırması açısından katılım bankacılığının faaliyetlerine ihtiyaç duyulmaktadır (Türkmenoğlu, 2007, s. 17).

3.3.3. Sosyal Etmenler

İslam dini, sosyal alanda toplum içerisinde yer alan bireyler arası eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik kurallar ve düzenlemeler getirmiştir. Fon talep eden kesimler ihtiyaç duydukları fonları talep etmek için finans kurumlarına başvurmakta ancak faize duyarlı kesimler inançları gereği bu kuruluşların sağladığı fonları kullanamamakta ve toplumda zengin ile fakir arasındaki gelir eşitsizliği artmaktadır. Oluşan bu gelir eşitsizliği faizsiz bankacılık ile ekonomik sistem içerisindeki farklı gelir grupları arasındaki dengesizlik azaltılmakta ve faizden dolayısıyla meydana gelebilecek sebepsiz zenginleşme ve emek arz edenlerin aleyhinde gelişen sosyal adaletsizliklerin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır.

3.4. Katılım Bankacılığının Tarihsel Gelişim Süreci

Katılım Bankacılığının tarihsel gelişim süreci dünyadaki ve Türkiye'deki tarihsel süreci ile ele alınmalıdır.

3.4.1. Dünya'da Faizsiz Bankacılık

Katılım bankacılığının faaliyetlerinin ortaya çıkması Mısır Arap Cumhuriyeti'ndeki Mit Gamr şehrinde devlet başkanı Cemal Abdül Nasır döneminde tüm bankaların kamulaştırılması sürecine karşı geliştirilen bir uygulama sonucu ortaya çıkmıştır. Bu şehirde katılım bankacılığı faaliyetinin halkın tarımsal ve ticari fon gereksinimlerini karşılamak amacıyla müteselsil kefalet hizmeti sağlayan, daha çok Venture-Capital (risk sermayesi) ile para vakfı karışımı kendine özgü bir sistem olarak başladığı bilinmektedir. Sistem aynı anda hem bankacılık faaliyetlerini, hem de ticari ortaklığı (kâr ve zarar ortaklığı) aynı çatı altında ve bir arada hayata geçirerek kendine özgü bir model haline gelmiştir (Sümer & Onan, 2015, s. 298). Böylece katılım bankacılığının ilke denemelerinden birisi hayata geçirilmiştir.

Köy Sandığı uygulamasına benzer bir yöntemle faaliyet gösterdiği bilinen bu bankacılık faaliyetinin fikir babası bankanın hissedarı ve ilk idari personeli olan Dr. Ahmed El-Naggar'dır. Mısır'da ortaya çıkan bu bankanın yanı sıra, İngiliz hakimiyeti dönemindeki bugünkü Pakistan sınırları içerisinde yer alan Hindistan'ın Müslüman bölgelerinde uygulamasına rastlanan bazı "kooperatif bankacılık" uygulamalarının da dünyadaki ilk katılım bankacılığı faaliyetlerine örnek olarak gösterebiliriz (Sümer & Onan, 2015, s. 298). Bu faaliyet çok ayrıntılı olmasa da ilk olması itibarıyla önemlidir.

Görüldüğü üzere ilk katılım bankacılığı faaliyetleri ülkelerin bireysel olarak uyguladıkları bir sistem olarak ortaya çıkmış ancak Müslüman ülkelerde modern anlamda katılım bankacılığı 21. Yüzyıldan itibaren hızlı gelişme göstermiştir. Bu ülkelerin kalkınma sürecine büyük katkı sağlayacağı düşünülen katılım bankacılığı faaliyetlerinin büyük devletler tarafından da bu ülkelerde geliştirilmesi teşvik

edilmiştir. Hatta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Dünya Bankası (IBRD) modeli şeklinde çalışabilecek birkaç büyük bölgesel banka kurulması ve bu yükün paylaşılması konusunda öncülük etmiştir (Sümer & Onan, 2015, s. 298). Ancak bu çalışmalar bir süre gelişme gösteremese de İslam Kalkınma Bankası'nın ortaya yeni bir safhaya geçilmesine yol açmıştır.

Asya ve Afrika ülkelerinin kalkınmasını sağlamak amacıyla bu ülkelerdeki kalkınma bankalarının kuruluşuna ilave olarak 1975 yılında Cidde'de faaliyete geçen İslam Kalkınma Bankası (İKB), sağladığı fonlarla İslam ülkelerindeki kamusal projelere önemli katkılarda bulunmuş ancak ihtiyacı karşılamakta yetersiz kalmıştır. Özellikle de özel sektör şirketlerine ihtiyaç duydukları finansmanı sağlayamayan İKB'nin eksikliğini gidermek üzere 1981 yılında bazı Suudi, Kuveytli, Birleşik Arap Emiri vb. zengin Müslümanların bir ortaklık oluşturmalarıyla "Dar Al-Maal Al- İslâmi" adlı holding İsviçre'nin Cenevre şehrinde kurularak faaliyete geçmiştir(Sümer & Onan, 2015, s. 298).

Yaşanan bunca gelişmelerin sağladığı bilgi birikimi ve girişimcilik sayesinde "Dallah Baraka Grubu" ve diğer bazı grupların yatırımlarıyla Orta Doğu'daki 299 Müslüman ülkesinde faizsiz finansman uygulaması hızla yaygınlaşmıştır. Malezya gibi Uzakdoğu'da yer alan Müslüman ülkelerde yönetiminde söz sahibi olan zengin Müslümanların kurduğu banka ve finansman kurumları, Japon kültür ve teknolojisinin olanakları ile birleştiğinde bölgenin ekonomik olarak sıçrama yapmasında önemli katkıda bulunmuştur (Sümer & Onan, 2015, s. 298). Bu gelişme katılım bankacılığının Avrupa ülkelerinde de duyulmasına yol açmıştır.

Dünyada yaklaşık 60 ülkede faaliyette bulunan katılım bankacılığı sektörünün 2015 yılı sonu itibariyle 1,88 trilyon doların üzerinde aktif büyüklüğe ulaştığı bilinmektedir. Sektörün yüzde 93'lük kısmı Suudi Arabistan, Katar, Endonezya, Malezya, BAE, Bahreyn, Pakistan, Kuveyt ve Türkiye'de yer almaktadır.

3.4.2. Dünya’da Faizsiz Bankacılığın Mevcut Durumu

Dünya’da yaklaşık 50 senedir Türkiye’de ise yaklaşık 30 senedir faaliyet gösteren İslami bankacılık özellikle son dönemlerde hızlı bir atılım göstererek yüksek büyüme göstermiş ve 2000’li yıllarda da oldukça başarılı bir seyir izlemiştir.

Bu başarıya yol açan faktörler genel itibariyle incelendiğinde şu başlıklar öne çıkmaktadır:

1. Körfez ülkelerinin ekonomik büyümelerinde önemli rol oynayan petrolün yanı sıra zamanla alternatif yatırım alanları ile de hızlı büyümesi,
2. Yatırımcıların İslami Finansal Enstrümanları ile ilgili bilgi düzeylerinin artması ve bu yöntemi kullanmaya dönük taleplerinin artması,
3. Körfez ülkelerinde özelleştirmelerin artmasının yanı sıra altyapı projelerine destek verilmesi,
4. Sosyal ve finansal alanlarda yasal düzenlemeler hususunda önemli adımların atılması,
5. İslami Finans’ın Avrupa ve ABD gibi çoğunluğu Müslüman olmayan ülkelerde de faaliyet göstermeye başlaması (Deloitte, 2014, s. 1).”

2015 yılı sonu itibariyle dünya genelinde 1329 kuruluş faizsiz finans sektöründe faaliyet göstermektedir. Bunlardan 480’i faizsiz bankacılık temelinde hizmet veren katılım bankaları, 322’si Tekafül şirketleri, 527’si ise yine faizsiz hizmet veren diğer finansal kurumlardır (TKBB, 2016).

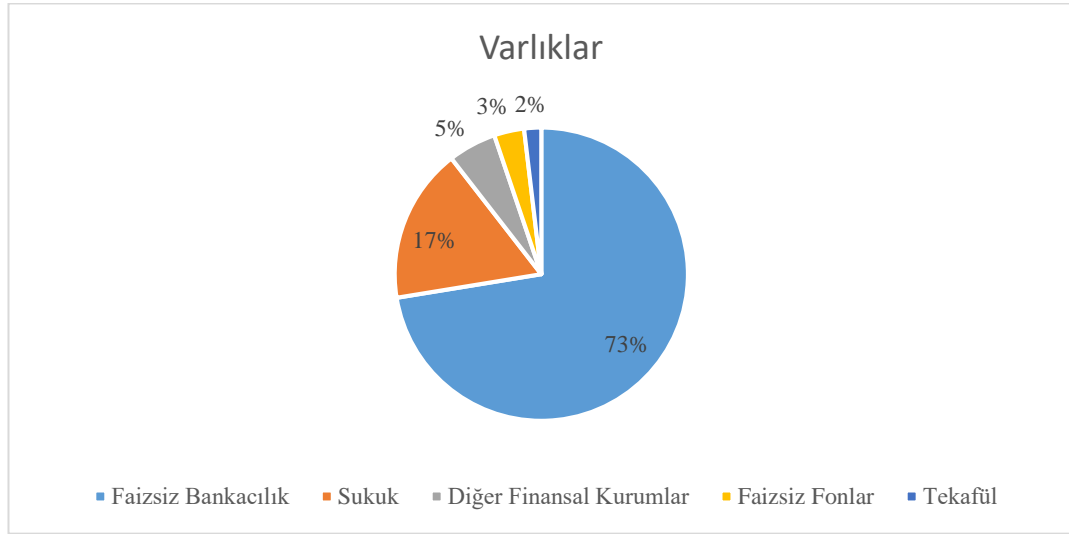
Küresel finans varlıklarının %2’lik bir kısmı faizsiz bankacılık sektöründe yer almaktadır. 2015 yılı sonu itibariyle dünyada faizsiz finans sektörünün varlıkları 2 trilyon ABD doları aşmıştır. Aşağıda yer alan tabloda ve grafikte dünyada faizsiz finans sektöründe yer alan kuruluşların varlıklarının dağılımı yer almaktadır (TKBB, 2016).

Tablo 1: Dünya’da Faizsiz Finans Sektöründe Yer Alan Kuruluşların Varlıklarının Dağılımı

	Varlıklar (Milyon ABD Doları)
Faizsiz Bankacılık	1.451.087
Sukuk	341.923
Diğer Finansal Kurumlar	106.351
Faizsiz Fonlar	66.436
Tekafül	37.745
Toplam	2.003.542

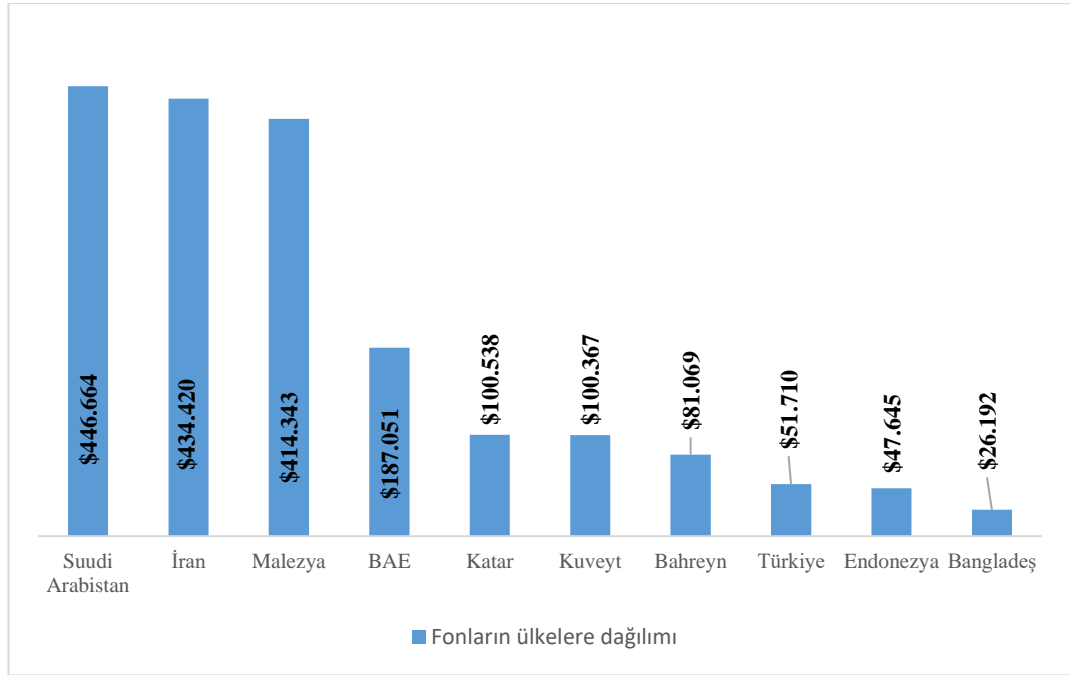
Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği 2016 yılı raporu

Görüldüğü gibi varlıkların %73’lük kısmı (1.451.087 USD) faizsiz bankacılık alanında yer almakta ve faizsiz finans yönteminin en büyük alanını oluşturmaktadır. Faizsiz bankacılıktan sonra %17’lik kısım (341.923 USD) ile sukuk, %5’lik kısım (106.351 USD) diğer finansal kurumlar, %3’lük kısım ile (66.436 USD) faizsiz fonlar ve %2’lik kısım (37.745 USD) tekafül yer almaktadır.

Şekil 1: Dünya’da Faizsiz Finans Sektöründe Yer Alan Kuruluşların Varlıklarının Yüzde Dağılımı

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği 2016 yılı raporu

2015 yılı sonu verilerine göre faizsiz finans sektöründe en fazla varlığa sahip ülke 446.664 milyon USD ile Suudi Arabistan’dır. Suudi Arabistan’ı 434.420 milyon USD ile İran ve 414.343 milyon USD ile Malezya takip etmektedir. Aşağıda yer alan grafikte faizsiz finans varlıkları durumuna göre sıralanan 10 ülke yer almaktadır.

Şekil 2: Faizsiz Finans Varlıklarına Göre İlk 10 Ülke

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği 2016 Yılı Raporu

3.5. Türkiye’de Faizsiz Bankacılık

Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren gelişme göstermeye başlayan faizsiz bankacılık alanında günümüzde 5 banka faaliyet göstermektedir.

3.5.1. Türkiye’de Faizsiz Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Ülkemizde İslami, Faizsiz ya da Katılım bankacılığı olarak adlandırılan bu bankacılık türünün gelişmesi, birçok İslam ülkesinde olduğu gibi 1975 yılında kurulan İslam Kalkınma Bankası’na dayanır. Türkiye de birçok İslam ülkesi gibi bu bankanın kurucuları arasında yer almış ve 1984 yılında sermaye payını arttırarak bu kuruluşun en büyük ortaklarından biri olmuştur. Ayrıca ülkemiz sermaye artışıyla sürekli üyelik bulundurma hakkını kazanmış ve böylelikle İslam Kalkınma Bankası bünyesindeki etkinliğini artırma olanağı sağlamıştır.

Yaşanan tüm bu gelişmelerle birlikte ülkemizde ilk faizsiz bankacılık hamlesi gerçekleştirilmiştir.

İKB'nin yanı sıra ülkemizde kar/zarar ortaklığı esasını benimsemek ve faizsiz finansman ve kredi sağlamak amacıyla 17.04.1975 gün ve 1877 sayılı kanuna dayanılarak 11.11.1975/13 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası kurulmuştur.

Özellikle döviz darboğazı yaşadığımız 70'li yıllarda işçi dövizleri ülkemizdeki ödemeler bilançosu açıklarını kapatmak açısından oldukça önemli kabul edilmiş ve bu banka da, işçi dövizlerine ihtiyacın çok arttığı 1975 yılından sonra çoğunlukla yurt dışında faaliyet göstererek çalışanların tasarruflarını kâr/zarar ortaklığı prensibine göre değerlendirmiş ve ülkemizde reel sektörün finansman ihtiyacının karşılamaya çalışmıştır. İlk faizsiz bankacılık denemesi için büyük umutlarla kurulan DESİYAB üç yıl gibi bir zaman içerisinde faizli sisteme geçme kararı ile beraber son bulmuştur. Ancak bu banka nihai amacına ulaşmasa dahi bu ilk uygulama faizsiz bankacılığın hep akıllarda tutulmasına neden olmuş ve bu alanda ülkemize önemli tecrübeler kazandırmıştır.

24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte ülkemizde yaşanan ekonomik değişimler sonrasında Türkiye'de Faizsiz Bankacılık Sistemine yer verecek olan ön adımlar atılmaya başlanmıştır.

Katılım Bankacılığının temeli 16.12.1983 tarih 83/7506 sayılı kararname atılmış ancak o zamanki siyasi koşullar gereği adı Özel Finans Kurumları olarak belirlenmiştir.

Sonrasında 25 Şubat 1984 tarihinde Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ve 21 Mart 1984 tarihinde T.C. Merkez Bankası'nın yayımladığı tebliğlerle ÖFK'ların ayrıntıları düzenlenmiştir. Akabinde çıkarılan çeşitli tebliğ ve düzenlemeler sonucunda bu sistemin yasalar ve mevzuat bakımından alt yapısı tamamlanmıştır.

Yapılan tüm çalışmalar sonucunda 1984 yılında Albaraka Türk katılım bankası olarak kurulmuş ve ilk olarak 31 Ocak 1985 tarih ve 10912 sayılı yazısıyla "faaliyet izni" olarak Mayıs 1985'te faaliyetine başlamıştır. Ardından aynı yıl içinde Faisal Finans Kurumu faaliyete geçmiştir.

Bu kurumların ardından 1989 yılında Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş., 1991 yılında Anadolu Finans Kurumu A.Ş., 1995'te İhlas Finans Kurumu A.Ş. ve son olarak 1996'da Asya Finans Kurumu A.Ş. Özel Finans Kurumu olarak faaliyete başlamıştır.

Kuruluşu 1983 yılında çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname ile sağlanan Özel Finans Kurumları, 1999 yılında 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile yasal zemini daha sağlam hale gelmiştir. ÖFK'lar, 2001 yılında çıkarılan 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nda yapılan değişiklikle 4672 sayılı kanuna tabi olmuşlardır. ÖFK'lar Katılım Bankacılığı ismini ise 2005 yılında hazırlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ilgili yönetmeliklerde yapılan en son düzenlemelerle 01.01.2006 tarihinden itibaren kazanmışlardır ve halen bu isimle faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Günümüzde 3'ü özel 2'si devlet sermayeli olmak üzere 5 katılım bankası ülkemizde faaliyet göstermektedir.

3.5.2. Türkiye'de Faizsiz Bankacılığın Hukuki Gelişimi

Ülkemizde Katılım bankacılığının faaliyetlerini düzenleyen hukuki süreç üç döneme ayrılmaktadır. Birinci dönem, Katılım bankacılığının kuruluş yılı olan 1983 yılında başlayan ve 1999 yılında çıkarılan bankacılık kanununa tabi oluncaya kadar devam eden dönemdir. Katılım bankacılığı serüvenini hukuki anlamda genel olarak üçe ayrılır. Ancak bu dönemi de kendi içinde ikiye ayırmak mümkündür. İlk kısmı bu bankaların kuruluşunu başından beri destekleyen Turgut Özal yönetimi ile başlayan ve ölümüne kadar devam süreçtir. İkinci kısım ise Turgut Özal'ın vefatı ile 1999 yılına kadar süren hukuk içindeki hukuksuzluk dönemidir.

İkinci dönem olarak kabul edilen dönemde katılım bankaları 1999 yılında 4491 sayılı Kanun ile yasal olarak bir banka alt türü olarak kabul edilmiş ve bu dönem 2005 yılındaki yasal düzenlemeye kadar devam etmektedir.

Üçüncü ve son dönem ise 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile başlayan ve bir banka alt türü yerine kendi ismini alan ve günümüze kadar devam eden dönemdir.

3.5.2.1. Katılım Bankacılığının Kuruluş Ve Ayakta Kalma Süreci (1983-1999)

Katılım bankalarının ilk ismi olan Özel Finans Kurumu kavramı çok fazla tartışma konusu olmuş ve hatta bu isim dünyadaki muadillerine bakıldığında önceleri bir bankayı çağrıştırmayan bir isim olmuştur. Bu sorun katılım bankalarının işlemlerinde “siz banka değilsiniz” gerekçesi ile potansiyeli düşürmüş ve iş kayıplarına neden olmuştur.

ÖFK tabiri nedeniyle bu finans kurumlarının müşteri kayıpları yaşamasına rağmen zaman içerisinde özellikle müşteriler tarafından fazlaca benimsenmesiyle birlikte yeni isim olan katılım bankası kavramının olarak değiştirilmesi tepkiyle karşılanmıştır.

ÖFK kavramı faizsiz bankacılık alanında dünyada ülkemiz dışında hiç kullanılmamış ve isminin nereden geldiği merak konusu olmuştur. İşte bu konuda Ekrem Pakdemirli şu bilgiyi vermektedir;

“Rahmetli Özal’la 1964 yılında İngiltere’de tanıştık... Ve hep konuşmalarımızda bu ülkede, yani Türkiye’de, inanç saikiyle ekonomiye kazandırılmamış olan fonların varlığı ve bu fonların da bayağı büyük meblağa ulaştığını tartışırdık. Bunları nasıl ekonomiye kazandırırız diye fikir jimnastiğinde bulunurduk. Sonra öyle oldu ki Rahmetli Özal üst yönetimde sözü geçen bir noktaya geldiğinde o günlerin tartışmalarının kafamızda bırakmış olduğu izler, tortular çerçevesinde de yine bu fonları nasıl ekonomiye kazandırabiliriz düşüncesiyle bazı düzenlemeler yapma durumunda olduk... Türkiye’de faiz değil, onun yerine kâr-zarar paylaşımı üzerine müesseseler kurabileceğimizi, bunların da finans çevrelerinde özel bir yeri olabileceğini düşündük ve adına da özel finans kurumu dedik. Yani aslında özelliği finans pencerelerinden birkaçını kullanması, diğerlerini kullanmaması; ama Bankalar Kanunu buna müsaade etmiyor idi veya en azından Bankalar Kanunu’nda buna bir çıkış yolu yok idi. Bir kararname ile bu işi

düzenleyebileceğimizi düşünüyor idik. 1983'te de iktidar olunca Anavatan Partisi tek başına, bu düşünceleri hayata geçirebildi. Özel finans kurumları, bildiğiniz gibi, bankaların aksine mevduata sabit bir gelir, yani faiz vermeyen, değişken bir kâr payı –veya zararı da tabi ihtiva ediyor– veren kurumlardır. Onun için bu kurumlara özel finans kurumları dedik. O isim de tuttu (Pakdemirli, 2000, s. 19).”

Bu dönemi kısaca sektöre damga vurmuş rahmetli Dr. Adnan Büyükdeniz şöyle özetlemektedir: “83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının yürürlüğe girdiği 16.12.1983 tarihinden 1999 sonuna kadarki on altı yıllık dönemde özel finans kurumları, kanun düzeyinde bir düzenlemeye göre değil Bakanlar Kurulu Kararı ile Merkez Bankası ve Hazine Müsteşarlığı tebliğlerine göre yönetilmiş, bu kurumların Bankalar Kanunu'na tabi kılınması ise ancak 19 Aralık 1999 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 4389 sayılı Bankalar Kanununda Değişiklik Yapılmasına ilişkin 4491 sayılı Kanun ile gerçekleşebilmiştir. Bankalar Kanunu'na tabi kılınıncaya dek geçen süre zarfında özel finans kurumlarının büyük sorunlar yaşamayışında, söz konusu dönemde Türkiye'de geçerli olan mevzuatın dünyadaki emsalleri arasında örneği az görülen ölçüde mükemmel oluşunun önemli payı bulunmaktadır (Büyükdeniz, 2000, s. 24)”.

Katılım bankaları bu dönemde ekonomiye o günün şartlarında önemli miktarda kaynak sağlamış ve başlangıç yıllarında yastık altında bulunan tüm paraları ekonomiye kazandırmıştır. Söz konusu rakam ““Türk ekonomisine 3 milyar \$ taze fon (Ertürk, 2000, s. 11)” ifadesinde olduğu gibi 3 milyar dolara ulaşmıştır.

Yine bu dönemde ülkemizde ve dünyada beklenmedik çalkantılar yaşanmış ve katılım bankaları bunları da aşmıştır. Şöyle ki;

“Özel finans kurumlarının bu 15 yıllık tecrübesini anlamlı ve değerli kılan iki husus bulunmaktadır. Bu hususlardan ilki, faizsiz bankacılık modelinin Türk finans sistemine ilk kez katıldığı 80'li yıllarda, gerek hukuk gerekse finans sistemleri için yeni olması hasebiyle Türk hukuk ve finans sistemlerine adaptasyonda karşılaşılan güçlüğü boyut ve niteliğidir. İkinci husus, geçen 15 yıllık süre zarfında hem model olarak gösterilen başarı hem de özel finans kurumlarının faaliyetlerinde gösterdikleri başarının etkisiyle, Türk ekonomisinin

yaşadığı 1990 Körfez Krizi, 1994 Döviz Krizi ve 1999 Krizi'nden –finans sisteminin maruz kaldığı tahribat göz önünde tutulduğunda– söz konusu kurumların neredeyse hiç etkilenmemiş olmasıdır (Ertürk, 2000, s. 12).”

Ancak tüm bu gelişmelerin estirdiği hava ÖFK'ları en çok destekleyen Turgut Özal'ın vefatı ile tersine döndü ve bir anda ekonomiye günün şartlarında oldukça önemli katkı yapan bu kuruluşların geleceği belirsiz hale geldi.

Bir dönem bu kuruluşların geleceği ile ilgili olarak kapanması ya da mevduat bankaları gibi faizli banka olması yönünde görüşler ortaya çıktı. Böyle bir ortamda 90'lı yıllarda yaşanan olumsuz siyasi ve iktisadi havaya birde katılım bankalarının o günkü tabiriyle ÖFK'ların banka olarak tanımlanamaması hem içerde hem de dışarda sorun oluşturmaktaydı.

3.5.2.2. Katılım Bankacılığının Toparlanma Süreci (1999-2005)

ÖFK'ların bankacılık sisteminin vazgeçilmezi, mevcut finans sisteminin ayrılmaz bir parçası olduğu ve hukuki durumunun düzeltilmesi yönündeki iktisadi görüş bu kuruluşlara karşı çıkan olumsuz siyasi görüşü bastırması ikinci dönemi başlatmış oldu. Bu dönemde; “Özel Finans Kurumları, 17.12.1999 tarihli ve 4491 sayılı Kanun ile, 18.06.1999 tarihli ve 4389 sayılı Yeni Bankalar Kanunu'nda yapılan değişiklik kanalıyla, kuruldukları 1983 yılından beri mahrum oldukları kanuni düzenlemeye kavuşmuş oldular. Bu tarihe kadar (17.12.1999) ÖFK'lar yürütme organınca düzenlenen bakanlar kurulu kararnamesine dayanarak faaliyet yürütmekteydi. Yapılan değişiklik ile ÖFK'ların banka olup olmadıkları yönündeki tartışmalar son bulmuş ve bu kurumlar yasal olarak bir banka alt türü olarak kabul edilmiştir (Battal, 2000, s. 197).”

Bankacılık kanununda yapılan bu düzenleme ile ÖFK'lar rahat bir nefes almış ve eksikliklerini tamamlamaya başlamıştır.

Eksiklikleri tamamlamak için iki önemli hamlenin yapılması gerekmektedir. Bunlardan ilki Özel Finans Kurumları Birliği (ÖFKB)'nin kurulmasıdır. Diğer ise

devrim niteliğinde olan güvence fonun kurularak bir süre sonra devlet güvencesi olan TMSF kapsamına ÖFK'larında alınmasıdır.

3.5.2.2.1. Özel Finans Kurumları Birliği (ÖFKB):

Özel Finans Kurumları'nın Bankalar Kanunu kapsamına dahil edilmesiyle birlikte bu kurumların bir mesleki birlik çatısı altında toplanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda mesleki birlik olarak oluşturulan ÖFKB, finansmanı üyeleri tarafından sağlanan, üyeleri için mesleki kuralları oluşturan ve kurallara uymayanlara ceza verme yetkisi olan, yönetimi üyeleri arasından seçimle belirlenen ve Bankalar Kanunu'na göre olarak kamu kurumu niteliğinde yer alan meslek birliğidir (Battal, 2004, s. 234).

İlgili kanunda ÖFK'larla ilgili ayrıca şu hüküm yer almaktadır;

Kanun ve diğer ilgili mevzuat çerçevesinde özel finans kurumlarının faaliyetlerine uygun bir biçimde çalışmalarını ve mesleki faaliyetlerinin gelişmesini sağlamak, malî kurum olmanın gerektirdiği mütevazî, disiplin ve birlik içinde ekonominin gereklerine uygun olarak çalışmalarını sağlamak, özel finans kurumlarının kendi arasındaki haksız rekabetin önüne geçmesini sağlamak amacıyla gereken her türlü önlemi almak ve uygulamak, ilan ve reklamlarında özel finans kurumlarının uyacakları esas ve şartları şekil, nitelik, tür ve miktarları doğrultusunda kurumun uygun görüşünü alıp tespit etmek ve bu kanun ile kendisine verilen diğer işleri gerçekleştirmek üzere tüzel kişiliğe sahip ve kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşu olarak Özel Finans Kurumları Birliği kurulmuştur. Özel finans kurumlarının, faaliyet iznini aldıkları tarihten itibaren bir ay içerisinde Birliğe üye olmak zorunlulukları vardır. (18.06.1999 tarihli ve 4389 sayılı Bankalar Kanunu)

3.5.2.2.2. Güvence Fonu

ÖFKB kurulana kadar olan süreçte faaliyet gösteren ÖFK'ların topladıkları fonlar garanti kapsamında yer almamaktaydı. ÖFK'ların kendi faaliyetlerinden

kaynaklanmayan nedenlerle ortaya çıkan bu güven sorununa çözüm aramak amacıyla (İhlas Finans Kurumu A.Ş.’nin faaliyet izninin iptal edilmesiyle oluşan genel güven sorunu vb.) yeni kanun doğrultusunda ve ÖFKB kontrolünde TMSF’ye benzer bir güvence fonu şeklinde bir yapı oluşturulmuş ve böylece güven sorunu çözülmeye çalışılmıştır. Oluşturulan bu güvence fonu sektörün kendi faaliyetlerden kaynaklanmayan güven sorununu çözmek için yeterli olmuştur.

3.5.2.3. Katılım Bankacılığının Hamle Süreci (2005-...)

Katılım bankacılığının hamle veya atılım süreci olarak adlandırıldığı bu dönemde iki önemli değişiklik meydana gelmiştir. İlki Family Finans Kurumu A.Ş. ile Anadolu Finans Kurumu A.Ş. birleşerek Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.’yi oluşturmuş ve ülkemizde faaliyet gösteren katılım bankası sayısı 4’e inmiştir.

İkinci değişiklik ise bir devrim niteliğinde olup ÖFK’ların kuruluşundan bu yana devam eden bu kurumların isimlendirilmesine yönelik tartışmaları da önemli ölçüde sonlandıran katılım bankacılığı isminin ortaya çıkmasıdır.

Sonuç olarak “Özel Finans Kurumu” ifadesinin yerini katılım bankası ifadesi almıştır. İsim sorunun çözülmesiyle birlikte özellikle yurtdışında şube veya temsilcilik açma hususunda oluşan yasal sorunların önüne geçilmiştir. Aynı şekilde yurtdışı işlemlerde ÖFK’ların isimlerinde banka ibaresinin yer almamasından dolayı karşılaşılan ticari sorunlar da ortadan kaldırılmıştır. Bu konuya için somut bir örnek vermek gerekirse; yurtdışından bir iş alan vatandaşımızın alacağı ihale karşılığında ilgili ülkenin yetkili mercileri tarafından iş sonuçlanana kadar, garanti olarak, bir teminat mektubu talep edildiğini düşünelim. Bu durumda ÖFK’ların verdiği mektuplar her zaman kabul görmemekte çünkü ihaleyi veren taraf ÖFK’ları bir banka olarak kabul etmemekteydi. Yaşanan bu durum vatandaşımızı mağdur etmekte ve ticari yaşamını zedelemekteydi.

Yine bu dönem içerisinde katılım bankalarının hukuksal birçok sorunu çözüldüğü için tüm ürünlerde katılım bankacılığı ilkelerine bağlı kalınarak atılıma girilmiş ve ürün çeşitlendirmesine gidilmiştir. Bunlar arasında Kredi kartları, bireysel emeklilik sayılabilir.

3.5.3. Türkiye’de Faizsiz Bankacılığın Mevcut Durumu

1985 yılında 2 banka ve 2 şube ile yola çıkan katılım bankaları 2017 yılı sonu itibariyle 5 banka 1032 şube ve 15029 personele ulaşmıştır. Bu gelişme aşağıdaki tabloda detaylı olarak yer almaktadır:

Tablo 2: Katılım Bankaları Şube ve Personel Sayısı Gelişimi (2003-2016)

Yıllar	Şube Sayısı	Büyüme (%)	Personel Sayısı	Büyüme (%)
2003	188	71	3520	61
2004	255	36	4789	36
2005	290	14	5740	20
2006	355	22	7114	24
2007	422	19	9215	30
2008	530	26	11022	20
2009	569	7	11802	7
2010	607	7	12677	7
2011	685	13	13851	9
2012	828	21	15356	11
2013	965	17	16763	9
2014	990	2.6	16249	-3.1
2015	1080	9.1	16554	1.9
2016	959	-11.2	14465	-12.6
2017	1032	7.6	15029	3.9

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Katılım Bankaları Bülteni 2017, İstanbul, 2017.

Yukarıda yer alan veriler incelendiğinde katılım bankacılığının Türkiye’deki finansal sistemi içerisindeki rolünün giderek yükseldiğini görmekteyiz. Katılım bankaları zaman içerisinde şube ve personel sayısını artırmıştır. Katılım bankacılığı son dönemlerde hızlı bir büyüme süreci içerisine girerek bankacılık sektörü genelinin üzerine çıkmış ve büyük bir başarı yakalamıştır. Sonuç olarak Katılım bankalarının çeşitli kalemlerde gösterdiği bu büyüme, sektörün Türk finans sistemi içerisindeki payının artmasını da beraberinde getirmiştir.

Katılım bankacılığında meydana gelen büyüme genel ekonomi açısından da çok önemlidir. Reel sektöre sağladıkları finansal destek ve ekonomik kalkınmada

üstlendikleri rol ile ülkemiz finansal sisteminin vazgeçilmez kurumları arasında yer alan katılım bankaları; bankacılık sektörünün genelinde toplanan fonların %5,6'sını, kullandırılan fonlarının ise %4,8'ini sağlamaktadır.

Katılım bankalarının 2016 yılı sonu itibariyle aktif toplamı 132 milyon 874 bin TL olup toplam bankacılık sektörü içerisindeki payı %4,9 oranındadır. Katılım bankalarının tüm bankalar içerisinde mevduattaki payı %5,6, kredilerdeki payı ise %4,8 oranındadır.

Mevcut bankacılık ürünlerinin yanı sıra katılım bankaları ürün çeşitliliğini de son yıllarda hızla genişletmiş ve faizsiz bankacılık prensiplerine aykırı olmayan çok sayıda ürün, faizsiz bankacılık ilkelerini ihlal etmeyecek şekilde uygulanmıştır. Daha önce kredi kartı uygulaması bulunmayan katılım bankaları etki alanını artırmak için nakit çekme limiti olmayan ve asgari ödeme olanağı tanımayan kredi kartlarının kullanıma sunmuş ve ürün yelpazesinin artmasına katkıda bulunmuştur. Bu kredi kartları mevduat bankalarının müşterilerine tahsis ettiği kredi kartlarının sağladığı taksit olanağı gibi hizmetleri sunmakta ve buna mukabil faizsizlik ilkesini de korumaktadır.

Böylece katılım bankaları ekonominin gereksinim duyduğu finansal ürünleri ortaya çıkaran, geniş hizmet ağı ile ülke geneline yayılan, bir yandan finansal sistemi geliştiren, diğer yandan da finansal sistem içerisindeki rolünü artıran bir konuma ulaşmaya devam etmektedir. Katılım bankaları Türkiye ekonomisinde giderek daha sağlam bir yer edinmekte ve Türkiye ekonomisinin ihtiyaç duyduğu alternatif ürünleri geliştirmekte başarılı olduğunu ispat etmektedir.

Tablo 3: Katılım Bankacılığı Verileri 2014-2016 (milyon TL)

	2016	2015
Toplanan Fonlar TL	48.313	40.740
Toplanan Fonlar YP (Kıymetli Madenler dahil)	33.192	33.622
Toplam	81.273	74.362
Kullandırılan Fonlar	84.880	79.191
Toplam Aktifler	132.874	120.252
Özkaynaklar	11.494	10.642
Net Kar	1.106	409

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Katılım Bankaları Bülteni 2016, İstanbul, 2017.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde katılım bankacılığının son 2 yılda gelişme gösterdiği görülmektedir. Bankanın toplam fonları, aktifleri, özkaynakları ve net karlılığı artış göstermektedir.

Katılım bankalarının toplam fonları son yıllarda sürekli artış göstermekte ve 2015 yılı sonundan 2016 yılı sonuna kadar toplanan fonlarda %18,6 oranında artış görülmektedir. Bunun yanı sıra BDDK verilerine göre mevduat bankalarının da aynı dönemde topladığı fonlarda 719 milyon 120 bin TL'den 849 milyon 493 bin TL'ye yükselerek %18,1 oranında artış göstermiştir. Görüldüğü gibi fonların artış oranı açısından katılım bankalarının topladığı fonlar mevduat bankalarını geçmiştir.

Katılım bankalarının kullandırmış olduğu fonları son yıllarda sürekli artış göstermekte ve 2015 yılı sonundan 2016 yılı sonuna kadar kullandırılan fonlarda %7,2 oranında artış görülmektedir. Bunun yanı sıra BDDK verilerine göre mevduat bankalarının da aynı dönemde topladığı fonlarda 1.513 milyon 969 bin TL'den 1.773 milyon 745 bin TL'ye yükselerek %17,2 oranında artış göstermiştir. Katılım bankalarının kullandığı fonlarda artış görülmekte ancak bu artış oranı mevduat bankalarının gerisinde kalmıştır.

Katılım bankalarının aktifleri de son yıllarda sürekli artış göstermekte ve 2015 yılı sonundan 2016 yılı sonuna kadar aktiflerinde %10,5 oranında artış görülmektedir. Bunun yanı sıra BDDK verilerine göre mevduat bankalarının da aynı dönemde toplam aktifleri 120 milyon 252 bin TL'den 132 milyon 874 bin TL'ye yükselerek %10,5 oranında artış göstermiştir. Katılım bankalarının aktiflerinde artış görülmekte ancak bu artış oranı mevduat bankalarının gerisinde kalmıştır.

Katılım bankalarının özkaynakları da son yıllarda sürekli artış göstermekte ve 2015 yılı sonundan 2016 yılı sonuna kadar özkaynaklarında %8 oranında artış görülmektedir. Bunun yanı sıra BDDK verilerine göre mevduat bankalarının da aynı dönemde özkaynakları 262 milyon 271 bin TL'den 300 milyon 172 bin TL'ye yükselerek %14,5 oranında artış göstermiştir. Katılım bankalarının

özkaynaklarında artış görülmekte ancak bu artış oranı mevduat bankalarının gerisinde kalmıştır.

Katılım bankalarının net karı da son yıllarda sürekli artış göstermekte ve 2015 yılı sonundan 2016 yılı sonuna kadar net karında %170,4 oranında artış görülmektedir. Bunun yanı sıra BDDK verilerine göre mevduat bankalarının da aynı dönemde net karı 26 milyon 52 bin TL'den 37 milyon 532 bin TL'ye yükselerek %44,1 oranında artış göstermiştir. Görüldüğü gibi net karın artış oranı açısından katılım bankalarının net karı mevduat bankalarını geçmiştir.

Katılım bankaları ile mevduat bankalarının verileri incelendiğinde vatandaşların katılım bankalarına yatırdıkları fonlarda hızlı bir artış gerçekleşmektedir. Özellikle faize duyarlı insanların fonlarını katılım bankalarında değerlendirme istekleri artmıştır. Ancak kullanılan fonların artış oranı açısından bakıldığında katılım bankalarının mevduat bankalarından geri kaldığı görülmektedir. Katılım bankalarının kullanılan fonlarını artırmaları için şubeleşme sayılarını artırmalı ve pazarlama sayılarını geliştirmelidir.

2017 yılı Haziran ayı itibariyle Türkiye'de 5 ana katılım bankası faaliyet göstermektedir. Bu bankalar ve şube bilgileri aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4: 2017 Haziran Ayı İtibariyle Türkiye'deki Katılım Bankalarının Şube Sayısı

Katılım Bankası İsmi	Şube Sayısı
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	213
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	388
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	286
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	44
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	48
Toplam	1005

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Katılım Bankaları Bülteni 2016, İstanbul, 2017.

Bu arada 2019 yılı içerisinde son bir gelişme olarak, kamu sermayeli Emlak Katılım Bankası A.Ş. adı ile yeni bir katılım bankası daha faaliyetine başlayacaktır. Şubat 2019 itibariyle üst yönetimi teşekkül etmiş olan Emlak Katılım Bankası A.Ş. yoğun olarak personel görüşmeleri yapmakta olup ayrıca şube açacağı yerleri belirleme çalışmaları

devam etmektedir. Özellikle bireysel bankacılıkta yoğunlaşması düşünülen Emlak Katılım Bankası A.Ş.'nin amacı sektörün büyümesine katkı olarak açıklanmıştır.

Sonuç olarak Türkiye’de finansal sektör içerisinde hızla gelişen bir katılım bankacılığı faaliyeti görülmektedir. Bu gelişmede en önemli katkı devletin katılım bankacılığını teşvik etmesidir. Ancak 2016 yılından itibaren hem personel, hem de şube sayıları açısından azalma görülmesinin nedeni Asya Bank A.Ş. (Bank Asya)’nin tasfiye edilmesinden kaynaklanmaktadır. Kısacası şube ve personel sayısı azalan katılım bankalarının gerileme sürecinde olduğu yorumu yapılamaz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞININ ÜRÜNLERİ VE İŞLEYİŞİ

Çalışmamızın bu kısmında katılım bankacılığının müşterilerini sağlamış olduğu fon toplama yöntemleri ve fon kullandırma yöntemleri açıklanacaktır.

4.1. Fon Toplama Yöntemleri

Katılım bankaları tasarruf sahiplerinin fonlarını özel cari hesap ve katılma hesapları aracılığı ile toplamaktadır.

4.1.1. Özel Cari Hesap

İstenildiğinde bir kısmı ya da tamamı geri çekilebilen, karşılığında hesap sahibine anapara dışında kâr payı ödenmeyen Türk Lirası ve Döviz Tevdiat Hesabı şeklinde açılabilen fonların oluşturduğu hesaplardır. Ayrıca bu tür fonlardan gelir vergisi gibi vergiler alınmamaktadır. Özel cari hesaplar mevduat bankalarında yer alan vadesiz Döviz Tevdiat Hesabı ve Türk Lirası hesaplarının katılım bankalarındaki benzer bir uygulamasıdır (Türkmenoğlu, 2007, s. 47).

Özel Cari Hesap Açılış Süreci;

Müşteri; kimlik belgesi ve adres gösterir bir resmi belge ile şubeye gelir, öncelikle müşteriye müşteri numarası tanımlanır ve daha sonra bu müşteri numarasına bağlı olarak özel cari hesap açılışı yapılır. Kendisinden hesap açılışı için Bankacılık Hizmetleri Sözleşmesi (Hesap Açılış Sözleşmesi) alınır ve özel cari hesap açılışı tamamlanmış olur. Müşteri bu hesap ile dilediği zaman hesabında para hareketi gerçekleştirebilmektedir.

4.1.2. Katılma Hesapları

Türk Lirası ve Döviz Tevdiat Hesabı şeklinde “kâr ve zarara katılma hesabı cüzdanı” karşılığında yatırılan fonların (en az 250-TL), katılım bankaları tarafından kullandırılmasından doğacak kâr ya da zarara katılma sonucunu sağlayan,

karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş faiz, kâr ve diğer herhangi bir isim altında bir getiri sağlayacağı taahhüt edilmeyen, ayrıca anaparanın geri ödenmesini garanti etmeyen fonların oluşturduğu hesaplardır (Tunç, 2013, s.192).

Katılma hesaplarına yatırılan fonlar için katılım bankaları herhangi bir kâr, faiz vb. gibi getiriye önceden taahhüt etmez. Katılma hesapları bu özelliği ile mevduat bankalarında yer alan vadeli Türk Lirası ve Döviz Tevdiat hesaplarından ayrılmaktadır. Katılma hesaplarında getiri olarak önceden taahhüt edilmemek koşuluyla, vade sonunda kurum tarafından belirlenen politikalar dâhilinde kar payı dağıtımı yapılmaktadır. Yatırımcıların bu hesaplara yatırım yapmalarını teşvik etmek amacıyla bir önceki dönemde dağıtılan kar payı referans olarak gösterilebilir. Katılma hesaplarının yatırımcılar için cazip yönü yatırımcıların vade içinde mevcut fonlarından para çekebilmesidir. Daha açık bir ifadeyle mevduat bankalarında yaşanan vadeli hesaplarda faizin bozulması işlemi katılım bankalarında yaşanmamaktadır (Tunç, 2013, s.192).

Vadesi dolmayan bir katılım hesabından hesap sahibi tarafından vade içerisinde hesaptan bir miktar para çekilmesi durumunda, vade sona erdiğinde hesapta kalan para üzerinden kâr dağıtımı yapılır ve hesap sahibi elde ettiği kârdan vade sonunda vergi ödemektedir. Ayrıca Katılım Bankacılığı uygulamasında katılma hesabı sonunda elde edilen kârın %80'ini hesap sahibine, kalan %20'si de katılım bankasına bırakılmaktadır. Bu uygulama bazı durumlarda (katılım bankasını fon ihtiyacına göre) fonun %95'i hesap sahibi, %5'i Katılım Bankası limitine kadar değiştirilmek kaydıyla da uygulanabilmektedir (Tunç, 2013, s.192).

Katılım hesaplarında yatırımcıya getiri garantisinin yanı sıra anapara garantisi de taahhüt edilmez fakat katılım bankalarının her bilanço döneminde kâr elde etmeleri sonucunda, teoride anapara garantisi yer almasa bile uygulamada katılım bankaları fon sahiplerine zarar dağıtımı yapmamışlardır. Bankalar arasında var olan yoğun rekabet ortamında yatırımcıya kar yerine zarar dağıtımı yapması günümüz bankacılık sektörü içinde bankanın faaliyetini sürdürebilmesi açısından imkansızdır (Tunç, 2013, s.192).

Katılma hesaplarının vadesi ve türleri Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından belirlenmektedir. Uygulamada katılma hesapları 1 ay, 3 ay, 6 ay, 12 ay (1 yıl dahil) ve 1 yıldan uzun vadeli olarak açılabilir. Her tür katılma hesabının döviz cinsi bazında (TL, USD, Euro, Altın vs) işletilmesi ve muhasebeleştirilmesi ayrı ayrı gerçekleştirilir. Katılma hesaplarının işletilmesi sonucu ortaya çıkan masraflar bankaya aittir. Katılma hesaplarında toplanan fonların işletilmesi sonucu oluşacak kâr ve zarara katılma oranları, katılım bankaları tarafından serbestçe belirlenir. Serbestçe belirlenen bu oranlar, uygulanmadan önce Merkez Bankası'na bildirilmeli ve şubelerde insanların görebileceği şekilde ilan edilmelidir. Katılım bankasının zarara katılma oranı, kâra katılma oranının yüzde 50'sinden az olamaz (Tunç, 2013, s.192).

4.1.2.1. Katılma Hesaplarının İşleyişi

Katılım bankalarında işletilmesi ve yapısına göre çok sayıda hesabın bir arada yer aldığı hesap gruplarına havuz veya fon denir. Her katılım bankası döviz türlerine göre çeşitli havuzlar oluşturabilir (Özsoy, 2012, s. 141).

Katılma havuzlarında toplanan fonlar “birim hesap değeri”ne göre muhasebeleştirilir ve banka hesaplarında gösterilmesi gerekir. Katılım hesaplarının işleyişini anlayabilmek için öncelikle bazı temel kavramların bilinmesi gereklidir. Bu kavramlar; birim değer, hesap değeri ve birim hesap değeridir.

Birim değer: “Katılım bankasının katılma hesaplarına fon kabul ettiği ilk gün için 100 olarak kabul edilen ancak kâr veya zarar edildiğinde değişen, kâr veya zarar kayıtlarının yapıldığı günlerde, vadelerine göre ayrılmış her bir fonun toplam değerinin fonun bir önceki günkü toplam hesap değerine bölünmesi suretiyle hesaplanan, kâr veya zarar kaydı yapılmayan günlerde ise bir önceki günün birim değerine eşit olan katsayıyı ifade eder (Şimşek, 2013, s.27).”

Hesap değeri: “Katılım bankasının katılma hesaplarına fon kabul ettiği ilk gün, hesap sahibince yatırılan tutarın 100 olarak kabul edilen birim değere bölünmesi suretiyle, müteakip günlerde ise, para yatıran veya çeken kişiye ait hesap değerine, hesap sahibince yatırılan veya çekilen miktarın birim değere bölünmesi

ile bulunacak tutarın, para yatırılmışsa eklenmesi, para çekilmişse çıkarılması suretiyle hesaplanan ve katılma hesabı sahiplerinin fon mevcuduna katılma oranını gösteren katsayıyı ifade eder (Şimşek, 2013, s. 28).”

Birim Hesap Değeri: “Birim değer ile hesap değerini çarparak hesaplanan, katılma hesabının cari değerini belirleyen ve katılma hesabı sahibinin üzerinde hak iddia edebileceği tutardır. Birim hesap değeri, hesabın açıldığı gündeki değerine yani hesabın kendisine eşittir. Fonun işletilmesi sonucu kâr elde edildiğinde birim değer yükselmekte ve oluşan bu yeni birim değer, hesap değeri ile çarpımı sonucu bulunan yeni birim hesap değeri, fon sahibinin vade sonunda hak iddia edebileceği meblağı yani yatırdığı anapara ve kârın toplamını gösterir (Şimşek, 2013, s. 28).

Örnek-1: Bir müşteri kurum adına açtırdığı katılma hesabına 1 milyon TL yatırmıştır. Paranın yatırıldığı gün geçerli olan birim değeri 100 ise,

$$\text{Hesap değeri} = 1.000.000 / 100 = 10.000$$

Örnek-2: Bir müşteri katılım bankasında açtırdığı 1 yıl vadeli katılma hesabına 100.000 TL yatırmıştır. Bir yıl sonra birim değeri 109’a çıkmıştır. Bu hesabın vade sonundaki birim hesap değeri şu şekilde hesaplanacaktır.

Yatırılan para: 100.000-TL

$$\text{Hesap Değeri: } 100.000\text{-TL}/100 = 1000$$

Vade sonundaki birim değer: 109 ise

$$\text{Hesap Değeri} \times \text{Birim Değeri} = \text{Birim Hesap Değeri}$$

$$1000 \cdot 109 = 109.000 \text{ TL çıkacaktır}$$

Örnek-3: Bir müşteri bankanın açıldığı ilk gün elindeki 100.000 TL’yi bankaya yatırmıştır. Bu para ile 3 ay vadeli bir katılma hesabı açmıştır. 3 ay sonrada birim değer 110 olsun. Buna göre müşteri brüt ne kadar gelir elde eder?

İlk gün hesaplamasında: Birim değer: 100 kabul edelim Birim Hesap değeri : 100.000 TL (müşterimizin yatırdığı para) Hesap değeri : $100.000 / 100 = 1.000$ olarak hesaplanır. Vade geldiğinde yani üç ay süre geçtiğinde yeni birim değer elde edilen karlar neticesinde 110 olsun. O takdirde: Yeni Birim Hesap Değeri = Yeni birim değer * Hesap değeri

$$= 110 * 1.000$$

$$= 110.000 \text{ TL}$$

Yani mudii $110.000 - 100.000 = 10.000$ TL yani %10 brüt gelir elde etmiştir.

Örnek-4: Ahmet Bey 100.000 TL, Ayşe Hanım 2.000 TL, Recep Bey ise 50.000 TL katılma hesaplarına para yatırmış olsun. Yatırılan paralar 1 aylık TL katılma hesabı havuzuna alınmış olsun. Havuzlara yatırılan her bir fonun karı, gün sonlarında hesaplanır. Günlük kar hesaplanırken yatırılan tutar Birim Değere bölünür. Birim değer her gün hesaplanır ve bu oran günlük olarak değişir. Örneğimizde birim değer 100 olarak alınmıştır.

Ahmet Bey'in hesap değeri $100.000 \text{ TL}/100= 1.000$

Ayşe Hanım'ın hesap değeri $2.000 \text{ TL}/100= 20$

Recep Bey'in hesap değeri $50.000 \text{ TL}/100= 500$

Toplanan Fonlar ve Hesap Değerleri Toplamı: $152.000 \text{ TL} = 1.520$

Toplanan bu fonların (152.000 TL) üzerinden Merkez Bankası zorunlu karşılığı(%15) ve ankes(%10) düşüldükten sonra(100-25) %75'i kullanılabilir fon olarak fon ihtiyacı olan müşterilere kullanılır.

$152.000 \text{ TL} * \%75 = 114.000 \text{ TL}$.

114.000 TL'yi bir müşterimize 3 ay vadeli olarak %3 kar marjı ile fon kullandırdığımızı varsayarak

$114.000 * \%3 = 3.420 \text{ TL}$ (3 AYLIK BRÜT KAR)

Bu üç müşteri ile kar paylaşım oranları %80-%20 olsun. Bu durumda elde edilen brüt karın %80'i ilgili havuza aktarılır. $3.420 * \%80 = 2.736 \text{ TL}$

$2.736 / 90 = 30,40 \text{ TL}$ (İlgili Kh havuzunun günlük karı olarak hesaplanmaktadır. Bu işlem hergün sonunda toplanan fonlar ve kullanılan fonlar bazında yeniden hesaplanır ve vade sonunda toplanan toplam tutar hesap sahiplerinin hesaplarına eklenir

4.1.3. Sukuk

Katılım bankacılığı fon toplama yöntemlerinden biri olan Sukuk günümüzde oldukça önemli olan bir finansal araç olmuştur. İslami finans hizmetlerinin doğal bir sonucu olarak meydana gelen Sukuk, katılım bankaları başta olmak üzere tüm finansal kurum ve kuruluşlara, ülke hazinelerine ve işletmelere

finansal piyasalardan İslam hukukuna uygun kaynak sağlama imkânı tanıyan bir araçtır. Para piyasalarında bulunan tahvil ve bono gibi fon toplama amacıyla kullanılan araçların katılım bankacılığındaki uygulaması sukuktur. Aynı zamanda sukuk, Varlığa Dayalı Menkul Kıymet (VDMK)'in katılım bankacılığı sistemine uyarlaması olarak düşünülebilir. Katılım bankaları kendi içlerinde leasing işlemlerini yapabilmektedirler. Leasing işlemleri sonucu doğan alacakların menkul kıymetleştirilerek ihraç edilmesi ve yatırımcılardan fon toplanması, katılım bankaları için yeni bir finansman kaynağının oluşturulmasına olanak sağlamıştır.

4.2. Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Yöntemleri

4.2.1. Murabaha

Katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri arasında en büyük pay murabahaya aittir. Murabaha, herhangi bir malı (konut, araba, makine-teçhizat) satın almak isteyen müşterinin yeterli parasının bulunmadığı durumda müşteri adına katılım bankasının malı satın alıp üzerine kar payını ekleyerek müşteriye vadeli satması işlemidir. Bir başka ifade ile herhangi bir malı satın almak isteyen müşteri mal bedelini vadeli bir şekilde ödemek istiyorsa malı katılım bankasına aldırır ve katılım bankasından malı satın alır. Görüldüğü üzere murabaha işleminde mal talep eden müşteri, satıcı ve katılım bankası olmak üzere üç taraflı bir ilişki bulunmaktadır (Tunç, 2013, s. 135).

Murabaha işleminde katılım bankasının geliri vadeli satıştan aldığı kar payıdır. Mevduat bankacılığındaki faiz işlemine benzediği genel olarak ifade edilse de, mevduat bankaları müşterisinin ihtiyaç duyduğu parayı belirli bir vadede kullandırması karşılığında paranın zaman değeri olan faizi alırken, murabaha da ise alım-satım konu olan somut mal belirli bir vadede satmaktadır.

Murabaha işleminin süreci sırasıyla aşağıdaki gibi gerçekleşmektedir (Tunç, 2013, s. 137);

1. Malı satın almak isteyen alıcı almak istediği mala karar verir.
2. Alıcı malı satın almak için katılım bankasına başvurur.

3. Katılım bankası malın alım-satım işlemine uygun olup olmadığını belirler.
4. Müşterinin kredi istihbaratını yaparak ödeme performansını araştırır.
5. Katılım bankası, ticari işlemler için satıcıya sipariş formu gönderir ve müşterisine malı satın alması için vekalet verir. Bireysel işlemlerde ise vekalet şubedeki bir personel, SMS mesajı ya da Müşteri İletişim Merkezi (MİM) yoluyla verilir.
6. Katılım bankası malın teslim alındığına dair evraklar ulaştığında satıcıya ödeme yapar.
7. Katılım bankası malı müşterisine vadeli olarak satar.

Murabaha yönteminin en önemli özelliği doğrudan reel sektörü finanse ediyor olmasıdır. Çünkü murabahanın gerçekleşmesi için alım-satıma konu bir mal olması gerekmektedir. Sonuç itibarıyla bu finansman yönteminde katılım bankalarının finansal bir sektör olarak reel sektöre kaynak aktarmaları sözkonusudur.

Murabaha işlemine bir örnek vermek gerekirse;

Müşteri X LTD. firması demir ticareti ile uğraşmaktadır. Demir alacağı Y firması ile görüşmüş ve 100.000 TL karşılığında 8 taksit olarak anlaşmıştır. Müşteri bu anlaşmadan önce katılım bankasını bilgilendirmiştir. Müşteriye alacağı ürün için banka 12 ay vadeli işlem için %3,00 kar oranı ile işlemin yapılacağını beyan edilir. Müşteri ile mutabık kalınarak %3,00 oran ve 12 ay vade ile kullanılan fon taksitlendirilir. Müşteriden bu işlemin sonunda;

$$360/2= 180 \text{ gün (Toplam vadenin ortalaması hesaplanır)}$$

$$180/30= 6 \text{ ay vade } 6 * \%3 = \%18 \text{ kredinin ortalama vade kar oranı hesabı}$$

$100.000 * 18/100 = 18.000 \text{ TL işlemin karı olarak hesaplanır. Müşteri bu işlem sonunda aylık } 9.833 \text{ TL taksitleri olmak üzere toplam } 118.000 \text{ TL ödeme yapar.}$

4.2.2. Mudaraba

Mudaraba yönteminde iki taraflı bir ilişki karşımıza çıkmaktadır. Bu taraflardan biri herhangi bir işi yerine getirmek için sermayesini koyan taraf (katılım bankası, Rabbul-mal) iken diğer taraf emek, bilgi ve tecrübesini ortaya

koyan (mudarib) gerçek veya tüzel kişidir. Görüldüğü üzere muradaba yönteminde sermaye ve emek bir araya getirilmektedir (Tunç, 2013, s. 139).

Muradabadaki temel amaç, bir mal veya hizmetin alım-satımının ya da yatırımın gerçekleştirilmesi olup, proje hakkında yeterli beceri, bilgi ve tecrübesi olan tarafın katılım bankası tarafından finanse edilmesidir (Tunç, 2013, s. 140).

Katılım bankası, mudarib ile sözleşme imzaladıktan sonra mudaribin isteği üzerine sözleşme konusu sermayenin tamamını onun kullanımına hazır tutmak zorundadır. Sözleşmede belirlenen şartların dışında, banka, proje sahibinin giriştiği işlemlere karışma yetkisine sahip değildir. Ancak plansız ve düzensiz çalışma nedeniyle kesin zarar tehlikesinin ortaya çıkması durumunda zararı önleyici bir takım girişimlerde bulunabilmektedir. Normal olarak hesapları her an denetleyebilmekte, resmi ve gayri resmi bütün kayıtları isteyebilmektedir (Tunç, 2013, s. 140).

Muradaba işleminde yapılan işin sonucunda kar elde edilmesi durumunda kar dağıtımı taraflar arasında önceden belirlenen oran üzerinden yapılmaktadır. İşlemin sonucunda zarar edildiğinde ise sermaye koyan taraf zararı karşılamakta, emeği ile işe katılan tarafın sadece emeği boşa gitmektedir. Ancak zarar mudaribin ihmali sonucu ortaya çıkmış ise katılım bankası bu zararı mudaribin tazmin etmesini talep edebilir (Tunç, 2013, s. 140).

Mudaraba yönteminin işleyişi hakkında bir örnek verecek olursak; “Şimşek Ltd. Şti. inşaat alanında faaliyet göstermektedir. Piyasada sağlam ve güvenilir olarak tanınmakta ve yaptığı konutlara talep gelmektedir. Bir arsa bulmuştur ve bedeli 1 milyon TL’dir. İnşaatın maliyeti ise 9 milyon TL’dir. Proje sonunda yani tüm konutlar satılınca 20 milyon TL gelir beklemektedir ve hiç sermayesi bulunmayıp sadece fikir ve projeyi gerçekleştirebilme ehliyeti vardır. Sermayenin tamamını katılım bankası koymuştur.

Diyelim ki katılım bankası ile %50-%50 kar bölüşümde anlaşmıştır.

Proje sonucunda işler beklendiği gibi olmuş ve 20 milyon TL gelir elde edilmiştir. Bu gelirin anaparası olan 10 milyon TL çıkıldıktan sonra geriye kalan 10 milyon

TL katılım bankası ile Şimşek LTD. arasında 5 milyon – 5 milyon TL olarak paylaşılır ve mudaraba işlemi nihayete erdirilmiş olur.”

4.2.3. Müşareke

Müşareke yöntemi muradaba yöntemine benzer bir yöntem olarak görülmesine rağmen, yöntemin muradabadan farklılığı işe giren tarafların her ikisinin de sermaye, emek, bilgi ve tecrübelerini ortaya koymasındır. Başka bir ifade ile hem katılım bankası hem de fon kullanacak gerçek veya tüzel kişi sermaye ve emeğini bir araya getirmektedir (Tunç, 2013, s. 143).

Müşareke yönteminde taraflar belirli bir miktar sermaye koyarak işe girmekte ve işin sonunda ortaya çıkan karı veya zararı paylaşmaktadırlar. Kar elde edildiğinde veya zarar ortaya çıktığında bunun ne kadarının taraflar arasında paylaşılacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Başlangıçta sözleşmede herhangi bir oran belirtilmemişse taraflar koydukları sermaye oranında kara veya zarara katılmaktadır. Ancak sözleşmede bir oran belirtilmişse ortaya çıkan kar veya zarar bu oranlar üzerinden paylaşılmaktadır (Tunç, 2013, s. 144).

Örnek:

Şimşek Limited Şirketi inşaat alanında faaliyet göstermektedir. Piyasada sağlam ve güvenilir olarak tanınan bu şirketin yaptığı konutlara talep gelmektedir. Şirket bedeli 1 milyon TL olan bir arsa bulmuştur. İnşaatın maliyeti ise 9 milyon TL'dir. Proje sonlandığında ve tüm konutlar satıldığında şirket 20 milyon TL gelir hedeflemektedir. Ancak şirketin sadece arsayı alabilecek sermayesi bulunmaktadır. Şirketin finansman ihtiyacı duyduğunu ve bu ihtiyacını gidermek için katılım bankası ile %50-%50 kar bölüşümde anlaştığını varsayalım.

Proje sonlandığında beklentiler karşılanmış ve 20 milyon TL gelir elde edilmiştir. Bu gelirin anaparası olan 10 milyon TL çıkıldıktan sonra geriye kalan 10 milyon TL katılım bankası ile Şimşek LTD. arasında 5 milyon – 5 milyon TL olarak paylaşılır ve mudaraba işlemi nihayete erdirilmiş olur.

4.2.4. İcara (Finansal Kiralama-Leasing)

Katılım bankacılığında oldukça yaygın olarak kullanılan bir finansman türüdür. Uzun bir süredir klasik bankalar ve leasing şirketleri tarafından da uygulanan bir finansman yöntemi olduğu için bilinirliği yüksektir (Kalaycı, 2013, s. 64).

Kısaca; “Leasing (finansal kiralama), bir yatırım malının mülkiyeti leasing şirketinde kalarak belirlenen kiralara karşılığında kullanım hakkının kiracıya verilmesi ve sözleşmede belirtilen sözleşme süresi sonunda mülkiyetinin kiracıya geçmesini sağlayan bir finansman yöntemi” olarak tanımlanır.

Sözleşmede fiyat, vade, kira ve sözkonusu mal gibi hususlar açıkça belirtilmelidir. Faiz içermeyen bu yöntem ayrıca uzun vadeli bir finansman türüdür. Burada banka kira konusu malı satın alır ve kiralanan malın mülkiyeti bankaya ait olur. Malı kiralayan müşteri belirli bir kira bedeli karşılığında maldan fayda sağlamaktadır. Kiralama süresi ise malın kullanım ömrüne göre 5 ila 15 yıl arasında değişiklik göstermektedir (Kalaycı, 2013, s. 64).

Leasing diğer ismiyle icara, mal alım-satımının yanı sıra menkul ve gayrimenkul finansmanında kullanılabilir. Özellikle günümüz gelişmiş ekonomilerinde daha çok modern teknolojik araçlara daha kolay sahip olmak için bu araçların alımının finansmanı amacıyla kullanılmaktadır. Örneğin katılım bankası bir gayrimenkulü, bir tezgâhı müşterisine kiraya verebileceği gibi, modern teknolojik bir ürünü, örneğin bir bilgisayarı müşterisine verebilir. Normal olarak kendi kaynaklarıyla bilgisayarı satın alamayan müşteri böylece kolay ve ucuz bir finansman yöntemiyle bilgisayarı elde etmiş olmaktadır (Kalaycı, 2013, s. 64).

Leasing’e söz konusu ürünler ve oranları zaman zaman kanuni düzenlemelerle değişebilmektedir.

4.2.5. Selem

Bir alım-satım akdi olarak karşımıza çıkan selem, sözleşme konusu malın bedelinin peşin ödenerek ileride bir zamanda teslim alınmasını içeren bir sözleşme türüdür. Selem sözleşmesi ile satıcıya malı üretebilmesi için önceden finansman sağlanır ve bedeli peşin olarak alan satıcı ileri bir tarihte sözleşmeye konu malın teslim edileceğini taahhüt eder. Sözleşmede ileri bir tarihte satın alınabilecek malın tüm özellikleri ve kalitesi gibi tüm unsurlar ihtilaf yaşanmaması açısından açıkça belirtilmelidir (Tunç, 2013, s. 148).

Tarihsel süreçte incelendiğinde selem uygulamasına İslamiyet'in ilk dönemlerinden itibaren rastlanılmaktadır. İlk zamanlarda çiftçiler selem yöntemi ile hasat döneminde alacakları ürünü mahsulün ekim zamanında satıp tohum ve gübre ihtiyacını karşılamışlardır. Selem satış sözleşmesi sadece buğday, arpa ve benzeri zirai ürünlere mahsus olmayıp, her türlü ürün için selem uygulanabilmektedir. Sadece alım satıma konu olan mal altın, gümüş gibi değerli madenler olamaz. Vadesi genellikle bir yıl süreli olan bu işlem sonucunda banka malın fizikî mülkiyetini kendi bünyesine almadan satamaz ve malın fiyatı piyasa fiyatının üzerinde çıkamaz (Tunç, 2013, s. 148).

Katılım bankacılığı ürünleri arasında bir finansman yöntemi olarak kullanılan selemde banka, müşterisinin belirleyeceği koşullar dahilinde malı tedarik etmek amacıyla satıcıya sipariş verir ve malın bedelini peşin olarak öder. Malın tedariki için gerekli süre tamamlandığında banka tarafından sözleşmeye konu bu mal müşteriye satılır. Bankanın müşterisi olan alıcı bu işlemde kaynaklanan borcunu malın kendisine teslimi anında veya daha sonraki bir vadede bankasına öder (Tunç, 2013, s. 149).

Selem işleminin temel özellikleri ve şartları şunlardır (Tunç, 2013, s. 149):

1. Katılım bankası aracılığı ile alıcı mal bedelini sözleşme anında peşin olarak satıcıya ödemekte ve böylelikle malın satıcısı tedarik sürecinde likidite sağlamış olmaktadır. Satıcı açısından bedelin tahsil edilememesi sonucu ortadan kalkmakta ve aynı zamanda satıcının başka kurum ve kuruluşlardan

borçlanması ve sermayesini bu mal için kullanması durumu ortadan kalkmaktadır. Aynı şekilde alıcı da katılım bankasından mal bedelinin finansmanını sağlayarak mal tedarik edilene kadar finansman sağlamaktadır.

2. Selem işleminin uygulanabileceği mallar kalite ve miktar yönünden kesin olarak tarif edilebilmelidir. Tarif ve değeri belirsiz olan ürünler seleme olamaz.
3. Malın kalitesi ve miktarı sözleşmede bütün detaylarıyla açıkça belirtilmelidir.
4. Malın teslim yeri ve tarihi tam olarak yazılmalıdır.

4.2.6. İstisna (Eser Sözleşmesi)

Yapmak, üretimde bulunmak anlamına gelen istisna sözcüğü Arapça kökenli bir sözcüktür.

İş hayatında satıcı ve alıcı arasında düzenlenen istisna, henüz mevcut durumda var olmayan ve ileride üretilecek bir malın satılması işlemi içeren bir satış sözleşmesidir. Sözleşme kapsamında satıcı, alıcının istediği bir malı, bizzat kendisi yapıp veya herhangi bir alt işverene yaptırıp müşterisine teslim etmeyi taahhüt eder. Bu yöntem, genellikle üretimi ya da temini uzun süreyi bulan tarımsal malların üretiminde ve inşaat projelerinde uygulanmaktadır. Müşteri belli bir miktar peşinat ödedikten sonra kalan tutarı taksitler halinde bankaya geri öder (Tunç, 2013, s. 150).

İstisna sözleşmesine katılım bankalarının görevi finansman sağlamak ve müşterisinden gelen talimata göre, tedarikçisine malın bedelini peşin olarak, hak ediş usulüne göre veya malın tesliminde öder. İşlem süreci müşterinin siparişi ile başlar. Sözleşmeye konu malın üretilmesi ya da farklı bir şekilde temin edilmesi konusunda banka sorumluluğu alır. Müşterinin istediği özelliklerde mal temin edilir ve anlaşılan bir bedelle müşteriye satılır (Tunç, 2013, s. 151).

İstisna sözleşmesi, ismarlama iş yaptırma sözleşmesine benzemektedir. İstisna akdi ile taraflardan biri, diğer tarafın ödeyeceği bir bedel karşılığında, ona

bir "eser" yapmayı taahhüt eder. Buradaki eser, bir arsa üzerine bina kurdurulması, ısmarlama elbise dikilmesi, bir mimarın proje çizmesi gibi maddi şeylerin yapımıyla ilgili olabileceği gibi, bir fikir veya sanat faaliyeti sonucunda elde edilecek sonuçlar biçiminde de olabilir (Tunç, 2013, s. 151).

İstisna sözleşmesi selem uygulamasına benzetmekle birlikte selemden bir çok yönde farklılaşmaktadır. İstisna sözleşmesinde sözleşmenin konusunu oluşturan malın imal veya inşa edilmeye dayalı olması, ödemenin avans şeklinde önceden yapılmasının şart olmaması ve taksitli ödemeyi içerebilmesi yönünden selem sözleşmesinden ayrılmaktadır. Siparişe dayalı satın alma olarak da adlandırılan istisna sözleşmeleri imal edilmesi gereken eşyalar, inşaat ve altyapı projeleri için kullanılabilir. İstisna sözleşmelerinde, bankalar imalatın tamamlanma derecesine göre işin yüklenicisine bedeller ödemektedirler (Tunç, 2013, s. 151).

İngilizcesi "Job contract" Türkçe karşılığı "eser sözleşmesi" olan bu yöntemi bir örnekle açıklarsak; bir özel sektör firması, bir binanın inşaatına yönelik olarak bir projeyi yapmak istesin. Firma, yatırım projesinin özelliklerini, proje bittikten sonra yapılacak ödemelerin ne kadar sürede yapılacağını belirlemektedir. Projeyi üstlenecek yatırımcılar, fiyat tekliflerini iletirler, bu fiyat teklifleri arasından en uygun olanına özel sektör firması karar vermektedir. Projenin tamamlanması sonrasında ise ilgili özel sektör firması, taksitler halinde ödemeleri yapar. Bina inşa edildiğinde, binanın mülkiyeti tamamen özel sektör firmasına geçer, özel sektör firması, bina inşasına ilişkin ödemeleri gerçekleştirmek için, istisna tahvilleri ihraç edip, bunları bina inşasını gerçekleştiren firmaya teslim eder. Bu tahvillerin nominal değerleri toplamı, bina inşaatına ilikin projenin fiyatına eşittir. Bu tahviller, taksitle ödeme planına uygun olarak çeşitli vade tarihlerini içerir. Her vadede bir taksit ödemesi gerçekleştirilir (Tunç, 2013, s. 152).

Katılım bankaları da son dönemlerde bu tür işlemlerde yer almaktadırlar. Bu işlemlerin süreci aşağıdaki gibidir (Tunç, 2013, s. 152):

1. Herhangi bir müşteri katılım bankasına gelerek bir inşaat ile ilgili şartları iletir ve inşaatın yaptırılması talebinde bulunur.
2. Katılım bankası bu şartları üretici (müteahhit) firmaya iletir.

3. Ödeme koşullarında anlaşma sağlanır. Ödeme konusunda genel olarak hak ediş usulü kullanılmaktadır. Örneğin müteahhit %20 iş yapar o oranda bedelini alır. Daha sonra işin %40'ı tamamlanır ve müteahhit diğer %20 bedeli alır.
4. İnşaat bittiğinde, katılım bankası müteahhit firmadan teslim aldığı binaları kooperatife dolayısı ile üyelere teslim eder.
5. Kooperatifin üyeleri ise bedeli katılım bankası ile anlaştıkları şartlarda öder.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞININ TÜRK EKONOMİSİNE KATKILARI VE KATILIM BANKALARININ MEVCUT DURUMLARI İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER VE TEKLİFLER

5.1. Katılım Bankacılığının Türk Ekonomisine Katkıları

Katılım bankaları kuruluşlarından bu yana mevduat bankalarına alternatif olarak onların gerçekleştirdiği tüm hizmetleri benzer bir şekilde faizsiz olarak ihtiyaç duyanlara sunmaktadır. Bu yönüyle katılım bankaları mevduat bankalarının hem ikamesi hem de tamamlayıcısı konumundadır. Katılım bankacılığı faaliyetinin Türkiye ekonomisine olan katkıları, TKBB verileri esas alınarak, üçüncü bölümde Türkiye’de faizsiz bankacılığın mevcut durumu ve sayılarla katılım bankacılığının Türk Ekonomisine katkıları adlı başlıkta değinilmiştir. Bu bölümde ise sayısal verilerden çok kuramsal hususlardan bahsedilecektir (Albaraka Türk, 2015, s. 8).

Daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi katılım bankaları hem ekonomik hem de toplumsal ihtiyaçlar sonucu ortaya çıkmıştır. Özellikle inançları gereği klasik bankalarla çalışmak istemeyen tasarruf sahiplerinin fonlarını finansal piyasalara çekmek için önemli bir alternatif sistemdir. Bu fonksiyonuyla katılım bankaları, kuruldukları günden bu zamana kadar klasik bankacılık sektörü dışında kalan önemli miktardaki yastık altında kalan atıl tasarrufları harekete geçirerek ülke ekonomisine kazandırmakta ve halen de kazandırmaya devam etmektedir (Albaraka Türk, 2015, s. 8).

Katılım Bankalarının ortaklık yapısında her ne kadar yabancı sermaye yer alsada bu kuruluşlar milli ve yasaldir. Katılım Bankalarının kuruluş işlemleri ve faaliyet izinleri, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’nun kararı ve onayı ile gerçekleşmektedir. Katılım bankaları, finans sektöründe yer alan diğer tüm kuruluşlar gibi, kuruluş aşamalarından itibaren ilgili tüm kamu otoritelerinin ayrıntılı incelemelerinden geçmektedir. Ayrıca yürürlükte bulunan mevzuat çerçevesinde faaliyetlerine devam etmekte olan Katılım Bankaları, mali sektörde yer alan diğer tüm kurum ve kuruluşlar gibi yasaldir (Albaraka Türk, 2015, s. 8).

Katılım Bankacılığının, finansman modelinin çağa uygun olduğu gayet açıktır. Özellikle günümüzde modern bankacılık uygulamalarının görüldüğü ABD ve Avrupa'nın önde gelen bazı bankaları ve finans kuruluşları da, Katılım Bankalarının uyguladığı finans sisteminin gerçek bir ihtiyacı karşıladığını görerek bu alanda faaliyet göstermek üzere kendi bünyelerinde özel birimler oluşturmuşlardır (Albaraka Türk, 2015, s. 9).

Katılım Bankaları da, diğer bütün bankalar gibi, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ve Merkez Bankası denetim elemanları ile diğer ilgili tüm kamu otoritelerinin düzenli bir denetiminden geçmektedir. Bunların yanı sıra Katılım Bankalarının hesapları Türk Ticaret Kanunu hükümleri gereği aynı zamanda bağımsız dış denetim şirketleri tarafından da her yıl denetime tabi tutulmaktadır (Albaraka Türk, 2015, s. 9).

Katılım Bankaları Türk mali sistemini tamamlaması ve geliştirmesi bakımından olmazsa olmaz kuruluşlardır. Katılım Bankaları, Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren mali sistemimizin hem kurumsal ve hem de sunduğu araçlar yönünden çeşitlenmesi ve derinlik kazanması sürecinde, sisteme katılmış yeni bir finansman modelidir. Başta dini inançlar olmak üzere çeşitli sebeplerle klasik bankalara mevduat olarak gitmeyen tasarrufları yasaların izin verdiği çerçevede kâr veya zarar ortaklığı esasına göre toplayan bu kurumların fonları, ülkemizde uzun vadeli sermaye piyasalarının geliştirilmesine ve derinleştirilmesine ciddi katkılar sağlayabilecek bir tür risk sermayesi (venture capital) niteliğindedir (Albaraka Türk, 2015, s. 11).

Bu anlamda ülkemizde katılım bankacılığı faaliyetinin başlaması ile birlikte farklı finansman yöntemlerinin ülkemize girişi hız kazanmıştır. Katılım bankacılığı faaliyetinin ÖFK ismiyle faaliyete başlaması Türk ekonomisinde bir devrim niteliği taşımaktadır. 1980'li yıllardan sonra Türk finans sistemi uluslararası mali piyasalara entegre olmaya başlamış ve katılım bankacılığının varlığı da Türk finans sisteminin uluslararası piyasalarda çeşitliliğinin olduğunu göstermektedir (Albaraka Türk, 2015, s. 11).

Tıpkı diğer klasik bankalar gibi Katılım Bankaları da reel sektörü finanse etmesi açısından çok önemlidir. Katılım Bankaları, topladığı fonların tamamını reel sektöre kurumsal finansman desteği (alım-satım), finansal kiralama ve proje bazında kâr veya zarar ortaklığı gibi araçlarla destek olarak üretken sektörün finansman ihtiyacını karşılamaktadır. Reel sektörün kredilendirilmesi ise tamamen şeffaf bir şekilde uluslararası standartlar ve kurullarla belirlenen mali kriterler kullanılmaktadır. Yani klasik finans sektöründe yapılan müşteri kredi istihbarat analizleri katılım bankalarınınca da yapılmaktadır (Aras ve Öztürk, 2011, s. 172).

Ekonomi içerisinde önemli bir yeri olan finans sektörünün piyasaya finansman sağlamasının da kuralları vardır. Kredi finansmanında kaynak ne amaçla tahsis edilmişse mutlaka o amaç için kullanılmalıdır. Yani bankacılıkta da bir kredi ne için verilmişse o alanda harcanmalıdır. Örneğin firma makine alımı için kredi kullanacaksa mutlaka sağlanan kredi ile o makine alınmalıdır. Ancak uygulama ile mevzuat arasında sık sık farklı durumlarla karşılaşmaktadır. Bazen kredi kullanım amacına aykırı olarak farklı alanlarda kullanılarak kaynakların etkin kullanılmamasına neden olabilmektedir. Ancak katılım bankalarında kullanılan fonların tamamen belgeli yani harcandığı yer garanti altına alınması sebebiyle katılım bankalarının finansmanı ülkemize katma değer oranında oranı benzerlerinden yüksek olmaktadır (Aras ve Öztürk, 2011, s. 172).

Katılım Bankaları, ülkemiz ekonomisinde çok önemli yeri olan ve küreselleşme sürecinde ülkemizde de hızlı gelişme gösteren küçük ve orta boy işletmelere (KOBİ) de finansman desteği sağlamaktadır (Albaraka Türk, 2015, s. 13).

Katılım Bankaları aynı zamanda, finansal sistemden yeterince kredi desteği alamayan çok sayıda KOBİ tarzı işletmeye finansal kiralama yöntemiyle uygun koşullarda ara ve yatırım malları temin etmek suretiyle üretimin ve istihdamın artmasına katkıda bulunmaktadır (Albaraka Türk, 2015, s. 13).

Katılım bankalarının da mevduat bankaları gibi tüm bu alanlarda faaliyette bulunması müşterilere fon sağlama ve limit tahsisi gibi yeni fırsatlar sunmaktadır. Mevduat bankaları uzun yıllar boyunca sahip oldukları fonların büyük bir

bölümünü üretken sektörler dışında değerlendirirken katılım bankaları fonlarını üretimi teşvik etmek için KOBİ'leri finanse etmiştir (Albaraka Türk, 2015, s. 16).

Katılım Bankaları kayıt dışı ekonominin azalması konusunda oldukça önemlidir. Katılım Bankaları, sağladıkları finansman yöntemleri sayesinde ülkemizde önemli bir sorun olarak görülen kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasında çok önemli bir fonksiyonu yerine getirmektedir. Doğrudan nakdi finansman sağlamayan Katılım Bankaları, mal alım-satımı koşuluyla sağladıkları finansman sayesinde sanayici ve tüccarın ihtiyaç duyduğu malın alım satımına aracılık yapmakta ve böylelikle kayıt dışı ekonominin azalmasına kayıtlı ekonominin genişlemesine katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda bir yandan kayıt dışı ekonomi daraltılırken, diğer yandan da devlet bütçesini rahatlatan devletin vergi gelirlerinin artmasına katkı sağlamış olmaktadır (Arslan, 2017, s. 13).

Katılım Bankaları, özellikle kronik cari açık sorunu yaşayan ülkemizde döviz girdisini artırması bakımından en önemli kalem olarak görülen ihracatın finansmanına da kaynak ayırmaktadır.

Katılım Bankaları, sahip oldukları kaynaklarının bir kısmını döviz gelirini artırıcı hizmetlerin finansmanına aktararak ülkemize döviz girdisi sağlamaktadır. Tarımdan sanayiye hemen her sektörde gerçekleştirilen ihracat faaliyetinin finansmanında katılım bankalarının katkısı oldukça önemlidir.

Katılım Bankalarının diğer klasik bankalar ve finans kurumlarında olduğu gibi vergisel açısından herhangi bir ayrıcalığı yoktur. Katılım Bankaları hem topladıkları ve kullandırdıkları fonlar açısından hem de kendi kazançları ve işlemleri nedeniyle Kurumlar Vergisi, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, Katma Değer Vergisi ve Gelir Vergisi mükellefi ve sorumlusudurlar.

Katılım bankalarının ülkemiz ekonomisine en önemli katkısı olarak bu bankaların ekonomik krizlerden etkilenmemesi ve krizlerden çıkış sürecinde başarılı olmalarıdır. Bu durumun temel nedenini katılım bankalarının kuruluş felsefesinde aramak gerekir. Katılım Bankaları tamamen reel sektörü finanse etmeye yönelik faaliyet gösterdikleri için kriz dönemlerinin içerisinde bulunulsa

bile müşterilerine fon arz etmekten kaçınmazlar. Çünkü bu bankaların topladıkları fonları değerlendirebilecekleri faiz vs. gibi farklı alanlar yoktur. Sonuç itibari ile bu bankalar yaşanan ekonomik krizlerin ülke ekonomisinde olan tahribatını azaltan katkı sağlarlar (Arslan, 2017, s. 13).

Katılım bankalarının Türk ekonomisinde yer almaya başladığı 1980'li yıllardan sonra özellikle finans sektörünün karşı karşıya kaldığı 1990 Körfez krizi, 1994 finansal kriz ve 1998–1999 Güney Doğu Asya krizi ve 2001 finansal krizinden, katılım bankalarının en az hasarla çıkmaları katılım bankalarının göstermiş olduğu başarı ve performansın en büyük kanıtıdır. Bu krizlerin hem ülke ekonomisine hem de finans sektörüne yapmış olduğu tahribat incelendiğinde, katılım bankalarının model ve uygulama açısından ülkemizde göstermiş olduğu başarı daha iyi anlaşılmaktadır. Katılım Bankaları yaşanan bu finansal krizlerden çıkış sürecinde kamu kaynaklarından yararlanmadan ve hatta böyle bir desteğe ihtiyaç bile duymadan çıkmayı başaramışlardır.

2008 yılında ABD'de başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Global Finans Krizi-Mortgage Krizi olarak adlandırılan ekonomik kriz ülkemizde özellikle reel sektörü etkilemiştir. Özellikle tüm dünyayı etkisi altına alan bu krizden kurtulmak için İslami finans ve sukuk yöntemleri önerilmektedir. Yaşanılan bu global krizin, İslami finans yöntemlerini kullanan Türkiye ve Arap Yarım Adasında yer alan ülkelerde yol açtığı tahribat daha azdır.

Katılım bankaları ülkemizin her zaman ihtiyaç duyduğu yabancı sermayeyi çekerek kaynak transferi sağlamaktadır. Katılım bankalarının ülkemizde faaliyet göstermesine paralel olarak, Müslüman petrol zengini olan ülkelerle (özellikle Körfez ülkeleri) ikili ilişkilerimiz gelişmiş ve Körfez bölgelerindeki atıl fonların katılım bankaları aracılığıyla ülkemiz ekonomisine kazandırılması sağlanmıştır (Arslan, 2017, s. 13).

Katılım bankaları çalışma prensipleri gereği spekülatif işlemlere yer yoktur. Bu bankalar fon kullandırabilmek için mutlaka bir mal ya da hizmeti alıp satması gerekmektedir. Mevduat bankalarından farklı olarak katılım bankalarında paradan para kazanma işlemlerine yer yoktur. Bu özelliğiyle katılım bankaları

kullandırdıkları fonları doğrudan reel ekonomiye yönlendirmektedir. Kullanılan fonların reel ekonomiye yönlendirilmesiyle iktisadi dalgalanmaların ve finansal krizlerin önüne geçilebilmektedir. Ayrıca spekülâtif işlemlerden dolayı zaman zaman iflas eden müşterilerin varlığı katılım bankalarının ekonomi açısından ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Katılım bankalarının ülkemiz ekonomisine en önemli katkılarından biri de istihdam alanında olmaktadır. Özellikle son yıllarda katılım bankalarının şube ve çalışan sayısını hızla artmaktadır. Bu da ülkemiz için önemli bir istihdam alanı oluşturmakla birlikte ülkemize yetişmiş insan gücü de kazandırmaktadır. Bunlara ek olarak katılım bankaları teknoloji, çalışanların eğitimi ve inovasyon konusundaki çalışmaları ülkemizin beşeri sermayesine yapılan önemli yatırımlardandır (Arslan, 2017, s. 13). Ülkemizde faaliyet gösteren katılım bankalarından biri olan Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş. 2018 yılında şubesinde robot çalıştırarak teknolojiye ne derece önem verdiğini göstermektedir.

Ayrıca Albaraka Türk Katılım Bankası'nın başlattığı Simurg projesi de örnek olarak verilebilir. Bu konuda Albaraka Türk Katılım Bankası eski Genel Müdürü Fahrettin Yahşi'nin verdiği bilgiler şu şekildedir:

“SİMURG projesinin temelinde Bankamızın kendi iç dinamiklerini kullanarak kültürel bir dönüşümü içselleştirmesi bağlamında, organizasyon-altyapı-hizmet sunumu ekseninde sürekli gelişme ve kendini yenileyebilme kabiliyetini kazanması yer almaktadır.

Sonuçlarını yavaş yavaş almaya başladığımız dönüşüm programımızda 2013 yılındaki en önemli gelişmeler;

- Satış ve pazarlama organizasyonumuzun müşteri odaklılığın ileri taşınması amacıyla kurumsal, ticari ve bireysel bazda ayrıştırılması,
- Yeni ve detaylandırılmış bir müşteri segment yapısının oluşturulması,
- Bu segment yapısına uygun ürün gamının geliştirilmesine yönelik çalışmalara başlanması,
- Hizmet platformunun geliştirilmesi kapsamında 14 şubelik yıllık hedefi aşan bir şubeleşme hızına ulaşılarak toplamda 30 şubenin açılması,

- Alternatif dağıtım kanallarının etkinleştirilmesi, oldu.

2015 yılı sonunda tamamlamayı öngördüğümüz bu süreçte, koordinasyon dahilinde birbiri üzerine inşa edilen aşamalarla güçlü vizyonumuza ulaşmak için azimle ve coşkuyla çalışmalarımızı sürdürüyoruz.”

Katılım bankalarında da diğer bankalarda da olduğu gibi temel amaç kar elde etmektir. Ancak katılım bankalarında verilen kredilerde projenin verimliliği ve gerçekleşme durumu öncelikli hedeftir. Bu hedef doğrultusunda hareket eden katılım bankalarının topladığı fonlar için baştan garanti vermemesi batık kredi miktarının düşük olmasını sağlamakta ancak karlılığı olumsuz etkilemektedir. Klasik bankalar ise müşterilerden topladığı paralara getiriye baştan garanti etmekte ve kar etsede etmesede bu getiriye vermektedir. Bu durum klasik bankalarda büyük bir baskı yaratmakta ve kredi musluklarını açarak bu bankaları sağlıklı karar alınamama durumu ile karşı karşıya bırakmaktadır. Ancak katılım bankaları baştan getiri garantisinde bulunmadıkları için kullandıkları kredi açısından daha sağlıklı değerlendirme yapmakta ve klasik bankalar göre batık kredi oranı daha düşük olmaktadır. Böylece ekonomiye kriz zamanlarında klasik bankaların verdikleri zararı vermemektedirler. Yine bu mantıkla katılım bankaları zaman zaman uygun olmayan yatırım tekliflerinde müşteriye yatırım yapmama konusunda uyarılmaktadırlar. Ancak klasik bankalar bir şekilde parayı tahsil etme imkanı varsa (kefil, teminat vs.) müşteriye yanlış bile yönlendirdikleri olabilmektedir.

Katılım bankalarında çalışanlarının ülkesine ve çalıştıkları kuruma bağlılıkları daha yüksektir. Bankaların insan kaynakları birimleri çalışanları seçerken kullandıkları kıstaslar arasında maddi olanların yanı sıra manevi olanlarda buldukları için kurumuna ve ülkesine sırf şahsi çıkarları için zarar verebilecek kişi sayısı klasik bankalara göre çok daha azdır.

Katılım bankalarının ürün yelpazesi mevduat bankaları kadar geniş değildir. Bundan dolayı toplanan fonlar büyük ölçüde kredi olarak kullanılmaktadır. Ancak kriz dönemleri de dahil olmak üzere katılım bankalarında kredinin erken çağrılması ve kredi kullanıldıktan sonra oran değişikliği gibi bir durum söz konusu değildir. Katılım bankalarının esas prensibi gerçek bir ticaretin finanse

etmektedir. Bu süreçte olağanüstü herhangi bir durum gerçekleşmezse artık değişikliğe gidilmez. Sonuç olarak katılım bankalarında kredinin erken çağrılması ve oran değişikliğinin olmamasıdır. Katılım bankalarının bu durumunu mevduat bankalarından ayırt edebilmek için piyasa koşullarında aksaklığın yani bir kriz durumunun yaşanması gerekir. Kriz ortamında klasik bankalar krediyi erken çağırır veya kredinin oranını yükseltirler. Ancak bu durum katılım bankaları için söz konusu olmaz.

Ülkemizin ve İstanbul'un bir finans merkezi konumuna gelmesinde katılım bankalarını büyük katkıları vardır. 1983 yılında ÖFK'lar ile başlayan serüven günümüzde tavan yapmıştır. Artık Türkiye, faizsiz finansın bölgesel merkezi olma yolunda hızla ilerlemektedir.

Klasik bankalar, karını daha fazla artırabilmek için müşteriyle olan kredi ilişkisinde kredinin vadesinde ödenmesinden çok gecikmeli ödenmesi üzerine çalışmalar yapar. Çünkü gecikmeli her kredi temerrüt faizi yoluyla bankaların gelirini artırmaktadır. Ancak katılım bankalarında durum farklıdır. Katılım bankaları açısından kredinin vadesinde geri dönüşü çok önemlidir ve bu amaçla kredinin geri ödeme performansını çok iyi ölçerler. Bu durum müşteri için de riski azaltır. Örneğin tahsis edilecek bir bireysel kredi talebinde müşteri sabit gelirlili ise doğrudan maaş bordrosu istenir. Klasik bankalar teminat yeterli ise maaş bordrosunda beyanı esas alabilirken katılım bankaları gerçek gelir tespiti için uğraşır. Bu durum müşterinin riskinin artmasını da baştan önleyerek müşteri lehine bir olay gerçekleşir.

Katılım bankaları topladıkları fonlara sabit getiri vaat etmedikleri için faiz riski almadıkları gibi açık pozisyon da vermezler. Bu sayede ekonominin kırılganlığını önleyebilirler.

Katılım bankaları kullandıkları fonları bir alım satım işlemi için fatura bedeli üzerinden karşıladıkları için ihtiyaçtan fazla kredi talebinin önüne geçmiş olurlar. Böylece müşterilerin gereksiz risk almalarının önüne geçilmiş olur ve kredi amacına uygun kullanılmış olur. Bu olayı bir örnek üzerinden anlatmak gerekirse birçok klasik banka müşterinin talep ettiği miktarın gerçek ihtiyacı olan miktarda

olup olmadığını kontrol etmez. Klasik bankalar için önemli olan kredi karşılığı alınan teminat ve gecikmelide olsa ödeme kabiliyetidir. Bu durumda bazen firmalar ihtiyacının üstünde kredi kullanmakta ve artan parayı ise lüks tüketim yaparak israf edebilmektedir. Ancak katılım bankaları fatura üzerinden fonlama yaptığı için bu durum engellenmektedir. Böylece müşterinin zora düşme ihtimali engellenmektedir.

Katılım bankalarının varlığı sayesinde ülkemizin dış ticaret hacmi de olumlu yönde etkilenmektedir. Özellikle Müslüman ülkelerle gerçekleştirilen ticari ilişkilerde katılım bankalarının aracılık yapması ticareti kolaylaştırmaktadır.

Ödemelerde aksaklık yaşandığında katılım bankasının müşterilerine yaklaşımı oldukça olumludur. Bankalar bu durumlarda müşterilerine iyi niyetleri karşılığında yardımcı olmaktadır. Genel olarak, katılım bankasının müşterisi bankasına daha bağlı olup ve daha az talepkardır.

5.2. Katılım Bankalarının Mevcut Durumları ile ilgili Değerlendirmeler ve Teklifler

Katılım bankacılığının mevcut durumu ve geleceği ile ilgili olarak yapması gerekenler hakkında çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bunların bir kısmı mevcut durumun tespiti şeklinde iken bir kısmı ise katılım bankalarından beklentiler şeklindedir.

Tabi ki katılım bankalarının geleceğinde nasıl olması gerektiğini belirleyebilmek için öncelikle mevcut durumlarını tespit etmek gerekmektedir. Mevcut durum analizinde en çok kullanılan yöntemlerden birisi SWOT analizidir. Bu analiz yardımıyla herhangi bir yapının güçlü ve zayıf yönleri ile içinde bulunduğu ortamdaki fırsatlar ve tehditler değerlendirilmektedir.

Ünlü bir bağımsız denetim şirketi olan Deloitte şirketinin, Ocak 2014 tarihli “Türkiye Katılım Bankacılığı Büyüme Yolundaki Önemli Adımlar” adlı değerlendirme çalışması yakın zamanda yapılan önemli çalışmalardan birisidir. Bu

çalışmada katılım bankacılığının güçlü ve zayıf yönleri ile tehdit ve fırsatları incelenmiş ve aşağıda yer alan sonuçlar elde edilmiştir (Deloitte, 2014, s. 8):

Tablo 5: Ülkemizde Katılım Bankacılığının Güçlü-Zayıf Yönleri

Güçlü Yönleri	Zayıf Yönleri
Son yıllarda aktif yapısında, mevduat ve kredi hacimlerinde artış	Ürün talebinin az olması nedeniyle kredi kartı satışında pazar payının düşük kalması
Müşterilerin faizsiz ürünler ve hizmetlere yönelik tercihte bulunması	Katılım bankalarının internet ve mobil bankacılık konusunda gelişme kaydetmesine rağmen mevduat bankalarına göre geride kalması
Orta ölçekli bankalarla kıyaslandığında daha yüksek özkaynak ve aktif karlılığa sahip olması	Likidite oranının geleneksel bankalardan düşük olması
Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA)'da muhabir banka ağının güçlü olması	Ürün çeşitlerinin geleneksel bankalara göre sınırlı olması nedeniyle geleneksel bankalar ile tüm ürünlerde rekabet edilememesi
Kıymetli madenlere yatırım yapmayı tercih eden müşteriler için faizsiz kazanç ile farklılık yaratabilme imkanı	Şubecilik konusunda geleneksel bankalara göre daha az örgütlenme nedeniyle coğrafi erişimin kısıtlı olması
	Katılım bankalarının geleneksel bankaların ürünlerine göre önemli bir ürün farklılığının bulunmaması

Kaynak: Deloitte, Türkiye Katılım Bankacılığı Büyüme Yolundaki Adımlar, İstanbul, 2014

Tablo 6: Ülkemizde Katılım Bankacılığı ile ilgili Fırsatlar-Tehditler

Fırsatlar	Tehditler
Ülkemizin istihdam sağlayabilecek genç ve yüksek nüfusa sahip olması	Geleneksel bankaların ölçek ekonomilerinden yararlanmasından dolayı daha güçlü olmaları
Hükümetin son yıllarda başta KOBİ'ler olmak üzere girişimcilere artan desteği	Global ekonomide yaşanan tehditler ve sorunlar
Hükümetin kayıt dışı ekonomiyi düzeltmek amacıyla yaptığı düzenlemeler	Düşük tasarruf oranları
Kuzey Afrika ve İslam ülkeleriyle artan ticaret hacmi	Katılım bankacılığının yeterince tanıtılmaması nedeniyle yatırımcıların eksik bilgiye sahip olması

Kaynak: Deloitte, Türkiye Katılım Bankacılığı Büyüme Yolundaki Adımlar, İstanbul, 2014

Bu rapora ek olarak Türkiye’de katılım bankacılığının tercih edilme sebeplerinden en önemlisi müşteri ile şube personeli arasındaki yakın ilişkilere dayanmaktadır. İkinci sebep “Dini hassasiyetlerimin yönlendirmesi”; üçüncü sebep “İnsana saygı ve hürmet”; dördüncü sebep “Samimi ve yardımsever personel”; beşinci sebep ise “Bilgili ve Becerikli Personel” seçenekleri ile temsil edilmiştir. Görüldüğü gibi, ilk beş sebep genel olarak katılım bankasında istihdam eden personelin nitelikleri ile ilgilidir. Faize karşı duyarlılık anlamındaki dini hassasiyet de katılım bankalarının tercih edilmesinde etkili olan en önemli ilk beş sebep arasında yerini almıştır. Katılım bankalarını tercih etmede etkili olan son beş sebep ise sırasıyla “Nispeten daha yüksek kâr payı dağıtması”, “Cazip kredi ve ödeme imkânları”, “Ürün ve hizmet çeşitliliği”, “Kitleli iletişim araçlarındaki reklamlar”, “Ev ve iş yerine yakınlık” ifadeleri ile temsil edilmiştir. Bu veriler ışığında şu yorumlar yapılabilir: Katılımcıların banka personeli ile olan beşeri ve iş ilişkilerinden memnun olup olmamaları ve dini hassasiyetleri katılım bankalarını tercih etmede en önemli sebeplerdir. İktisâdi sebeplerin, ürün ve hizmet çeşitliliğinin, reklamın, banka şubesine ulaşımın kolay olup olmamasının banka tercihindeki etkileri banka personelinin iletişim ve iş yapma becerilerine ve dini sebeplere nazaran daha düşüktür. Bu durum, katılım bankalarının müşteri memnuniyetine dönük kurum içi

eğitime önem vermelerinin müşteri potansiyelini artırma açısından isabetli olabileceği sonucunu vermektedir (Özsoy vd., 2013, s. 201).

Peki yapılan bunca araştırma ve elde edilen sonuçlara göre Katılım bankalarının önümüzdeki yıllarda başta tüm dünyada ve ülkemizde pazar paylarını büyütme ve daha iyi hizmet sunarak tercih edilme oranını artırma konusunda yapması gerekenleri aşağıda yer aldığı gibi sıralayabiliriz:

1. Katılım bankalarının etki alanlarını artırmak için daha fazla mudi yaratmaları gerekir, bunun içinde öncelikle ürün ve hizmet çeşitliğinin artırmaları gerekir. Günümüzde katılım bankalarının ürün ve hizmet çeşitliliğini yurtdışında İslami finans pazarı gelişmiş ülkelere göre daha fazla geliştirecek alanları mevcuttur. Ancak ürün ve hizmet çeşitliliğini tek başına geliştirecek yatırımları artırmak yeterli olmayıp öncelikle girilen pazarlarda gerekli yasal düzenlemelerin sağlanması ve teknolojinin önderliğini sağladığı ürünlerin sunulmasıdır gerekir (Deloitte, 2014, s. 14).
2. Katılım bankaları ürün ve hizmet çeşitliliğini artırırken bir yandan da gerekli fonlama imkanlarını artırmalıdır. 2013 yılında Uluslararası Kredi Derecelendirme Kuruluşu Standard and Poors (S&P) Türkiye üzerinde yapmış olduğu araştırmanın raporuna göre, Türkiye'de hızla gelişme gösteren İslami Bankacılığın büyümesini desteklemek için, yurtiçi tasarrufların tek başına sistem içerisine çekilmesi yeterli olmayacak, özellikle yabancı sermayenin de sisteme kanalize edilmesi gerekecektir. Ülkemizde katılım bankacılığının gelişebilmesi için kamu doğrudan müdahil olmuş ve geleneksel bankaların bir yan kolu olarak katılım bankacılığı faaliyetine başlamıştır (Deloitte, 2014, s. 14).
3. Ülkemizde katılım bankaları son yıllarda hem ana bankacılık hem şubecilik faaliyetinde hızlı gelişme göstermektedir. Ancak katılım bankalarının daha geniş kitlelere ulaşım sağlanması gerekmektedir. Katılım bankalarının faaliyet modelleri nedeniyle halen bankalarla çalışmayan ve güvene önem veren kitlelere ulaşma potansiyeli geleneksel bankalara göre oldukça yüksek olup, bugünkü şube sayıları ve dağılımı yeterli görülmemektedir. Katılım bankalarının özellikle son yıllarda hızla şubeleşme çabalarını önümüzdeki yıllarda da devam ettirmeleri gerekmektedir (Deloitte, 2014, s.

- 14). 2017 Haziran ayı itibariyle halen katılım bankalarının bulunmadığı şehirler mevcuttur. Günümüzde 73 ilimizde beş katılım bankasının şubesi bulunmakta olup 8 ilimizde katılım bankası bulunmamaktadır. 81 ilimizde faaliyetini gösteren mevduat bankaları ile katılım bankalarının rekabet edebilmeleri için ülke genelinde şube ağını geliştirerek müşteriye portföyünü artırması gerekmektedir (TKBB, 2016).
4. Günümüzde küresel ölçekte faaliyet gösteren birçok banka sosyal medya platformlarını kullanarak ve sürekli geliştirerek mevcut ve potansiyel müşterilere ulaşmakta müşteri ilişkileri yönetimi, pazarlama ile yeni ürün geliştirme ve kriz yönetimi aktivitelerinde etkin bir şekilde rol almaktadırlar. Günümüzde en çok kullanılan sosyal medya hesapları arasında yer alan Facebook, Instagram, Twitter, Whatsapp aracılığı ile bankalar müşterilerine ulaşmaktadırlar. Geleneksel bankaların sosyal medya sayfaları üzerinden sundukları ürün, hizmet ve bilgilendirme halen katılım bankalarına göre oldukça gelişmiş olup geleceğin şubesiz bankacılık alanında yapı taşlarını oluşturmaktadır. Katılım bankalarının müşteri profilindeki değişim gerçekleşikçe ve daha geniş kitlelere ulaştıkça sosyal medya fark yaratmak için son derece önem kazanacaktır (Deloitte, 2014, s. 16).
5. Müşterileriyle ilişkilerini geleneksel olarak şube içerisinde, birebir-yüzyüze ilişki prensibini ağırlıklı kullanan katılım bankalarının teknolojik hizmetlerin artması ve yeni nesil müşterilerin hızla çoğalması nedeniyle gün geçtikçe geleneksel yöntemlerle müşteri ihtiyaçlarını anlama, ürün pazarlama ve hizmet sunma olanaklarını değiştireceklerdir. Bu sebeple, katılım bankalarının da ellerindeki veri tabanını daha etkin kullanarak satış ve pazarlamaya yönelik analitik çözümleri hızla bir şekilde hayata geçirmeleri gerekmektedir (Deloitte, 2014, s. 16).
6. Katılım bankacılığına yönelik eğitim olanaklarının artırılması gerekmektedir. Eğitim faaliyetlerinin sadece banka içi personele yönelik olması yeterli olmayacaktır. Özellikle ülke çapında katılım bankacılığı üzerine araştırma yapan akademisyenlerin yetişmesi ve katılım bankaları ile çalışan kurumların bilgi alanlarının geliştirilmesi için lisans ve yüksek lisans programlarının sayısının ve içeriğinin zenginleştirilmesi gerekmektedir. Örneğin dünyanın önde gelen üniversiteleri olarak kabul edilen London

School of Economics, Oxford, Harvard, Cambridge gibi üniversitelerde İslami Finans üzerine lisans ve yüksek lisans programları sunulurken, Türkiye’de sadece katılım bankalarının kendi imkanları ile sundukları eğitimler dışında yeterli seviyede eğitim verilememektedir. Türkiye’nin stratejik konumundan yararlanarak sağlam ve yenilikçi bir akademik altyapının ve araştırma merkezlerinin kurulması hem ülkemizdeki ürün geliştirme çalışmalarına destek olacaktır hem de bölgesel alanda Türkiye’nin söz sahibi olmasını sağlamaya yararlı olacaktır (Deloitte, 2014, s. 16).

7. Ülkemizde katılım bankacılığının tercihine ve bilinirliğine yönelik olarak yapılan çalışmalar bize katılım bankacılığı alanında algı ve tanıtım faaliyetlerinin güçlendirilmesi gerekliliği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Türkiye’de yaklaşık 30 yıldır faaliyet göstermesine rağmen elde edilen sonuçlar insanların faizsiz bankacılığa bakışını şu cümlelerle özetliyor: ‘Katılım bankalarının gerekliliğine inananlar’, ‘Gerekliliğine inanan ancak faaliyetleriyle ilgili tereddüt taşıyanlar’ ve ‘Katılım bankalarının diğer bankalardan farklı olmadığını iddia edenler’. Genel bir değerlendirme yapacak olursak katılım bankalarının daha hızlı büyümesi için öncelikle halkın katılım bankaları hakkında daha doğru bilgilendirilerek algının kırılması gerektiğini göstermektedir. 2023 yılında bankacılık sektörünün %15’ini temsil etmesi planlanan katılım bankaları için Türkiye Katılım Bankaları Birliği ve Devlete önemli görevler düşmektedir (Deloitte, 2014, s. 17).
8. Katılım bankalarının işleyişini kolay hale getiren yasal düzenlemelerin sağlanması. Katılım bankalarının faaliyet gösterdiği hukuki ortamla ilgili olarak şöyle söylenebilir. Faizli sistemde faizsiz bankacılık yapılmaya çalışılıyor. Tabiki bu durum bazı sıkıntılarıda beraberinde getiriyor. Bu durum bir benzetme ile bir kişinin giymek durumunda kaldığı elbisenin kendisi için dikilmemiş olmasına benzer. Son yıllarda katılım bankacılığının faaliyeti için gerekli hukuki altyapıda önemli aşamalar kat edilmiş olsa bile yinede yapılacak çok şey var. Bunların özellikle yurtdışı kısmı etki sahamızın uzağındadır. Katılım bankaları uluslar arası ticaretin artması neticesinde yurtdışında şube açmak ya da muhbirlerle çalışmak durumunda kalmaktadır. Ancak bazı ülkelerin mevzuatında katılım

bankalarının çalışma prensiplerine uymayan kanuni zorlamalar bulunmaktadır. Bu konuda yapıma istenenler diğer ülkelerde ki katılım bankaları ile beraber hareket ederek daha kolay sonuca ulaşılabilir. Keza son yıllarda faizsiz bankalık hacminin artması neticesinde zaten birçok batılı ülke bu düzenlemeleri istemese de kısmen yapmaya başlamıştır.

9. Katılım bankalarında gecikmeli ödenen veya ödenmeyen fonlarla ilgili temerrüd ya da zararın tazmini ve gelir kaybı sorununun çözümü. Katılım bankalarının en önemli ve üzerinde tartışmalar yaşanan konularından biriside temerrüd uygulamasıdır. Hatta bu konuda katılım bankalarının fikir babalarından merhum Sabahaddin hocanın şu sözü meşhurdur ; “Pratikte Türkiye’de bizlerin karşılaştığı en önemli mesele bu temerrüt.” Öncelikle temerrüd ne demektir? “Temerrüt, kişinin borçlandığı edimi hukuka aykırı olarak yerine getirmemesi halidir.” Bankacılık açısından temerrüd fon kullanan müşterinin üzerinde anlaşılan şekilde edimini kısmen ya da tamamen yerine getirmemesidir. Yani borcunu kasten ya da imkansızlık neticesinde ödeyememesidir. Uzun yıllar katılım bankaları bu durum gerçekleştiğinde borçları dövize çevirip bekledi taki bir çözüm bulununcaya kadar. Ancak yapılan araştırmalarda anlaşıldı ki bir kısım borçlu parası olduğunda faizli bankaları ödüyor ve katılım bankalarını ise kasten bekletiyor. Zamanla bu sorun katılım bankalarının mevcudiyetlerini tehdit eder hale geldi ve katılım bankalarında faizli bankalarla kıyaslanmayacak miktarda zararın tazmini amacıyla bir miktar mali ceza almaya başladı. Ancak bu uygulama topluma tam olarak anlatılamadı. Bu konuda en önemli sorunlardan birinin İslam dininin zararın tazminine cevaz verdiğinin bilinmemesi ve her tazminin faiz olarak algılanmasıdır.
10. Birincisi 21-23 Aralık 2013 tarihinde Ankara’da “Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Çalıştayı” başlığı altında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) ev sahipliğinde düzenlendiği gibi bu tür çalıştayların belirli aralıklarla düzenli olarak yapılması. Zira” söz konusu çalıştayın amacı; ülkemizin ekonomik, sosyal, siyasi ve yasal koşulları, toplumun katılım bankacılığı ve faizsiz finansa ilişkin algıları ve bu alandaki yurt içi ve yurt dışı mevcut uygulamalar göz önünde bulundurularak, ülkemizde faizsiz finans piyasasının sağlıklı ve sürdürülebilir şekilde gelişiminin temin edilmesi için

temel dinamiklerin belirlenmesi ve gerekli altyapıların oluşturulmasına yönelik strateji ve eylem planlarına katkı sağlayacak somut önerilerin ortaya konulmasıdır.”

11. Faizsiz finans alanıyla ilgili olarak üniversiteler nezdinde lisans, yüksek lisans ve doktora programları ülkemizde son derece yetersiz olup bu programların hem içerikleri zenginleştirilmeli hem de sayısı artırılmalıdır. Bu konuda şu anda sadece katılım Bahçeşehir Üniversitesinde seçmeli ders olarak lisans eğitiminde, Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi ve İstanbul üniversitesinde yüksek lisans düzeyinde katılım bankacılığı programları bulunmaktadır.
12. Üniversitelerde faizsiz finans alanında üniversite eğitiminin yanı sıra bu alandaki akademisyen ve öğretim elemanı açığı da giderilmelidir. Özellikle faizsiz finans alanındaki çalışmaların teşvik edilmesi gerekir. Bu konu ile ilgili olarak başta burs, meslek içi eğitim, gerektiğinde katılım bankalarında iş üstünde eğitim gibi olanaklar hazırlanmalıdır. Ayrıca üniversitemizde özellikle ekonomi/finans alanındaki güncel gelişmelere vâkıf ilahiyatçı ile İslam hukuk kuralları ve moral değerlerine vâkıf iktisatçı/finansçı akademisyen eksikliği bulunmaktadır. Bu konuları birleştiren yani hem ilahiyat hem idari bilimler alanına vakıf akademisyenler yetiştirilmelidir.
13. Faizsiz finans ile ilgili akademisyen ve çalışmalara ilişkin veri tabanı oluşturulmalıdır. Bu veri tabanı sayesinde akademisyenler arası iletişim kolaylaşır. Zaman zaman bir araya gelinerek ortak çalışmalar yapılabilir. Yine çalışmalarla ilgili bir veri tabanının oluşturulması bilgi birikim ve yeni çalışma imkanının artmasına sebep olacaktır.
14. Katılım bankaları ile ilgili akademik anlamda yapılabilecek en önemli çalışmalardan biri de bu alandaki Türkçe ders kitabı ve yayın eksikliği giderilmelidir. Özellikle Lisans, lisansüstü ve doktora hem kaynak hem de ders kitabı olabilecek çalışmalar yapılmalıdır. Dünya’da bu konu ile ilgili yapılmış çalışmalar Türkçe’ye çevrilerek ülkemize kazandırılmalıdır. Günümüzde dünyanın bir çok ülkesi Müslüman olsun olmasın faizsiz bankacılık ile ilgili çalışmalar yapmaktadır. İşte bu eserler hem orijinal hali ile hem çeviri hem de özetleme yolu ile mutlaka ülkemize kazandırılmalıdır.
15. Eğitimin ya da ticaretin olduğu her yerde katılım bankacılığı ve faizsiz finans ile ilgili araştırma birimleri kurulmalıdır. Bunların sağlanamadığı

yerlerde bu alanda temsilciler seçilmeli ve toplumun bu alanda görüşleri ve talepler belirli aralıklarla raporlaştırılarak varsa öneriler değerlendirilmelidir.

16. Katılım bankacılığı sertifika programları ve yeterlilik belgesi düzenlenmelidir. Genel bankacılıkta olduğu gibi katılım bankacılığında da eğitimler o anki ihtiyaca göre düzenlenmekte ve sonunda yeterlilik belgesi şeklinde bir sertifika verilmektedir. Ancak sektörde çalışanların bilgi ve becerilerinin artması için hem nicelik hem de nitelik yönünden temel bilgilerin sınındığı bir yeterlilik belgesinin verilmesi çalışanların yaptığı ile nazariyesiyle birlikte daha iyi bilmesi ve topluma da daha iyi anlatabilmesine yardımcı olacaktır.
17. İşüstünde eğitim imkânları artırılmalıdır. Hem bu alanda faaliyet gösteren hem de muhtelif aşamalarda eğitim gören öğrencilerin katılım bankalarında eğitim imkânları artırılmalıdır. Başta ekonomi ve bankacılık eğitimi alan öğrenciler olmak üzere tüm öğrencilerin stajı teşvik edilerek insan kaynağı potansiyeli artırılmalıdır.
18. Verilecek eğitimlerde teknolojik imkanlardan en iyi derecede faydalanılmalıdır. Son yıllarda bu konuda e-öğrenme ve benzetim uygulamaları gibi muhtelif hamleler yapılsa da yapılacak çok daha fazla iş ve alınacak çok daha fazla mesafe bulunmaktadır. Ayrıca Yabancı dil öğrenme teşvik edilerek yabancı yayınları takip etmenin desteklenmesi gerekmektedir.
19. Katılım bankacılığı sistemini anlatan süreli yayınların sayısının artırılması. Katılım bankacılığında haber ve bilgi veren en azından haftalık süreli yayınlar teşvik edilmeli ve gazetelerin katılım bankacılığı köşelerinin olması için gerekli çabanın sarfedilmesi oldukça faydalı olacaktır.
20. Katılım bankacılığı alanında faaliyet gösteren danışman şirketlerden faydalanılması verimli olacaktır. Hem yurtiçinde hem de yurtdışında bankacılık ve inovasyon alanında birçok danışman şirket bulunmaktadır. Bunların bir kısmının verimliliği çok fazla olmasa bile bir sıfırdan büyüktür mantığı ile değişim ve gelişim adına tüm seçenekler denenmeli ve bu şirketlerin bilgi birikim, tecrübe ve yenilik teklifleri değerlendirilmelidir.
21. Geleneksel bankaların yapmaya çalıştığı gibi pazarlama stratejileri etkin bir şekilde kullanılarak her müşteriye ulaşılmalıdır. Faize duyarlı olan

kesimlerin hiç olmasa bile en az bir ürün kullanmaları sağlanmalı ve böylelikle faize duyarlı insanların büyük kısmı katılım bankacılığı sistemine dahil edilmelidir. Bu çalışma yapılırken kar amacından çok müşteri odaklı olan ürünler geliştirilmelidir. Çünkü bir müşteri ihtiyacı yokken hangi banka ile çalışırsa ihtiyacı olduğunda da ilk o bankaya başvurur.

22. Kamu sektörünün özel bankalarla yapmış olduğu işlemlerinde katılım bankacılığı ürünlerini kullanması özendirilmelidir. Birçok kamu kurum ve kuruluşunun zaman zaman atıl fonları oluşmaktadır. Bu fonlar değerlendirilirken ya da kamunun fon ihtiyacına çözüm aranırken faizsiz bankacılık ürünlerinin de kullanılması yönünde çalışmalar yapılmalı, imkanlar araştırılmalı ve gerektiğinde önerilerde bulunulmalıdır. Özellikle bu konuda bazı yasal düzenlemelerle kamunun işlemlerinin bir miktarının faizsiz ürünlerle olması sağlanmalıdır.
23. Katılma hesaplarının vadesinin 30 günden daha kısa süreli olması sağlanmalıdır. Bu uygulama sayesinde asgari vadesi 30 gün olan katılma hesaplarını bir aydan kısa vadeli fon fazlası olan kuruluşlarda kullanabilecek ve böylece katılım bankalarının tercih edilebilirliği artacaktır. Bu sorunun aşılabilmesi için 30 günden daha az süreli katılım hesaplarının açılması yolunda çalışma yapılmalıdır.
24. Katılım bankaları fon hacmini artırması için uluslararası kuruluşlardan ve yurtdışı piyasalardan fon sağlamalıdır. Başta İslam Kalkınma Bankası olmak üzere faizsiz finans ilkesine göre faaliyet gösteren banka ve diğer mali kuruluşlarla iyi işbirliği içerisinde bulunularak fon temini konusunda çalışmalar yapılmalıdır.
25. Türkiye’de finansal alanda faaliyet gösteren BDDK, TKBB, TCMB, SPK gibi ilgili kamu kurumlarının yurt dışında yer alan benzer kurumlarla ilişkileri geliştirilerek yasal düzenlemeler birbirine yaklaştırılmalı ve faizsiz bankacılık alanında hem bizim katılım bankalarımızın yurtdışında hem de yurtdışında yer alan faizsiz bankaların ülkemizde daha kolay faaliyet göstermesi sağlanmalıdır. Bu durumda fon temini daha kolay olacaktır.
26. Katılım Bankacıları TCMB’nin mali olanaklarından faydalanmalıdır. TCMB’nin ürün ve piyasaları faizsiz bankacılık ile çalışabilir hale getirilmeli ve katılım bankaları da İslami Likidite piyasası gibi TCMB’nin kaynaklarından azami derecede yararlanmalıdır.

27. Katılım sigortacılığı yani tekafül konusunda ve bireysel emeklilik alanında çalışmalar yapılmalıdır. Şu anda son derece zayıf olan tekafül konusunda detaylı çalışmalar yapılmalıdır. Sigortacılık faaliyetleri İslamileştirilmeli ve bu konudaki hukuki ve dini altyapı kurulmalıdır. Özellikle günümüzde devlet tarafından çok güçlü bir teşviki olan bireysel emeklilik faaliyetleri katılım bankacıları tarafından artırılmalıdır.
28. Katılım bankacılığı ile ilgili kamusal işlemleri yapmak için kamu kurum ve kuruluşlarında faizsiz finansla ilişkin uzmanlaşmış ekip, birim ya da şahıslar bulundurulmalıdır.
29. Geleneksel bankacılık ile faizsiz bankacılık mevzuatının mümkün olduğunca birbirinden ayrılması gerekir. Güncel geçerli olan mevzuat çoğunlukla geleneksel bankacılık düşünülerek hazırlandığı için faizsiz bankacılığın ihtiyaçlarına tam olarak cevap vermemektedir. İkisi bir arada düzenlendiğinde karışıklıklara neden olabileceği düşünülerek mevzuatın ayrıştırılması daha iyi olacaktır.
30. İslam hukukunda akitlerin geçerli olabilmesi için temel kaide icap ve kabule ilişkin hassasiyetin yeniden sağlanmasıdır. Ticaret yaptıklarını iddia eden katılım bankalarının akit yapması gerekmektedir. İslam dininde akdin en temel hususu icap ve kabul'dür. Geçmişte katılım bankaları bu hususa dikkat etmekte iken artık günümüzde bu hususa dikkat edilmiyor ve bu durumda konuya hassas müşterilerde bir çözülme ve klasik bankacılığa bir yaklaşma olarak görülmektedir.
31. Katılım bankalarının bankalar arası işlemlerde faizsizlik ilkesine uyup uymadığı kuşkusunun giderilmesi özellikle katılım bankalarının atıl fonlarının gecelik faiz piyasalarında çalıştırılıp çalıştırılmadığı hususunda kamuoyunda bulunan şüphenin giderilmesi gerekmektedir.
32. Katılım bankalarının kendi arasındaki farklı uygulamalara son verilmelidir. Bazen katılım bankalarının farklı danışma kurullarından fetva alması ve bu nedenle ortaya çıkan içtihat farklılıklarından dolayı uygulama değişiklikleri olmaktadır. Bu durumun dini açıklaması bulunsa bile toplumda kafa karışıklığına ve şüpheye yol açmaktadır. Bu durumun giderilmesi için ortak bir fetva kurulunun oluşturulması gerekmektedir.
33. Katılım bankacılığında istihdam eden personelin banka sistemine inanmış olmalıdır. Sisteme inanmayan personelin çalıştırılmaması gerekmektedir.

Zaman zaman katılım bankalarında çalışıp da sistem hakkında olumsuz yayın yapan personel bulunmaktadır. Bu durum toplumda katılım bankacılığına olan güveni sarsabilmektedir. Bu basit ama bir o kadarda önemli bir konudur. Zira bir uygulamanın uygulayıcısı onu inkar ederse zaten tam benimsememiş olan toplum ne düşünürki.

34. Faizsiz finans sisteminde kullanılan kavramların geleneksel bankacılıktan farklı ve anlaşılır olması gerekir. Katılım bankaları ilk kurulduğunda özellikle bankacılık tabirlerini kullanmamaya dikkat ederdi. Örneğin krediler müdürlüğü yerine ticaret müdürlüğü derdi. Bu ve buna benzer tabirlerin katılım bankacılığı için sistemin ruhuna uygun kullanılması algı yönetimi açısından önemlidir. Bunun dışında yabancı dilde olan bazı tabirlerin uygun Türkçe karşılıklarının kullanılması yine algı yönetimi açısından faydalı olacaktır.
35. Katılım bankalarının çeşitli reklamlar yoluyla tanıtım faaliyetlerinin artırılması gerekir. Hem katılım bankaları hem de TKBB bünyesinde tanıtım birimleri oluşturulmalı ve hem tüzel hem de özel kişi düzeyinde yoğun bir şekilde sistemi tanıtan faaliyetlerde bulunulmalıdır.
36. Katılım bankaları etki alanını genişletmek için faiz hassasiyeti haricinde de İslam dinine uygun olarak diğer bazı hususlarda hassas olmalıdırlar. Örneğin ihtiyaç duyanlara burs sağlama, öğrencilere staj imkanı gibi farklı sosyal sorumluluk projeleri içinde katılım bankaları da yer almalıdır.
37. Katılım bankacılığı sistemin faizsiz işlem yapma durumu sürekli denetim altına alınmalıdır. Bağımsız ve yasal alt yapısı olan bir dini fıkıh kurulu tarafından katılım bankalarının faizsiz işlem yapıp yapmadıkları sistematik bir denetime tabi tutulmalıdır. Bu durum sistemin kabul görmesi açısından oldukça faydalı olacaktır.
38. Katılım bankalarının yurtdışında etki ağının genişletilmesi gerekir. Dünyamız hızla gelişme kaydeden kitle iletişim araçları sayesinde çok küçük bir hal almıştır. Artık dış ticaret yapısı hem mal ve hizmet açısından hem de pazar açısından çok çeşitli bir hale gelmiştir. Dolayısıyla dış ticarete ödeme işlemlerinin gerçekleşmesi için firmaların yurtdışı muhabir banka gereksinimi bununla doğru orantılı olarak artmıştır. Bu ihtiyaca katılım bankalarının da cevap verebilmesi ve ticaretin yoğunlaştığı ülkelerde şube ya da temsilcilikler açması gerekmektedir.

39. İslami bankacılığın esas amacı olan mudarabe ve müşareke konusuna odaklanılmalıdır. Katılım bankacılığının tüm tarafları yani hem katılım bankaları, hem kamu, hem Sivil Toplum Kuruluşları, hem kanaat önderleri ve hem de akademisyenler gibi konuyla ilgili herkesi mudaraba ve müşarekenin uygulanabilirliği için neler yapılması gerektiği konusunda çalışmalar yapmalıdır.

Tüm bu hususlar incelendiğinde, katılım bankacılığının etki alanını artırmasına, tıpkı dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de finans piyasalarının geleceğine damgasını vuracağından hiç kuşku yoktur.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Fon arz edenlerden topladığı fonu çeşitli yöntemlerle kredi olarak fon talep edenlere aktaran kuruluşlar şeklinde basit bir ifadeyle tanımlanan bankacılık kavramı bir ekonomi için oldukça önemli bir yeri olan sektördür. Özellikle günümüz küresel dünyasında finans anlamında bankacılık sektörünün oldukça önemli bir yeri vardır. Kökeni çok eskiye dayanan bankacılık sektörü ekonomilerde yatırımları ve dolayısıyla reel sektörü finanse etmekte ve ülke ekonomisinin büyümesi ve gelişmesine çok büyük katkı sağlamaktadır.

Bankalar sağladıkları işlemlere çok çeşitli gruplara ayrılabilir. En temel ayırım ise mevduat (geleneksel) ve katılım bankacılığı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ticari, yatırım, kalkınma ve bireysel bankacılık şeklinde yapılan ayrımları mevduat bankacılığının kapsamına alabiliriz. Mevduat ve katılım bankaları arasında ortaya çıkan farklılık ise inanç temelinde olmaktadır. Mevduat bankalarına fon arz eden ve talep eden kesimler faize duyarlılığı olmayan, faizli ürünleri tercih eden kesimlerdir. Tersine katılım bankalarını tercih eden kesimler ise inançları gereği faize duyarlı olan faizi tercih etmeyen kesimlerdir. Dünyada etki alanı giderek artan katılım bankaları 1970'li yıllarda Arap yarımadasında ortaya çıkmaya başlamıştır. Katılım Bankacılığının Arap yarımadasında ortaya çıkması ve gelişmesinin nedeni İslamiyet'in faizi yasaklayan hükümleri gereği insanların fonlarını değerlendirecek bir eksikliğin bulunmasıdır. Katılım Bankacılığı sayesinde inançları gereği faizli finans ürünlerini tercih etmeyen kesimlerin fonlarını değerlendirme imkanı ortaya çıkmıştır. Ayrıca katılım bankacılığı aracılığı ile inançları gereği fonlarını yastık altında tutan kesimlerin fonları katılım bankacılığı aracılığı ile ekonomiye kanalize edilmektedir. Bu da ülke ekonomilerinde daha fazla yatırıma ve dolayısıyla üretime yol açmaktadır.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, dünya genelinde uygulanan mevcut iktisadi düzen olan kapitalizmin özellikleri ve kurumları ile İslam ekonomisinin hükümlerinden bahsedilmiştir. Bu iki farklı yapı incelendiğinde İslam ülkelerindeki bölünmüşlüğü İslam ülkelerinin batıya göre geri kalmasına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, bankacılığın dünyada ve Türkiye'deki tarihsel gelişimi anlatılmıştır. Özellikle Türkiye'de bankacılığın Cumhuriyet'ten sonra hızla geliştiği ve dünyadaki gelişmelere paralel hareket ettiği görülmüştür.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, faiz kavramı ile katılım bankacılığını ortaya çıkaran faktörler ile katılım bankacılığının işleyişine yer verilmiştir. İlk çağdan itibaren ortaya çıkan medeniyetlerin ve üç büyük din olan İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudiliğin faize bakış açıları dinlerin kutsal kitaplarından örnekler verilerek açıklanmıştır. Ortaya çıkan sonuca göre bir çok medeniyet ve tüm dinlerin ortaya çıkış hükümlerine göre faiz yasak ve haram kılınmıştır. Ancak faize kesin olarak karşı çıkan din İslamiyet dinidir. Bu bölümde faizin yanı sıra katılım bankacılığını ortaya çıkaran ekonomik, sosyal ve dini etmenlere yer verilmiştir. Ayrıca katılım bankacılığının dünyadaki ve Türkiye'deki durumu incelenmiştir. Katılım bankacılığının 21. yüzyılda tüm dünyada etkisini artırdığı rakamla ortaya konmuştur.

Çalışmanın dördüncü bölümünde katılım bankacılığının ürünleri anlatılmıştır. Bu bankaların don toplama ve kullandırma yöntemleri açıklanmış ancak sağladıkları ürünler açısından geleneksel bankalara göre ürün çeşitliliğinin az olduğu görülmüştür. Ürün çeşitliliğinin az olması katılım bankalarının mevduat bankalarına göre etki alanının daha az olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak katılım bankalarında ürün çeşitliliğinin az olmasının nedeni bu bankaların işleyiş felsefesinden kaynaklanmaktadır. Yani katılım bankaları mal karşılığı finansman olanağı sağladığından ürün çeşitliliği sınırlı kalmaktadır.

Çalışmanın son bölümünde ise katılım bankacılığının Türkiye ekonomisine katkıları ve katılım bankalarına yönelik tekliflerden bahsedilmiştir. Özellikle ülke ekonomisinin büyümesinde ve istihdamın artmasında katılım bankalarının etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun için katılım bankacılığı ile ilgili olarak insanların bilinçlendirilmesi için eğitim olanaklarının artması ve katılım bankacılığına yönelik teşviklerin artması gerekmektedir.

Katılım Bankacılığı ile ilgili son birkaç cümle söylemek gerekirse, katılım bankacılığı kurulduğundan beri maalesef tüm bankacılık sisteminin %5'i civarında

kalmıştır. Bu oranı aşamamasında muhtelif sebepler bulunmaktadır. Bunlardan ilki katılım bankaları aleyhine esen siyasi rüzgarlardır ki, bunlar artık kalkmıştır. İkincisi ise katılım bankalarının teknoloji konusunda istenilen düzeyde olmaması ki, bu konuda da yoğun çabalar bulunmakta ve oldukça önemli mesafe katedilmiştir. Üçüncüsü ise katılım bankaları çalışanlarının niteliklerinin artırılması ki bu alanda da oldukça çaba gösterilmekte ve belli bir seviyeye gelinmiştir. Son husus ise katılım bankalarının üst yönetim ve hissedarlarının büyüme konusunda arzulu, hisli ve yetkin olmalarıdır. Bu konuda yapılması gerekenler bulunmaktadır.

İşte bu tez katılım bankacılığının geçmişi, mevcut durumu ve geleceği konusunda yapılması gerekenler konusunda katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Akalın, K.H. (2009). Eski Ahit Metinlerinde J. Calvin'in Faiz Yorumu. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 237-252.
- Aktepe, İ.E. (2011). *Hadis Kaynaklarında Faiz ve Finansman*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Aktepe, İ. E. (2012). *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*. İstanbul: Hayat.
- Albaraka Türk (2015). *Katılım Bankacılığı, Sistemi, Çalışma Esasları ve Uygulaması*. 30. Yıla Özel Cep Kitapçığı. Erişim Tarihi: 20.09.2016.
- Aras, O. N. & Öztürk, M. (2011). Reel Ekonomiye Katkıları Bakımından Katılım Bankalarının Kullandığı Fonların Analiz. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt No: 3, Sayı No: 2, s. 167-179.
- Aristoteles. (2008). *Politika* (Çev: Mete Tunçay). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Arslan, E. C. (2017). *Katılım Bankaları ve Türk Ekonomisine Katkıları*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Yayınları, Tartışma Metinleri.
- Aşkın, A., Nehir, S. & Vural, S.Ö. (2011). Tarihsel Süreçte Girişimcilik Kavramı ve Gelişimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Sayı: 6, Cilt No: 2, s. 55-72.
- Ay, H. (2011). *Türkiye Ekonomisi*, Kerim Özdemir & Serap Durusoy (Ed.), 1923-1929 Liberal Ekonomi Dönemi içinde (s. 31-66). İstanbul: Lisans.
- Battal, A. (2000). *Yeni Bankalar Kanunu'na Göre Özel Finans Kurumlarının Hukuki Temeli ve Bankacılık Sistemi İçindeki Yeri*. İstanbul: Albaraka Türk Yayınları.
- Battal, A. (2004). *Bankacılık Kanunu Şerhi*. Ankara: Gazi.
- Şimşek, B. (2013). *Temel Katılım Bankacılığı Eğitimi Ders Notları*. Albaraka Türk Meslek İçi Eğitimi.
- Buharî (1977). *Ebû Abdillâh Muhammed b. İbrahim el-Buharî, et-Tarihu'l evsat*. I-II, Halep: Daru'l-Va'y.
- Buhari, M. (1993). *Kitabu'l Buyu, Sahih-i Buhari Tercüme ve Şerhi*, Sağlam Yayıncılık.
- Butros, E. B. (1976). *Riba*. Kitabu Dâiratü'l-Maarif, Kahire.
- Büyükdenez, A. (2000). *Faizsiz Finans Kurumlarının Mali Sistem İçindeki Yeri ve Çalışma Prensipleri*, Usul, İ. (Ed.), Türkiye'de Özel Finans Kurumları Uluslararası Sempozyumu Kitabı içinde (s. 23-28), İstanbul.

- Dana, S. (1989). Faiz. *Altınoluk Dergisi*, Sayı: 46.
- Dinler, Z. (1994). *Mikro Ekonomi*. Bursa: Ekin Kitapevi.
- Elbir, H.K. (1952). Fahiş Faiz Meselesi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 18, Sayı: 3-4, 3-21.
- Ergin, F. (1983). *Para Faiz ve Teorileri*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ertürk, A. (2000). *Özel Finans Kurumlarının Dünü, Bugünü ve Yarını*. Usul, İ. (Ed.), *Türkiye’de Özel Finans Kurumları Uluslararası Sempozyumu Kitabı* içinde (s. 7-8), İstanbul.
- Eskicioğlu, O. (1999). *İslam ve Ekonomi*. İstanbul: Çağlayan Matbaası.
- Gül, A. R. (2001). *Tarihi Bağlamı Çerçevesinde Kuran’da Riba Yasağı*. Ankara Üniversitesi SBE Temel İslam Bilimleri A.B.D. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Gülten, Z. (2016). *Genel Ekonomi*, Bülent Altay & Temur Kurtaslan (Ed.), İktisat (Ekonomi) ile İlgili Temel Kavramlar içinde (s. 13-26). İstanbul: Lisans.
- Gürdoğan, N. (1988). *Özel Finans Kurumları’nın Fonksiyonları ve İşleyişi Mekanizması. Özel Finans Kurumları ve Türkiye Uygulaması Sempozyumu*, İstanbul, M.Ü. Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi Yayını.
- Karakuş, A. (2006). *İslam Hukuk Kaynaklarındaki Faiz Kavramının Modern Ekonomi Bağlamında Yeniden Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Kalaycı, İ. (2013). Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt No: 9, Sayı: 19, 51-74.
- Kureşi, E.İ. (1966). *Faiz Nazariyesi ve İslam* (Çev: Salih Tuğ). İstanbul: Ahmet Sait Matbaası.
- Kuyucak, H.A. (1960). *İktisat Dersleri* (2. Basım). İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- Millî Gazete: *Bir Ayet Bir Hadis*. (2014, 06 Şubat).
- Ölmezoğulları, N. (2008). *Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm*. Bursa: Ezgi.
- Özsoy, İ. (1994). Kredi Faizi: Kur’ân’a Göre Bir Değerlendirme. *İslâmî Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, 31-41.

- Özsoy İ., Görmez, B. & Mekik S. (2013). Türkiye’de Katılım Bankalarının Tercih Edilme Sebepleri: Ampirik Bir Tetkik. *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt No: 20, Sayı: 1, 187-206.
- Özsoy, Ş. (2012). *Katılım Bankacılığına Giriş*. İstanbul: Biltur.
- Pakdemirli, E. (2000). *Türkiye’de Faizsiz Finans Kurumlarının Kuruluş Serüveni*, Usul, İ. (Ed.), Türkiye’de Özel Finans Kurumları Uluslararası Sempozyumu Kitabı içinde (s. 19-21), İstanbul.
- Parasız, İ. (2007). *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama*. Bursa: Ezgi.
- Pehlivan, P. (2016). Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 31, s. 296-324.
- Pıçak, M. (2012). Faiz Olgusunun İktisadi Düşünce Tarihindeki Gelişimi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 61-92.
- Savaş, V.F. (1999). *İktisadın Tarihi* (3. Baskı). Ankara: Siyasal.
- Seyrek, İ. & Mızırak, Z. (2009). Faiz Teorileri Üzerine Bir İnceleme: Finansal İstikrarsızlık Hipotezinin Temel Dayanağı. *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*, Sayı: 22, s. 383-395.
- Sümer, G., & Onan, F. (2015). Dünya’da Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiye’deki Katılım Bankacılığının Gelişin Süreci ve Konveksiyonel Bankacılıktan Farkları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt No: 17, Sayı No: 3, s. 296-308.
- Sümer, G. (2016). Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve AB Bankacılık Sektörü ile Karşılaştırılması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 18, Cilt No: 2, s. 485-508.
- Takan, M. & Acar Boyacıoğlu, M. (2011). *Bankacılık, Teori, Uygulama ve Yöntem*. Ankara: Nobel.
- Tan, O. (2010). Ekonomik Realite Temelinde Altı Sınıf (Esnâf-ı Sitte) Hadisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 51, Cilt No: 2.
- Tayyar, A., & Çetin, B. (2013). Liberal İktisadi Düşünce de Devlet. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, Cilt No: 14, s. 107-120.
- Tirmizi, M. (2001). *Sünen-i Tirmizî* (4 c). Beyrut.

- Tirmizi, M., *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*. <http://www.enfal.de/tirmizi/53.htm>, Erişim Tarihi: 15.09.2016.
- Tunç, H. (2013). *Katılım Bankacılığı, Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Nesil.
- Türkmenoğlu, R.E. (2007). *Katılım Bankacılığı ve Türkiye'deki Finansal Yapı*, Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Unay, C. (2000). *Genel İktisat*. Bursa: Ekin.
- Ustaosmanoğlu, M. (2014). *Kur'an-ı Mecid ve Tefsirli Meal-i Alisi*, İstanbul: Ahıska.
- Yetiz, F. (2016). Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 107-117.
- Zeytinoğlu, E. (1992). İslam'da ve Diğer Sistemlerde Faiz Para, Faiz ve İslam. *Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi*. İstanbul: İlmi Neşriyat

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı-Soyadı	Bedreddin Şimşek
Doğum Yeri-Tarihi	Fatsa / 08-09-1970
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	ODTÜ – İşletme
Yüksek Lisans	
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Arapça, Almanca
Bilimsel Faaliyetleri	Bankacılık ve Yabancı Dil üzerine kitap çalışmaları
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Türk Ekonomi Bankası (1992-1999) , Türkiye Finans Katılım Bankası (2000-2010) , Albaraka Türk (2010-....)
İletişim	
E-Posta Adresi	bedreddinsimsek@gmail.com
Tarih	